

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Педагогічний дискурс

Збірник наукових праць

Випуск 32

Заснований в 2007 році

Видається двічі на рік

Хмельницький – 2022

Засновники:

**Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія**

ISSN 2309-9127 (друкована версія) ISSN 2313-8769 (Online)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №20734-10534 ПР від 30.04.2014 р.

Збірник наукових праць «Педагогічний дискурс» включено до Переліку наукових фахових видань України у галузі «Педагогічні науки» (постанова Президії ВАК України від 09 квітня 2008 р. №2-05/4; від 18 листопада 2009 р. №1-05/5; наказ МОН України від 06 березня 2015 р. № 261); включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») (наказ МОН України від 02 липня 2020 р. №886)

Педагогічний дискурс: зб. наук. праць. Хмельницький, 2022. Вип. 32. 87 с.

Збірник наукових праць «Педагогічний дискурс» містить статті теоретичного та експериментального характеру з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, шкільництва, методики навчання, виховання і профорієнтації учнів у закладах освіти та позашкільних установах, теорії та методики управління освітою, професійного становлення студентів, педагогічної практики, порівняльної педагогіки, соціальної педагогіки, неперервної педагогічної освіти тощо.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: *Шоробура Інна*, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)

Заступник головного редактора: *Галус Олександр*, доктор педагогічних наук, професор (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)

Відповідальний секретар: *Кришук Богдан*, кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)

Топузов Олег доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України (Україна, Інститут педагогіки НАПН України);

Березівська Лариса доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України (Україна, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О.Сухомлинського);

Біницька Катерина доктор педагогічних наук, професор (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);

Блощинський Ігор доктор педагогічних наук, професор (Україна, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького);

Гораш Катерина кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (Україна, Інститут педагогіки НАПН України);

Домбі Аліса доктор хабілітований, професор (Угорщина, Сегедський університет);

Зданевич Лариса доктор педагогічних наук, професор (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);

Кежковська Ірина доктор філософії, професор (Польща, Гданська вища школа гуманістична);

Кліпа Отілія доктор філософії, професор (Румунія, Сучавський університет імені Штефана чел Маре);

Мельничук Ірина доктор педагогічних наук, професор (Україна, Тернопільський національний медичний університет імені І.Я.Горбачевського МОЗ України);

Мозолев Олександр доктор педагогічних наук, професор (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);

Назаренко Тетяна доктор педагогічних наук, професор (Україна, Інститут педагогіки НАПН України);

Пехота Олена доктор педагогічних наук, професор (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);

Романишина Людмила доктор педагогічних наук, професор (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);

Руснак Іван доктор педагогічних наук, професор (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);

Самборський Сергій доктор психологічних наук, професор, Університет штату Каліфорнія (м.Сакраменто, США);

Сінкевич Сергій кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького);

Торгійк Джудіт доктор хабілітований, професор (Угорщина, Університет прикладних наук імені Яноша Кодолані);

Шелестова Людмила доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник (Україна, Інститут педагогіки НАПН України);

Ящук Інна доктор педагогічних наук, професор (Україна, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія).

Збірник включено до:

DOAJ, ERIH PLUS, Index Copernicus, ROAD, Crossref, WorldCat, Google Scholar, BASE, CORE, Ulrichsweb (Ulrich's Periodicals Directory), Polska Bibliografia Naukowa, Open Ukrainian Citation Index, Бібліометрика української науки, Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол № 8 від 13 липня 2022 року)

© Інститут педагогіки НАПН України, 2022

© Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2022

© Ільїнський С.В. (обкладинка), 2022

Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Pedagogical Discourse

Collection of Scientific Papers

Issue 32

Founded in 2007

Published semi-yearly

Khmelnyskyi – 2022

Founders:

**Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy**

ISSN 2309-9127 (Print)
ISSN 2313-8769 (Online)

State Registration Certificate of Printed Massmedia
series KB №20734-10534 IIP of 30.04.2014

Collection of scientific papers «Pedagogical Discourse» is included to the List of scientific professional editions of Ukraine in the sphere of «Pedagogical Sciences» (decision of Presidium of the State Commission for Academic Degrees and Titles of Ukraine of November 18, 2009 №1-05/5; order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 06 March 2015 № 261). It is also included to the List of scientific professional editions of Ukraine (category «B») (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 02 July 2020 № 886)

Pedagogical Discourse: Collection of Scientific Papers. Khmelnytskyi, 2022. Issue 32. 87 p.

Collection of scientific papers «Pedagogical Discourse» contains the articles of theoretical and experimental character on the topical problems of theory and history of pedagogics, school organization and management, methods of teaching, upbringing and career guidance of students in educational establishments and out-of-school institutions, theory and methods of education management, professional formation of students, pedagogical practice, comparative pedagogics, social pedagogics, continuing pedagogical education, etc.

EDITORIAL BOARD:

Editor in chief: *Shorobura Inna*, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, corresponding member of the NAPS of Ukraine (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy)

Deputy editor in chief: *Halus Oleksandr*, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy)

Executive editor: *Kryshchuk Bogdan*, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy)

Topuzov Oleg	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine (Ukraine, Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine);</i>
Berezivska Larysa	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, corresponding member of the NAPS of Ukraine (Ukraine, State V. O. Sukhomlynskyi Scientific-Pedagogical Library of Ukraine);</i>
Binytska Kateryna	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy);</i>
Bloshchynskyi Ihor	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi);</i>
Horash Kateryna	<i>Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Scientific Researcher (Ukraine, Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine);</i>
Dombi Alice	<i>Doctor Habilitowany, Professor (Hungary, University of Szeged);</i>
Zdanevych Larysa	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy);</i>
Kierzkowska Iryna	<i>Doctor of Philosophy, Professor (Poland, Gdansk Higher School of Humanities);</i>
Klipa Otilia	<i>Doctor of Philosophy, Professor (Romania, Ștefan cel Mare University of Suceava);</i>
Melnychuk Iryna	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, I. Horbachevsky Ternopil National Medical University);</i>
Mozolev Oleksandr	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy);</i>
Nazarenko Tetiana	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine);</i>
Piekhota Olena	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy);</i>
Romanyshyna Liudmyla	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy);</i>
Rusnak Ivan	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy);</i>
Samborskyi Serhii	<i>Doctor of Psychology, Professor, California State University (Sacramento, USA);</i>
Sinkevych Serhii	<i>Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi);</i>
Torgyik Judit	<i>Doctor of Philosophy, Professor (Hungary, Kodolányi János University);</i>
Shelestova Liudmyla	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Scientific Researcher (Ukraine, Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine);</i>
Yashchuk Inna	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy).</i>

The collection is listed in:

DOAJ, ERIH PLUS, Index Copernicus, ROAD, Crossref, WorldCat, Google Scholar, BASE, CORE,

Ulrichsweb (Ulrich's Periodicals Directory), Polska Bibliografia Naukowa,

Бібліометрика української науки, Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського

Recommended for publication by the decision of the Scientific Board

of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

(protocol № 8 of July 13, 2022)

© Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2022

© Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, 2022

© Ilinskyi S.V. (cover), 2022

ЗМІСТ

ГАННА ТКАЧУК <i>Роль збірника задач у навчально-методичному комплексі із загальної хімії.....</i>	7–15
ОЛЕНА СТЕПАНИШЕНА <i>Використання мультимедійних технологій в умовах змішаного навчання під час викладання іноземної мови у вищій школі.....</i>	16–22
ТЕТЯНА ІЩУК, НАДІЯ МАЗУРЕНОК <i>Пізнання особистісних якостей як умова формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти.....</i>	23–27
ЮЛІЯ ГОРДІЄНКО <i>Комунікативний підхід до формування металінгвістичних компетенцій у студентів нефілологічних спеціальностей.....</i>	28–35
САБІНА ШКРІБА <i>Педагогічні нововведення І. Ющука в царину українського мовознавства (на матеріалі повісті «Трое на Місяці»).....</i>	36–44
ОЛЕКСАНДР МОЗОЛЕВ <i>Ефективні способи підтримки фізичної працездатності учнів під час дистанційного навчання.....</i>	45–55
НАТАЛІЯ БХІНДЕР <i>Принципи формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння.....</i>	56–65
САБРИНА ВІКТОРІЯ БАХЕР, КАТЕРИНА БІНИЦЬКА, КРИСТІАН КРАЛЕР <i>Глокалізація та освіта вчителів – етичні міркування у складні часи.....</i>	66–74
ЮРІЙ ФЕЩУК <i>Місце навчальної дисципліни «Імітаційне моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу» в процесі підготовки фахівців професійної освіти.....</i>	75–79
КАТЕРИНА БІНИЦЬКА, ГАЛИНА БУЧКІВСЬКА, НАГОРНИЙ ЯРОСЛАВ <i>Педагогічна біографістика з позицій наукового пошуку.....</i>	80–85

CONTENT

HANNA TKACHUK <i>The Role of the Task Book in the Methodical Complex in General Chemistry.....</i>	7–15
OLENA STEPANYSHENA <i>Using of Multimedia Technologies in the Context of Blended Learning while Teaching a Foreign Language in High School.....</i>	16–22
TETIANA ISHCHUK, NADIIA MAZURENOK <i>Knowledge of Personal Qualities as a Condition for the Formation of Foreign Language Communicative Competence of Higher Education Students.....</i>	23–27
YULIA GORDIENKO <i>The Communicative Approach to Form Metalinguistic Competencies of Students of Non-Philological Majors.....</i>	28–35
SABINA SHKRIBA <i>I. Yushchuk’s Pedagogical Innovations in the Field of Ukrainian Linguistics (on the Material of the Story «Three on the Moon»).....</i>	36–44
OLEKSANDR MOZOLEV <i>Effective Ways to Maintain the Physical Performance of Students during Distance Learning</i>	45–55
NATALIYA BHINDER <i>Principles of Formation of Foreign Language Communicative Competence among Future Officers of Rocket and Artillery Armament.....</i>	56–65
SABRINA VIKTORIA BACHER, KATERYNA BINYTSKA, CHRISTIAN KRALER <i>Glocalization and Teacher Education – Ethical Considerations in Challenging Times.....</i>	66–74
YURII FESHCHUK <i>The Place of the Educational Discipline «Simulation Modeling in the Work of a Hotel and Restaurant Complex» in the Process of Training Specialists in Professional Education.....</i>	75–79
KATERYNA BINYTSKA, GALYNA BUCHKIVSKA, YAROSLAV NAHORNYI <i>Pedagogical Biography from the Standpoint of Scientific Research.....</i>	80–85

УДК 378.14: 372.857

UDC 378.14: 372.857

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.01](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.01)

ГАННА ТКАЧУК,

кандидат технічних наук, доцент

(Україна, Хмельницький, Хмельницький національний університет,

вул. Інститутська, 11)

HANNA TKACHUK,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi National University,

Institutska St. 11)

ORCID: [0000-0003-3502-0557](https://orcid.org/0000-0003-3502-0557)

Роль збірника задач у навчально-методичному комплексі із загальної хімії

The Role of the Task Book in the Methodical Complex in General Chemistry

Ця стаття продовжує розглядати компоненти навчально-методичного комплексу (НМК) із навчальної дисципліни хімія (загальна), а саме збірник задач як наступний після навчального посібника щабель технології учіння в рамках сучасних педагогічних уявлень. Показана роль збірника задач як невід'ємного компонента НМК з хімії для організації навчального процесу в класичних університетах, який покликаний допомогти реалізації Болонських принципів. Важливим є залучення загально-педагогічних методів для організації навчання хімії в закладах вищої освіти (ЗВО). Навчальний посібник автора «Збірник вибраних задач із загальної хімії», підготовлений відповідно до освітніх програм (ОП) з хімії для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти (ВО), який містить основні розділи практичної частини курсу. Використані видання автора з навчальної дисципліни хімія, що викладається в класичних університетах для студентів хімічних та нехімічних ОП.

Ключові слова: *навчальний процес, збірник задач, навчально-методичний комплекс, викладання хімії, освітні технології, вища освіта.*

The article presents introduction of the educational and methodical complex of the discipline general chemistry as the first stage in the technology of education based on modern pedagogical and psychological ideas. The role of tutorial textbooks are highlighted as the integral part of the educational and methodical complex of general chemistry with the purpose of organizing the educational process in the classical university. The modern approach of the development of educational and methodical complex for educational disciplines was analyzed in particular and in general. The educational and methodical fundamentals for such complexes are substantiated that would help to improve paradigm «lifelong learning» and Bologna principles. The classification of teaching tools in the scale of chemical disciplines is the topical subject of methodical science. Many authors consider tutorial textbooks to be visual teaching tool, while others refer textbooks to the main teaching tools and they combine textbooks into one group of teaching tools called educational editions.

The important principle of the educational and methodical complex development of the discipline is the principle of the conformity of educational material to level of development of the modern chemical science. It is very important to involve general pedagogical methods for organizing a teaching of chemistry in the higher school. Author's tutorial textbook «Collection of selected problems in general chemistry» is prepared in accordance to the academic programs in general chemistry for applicants of bachelor degree of higher education, both chemical and non-chemical specialties of higher school. Scientific and educational editions of author are used from discipline general chemistry which is taught at the classical universities for students of chemical, pedagogical, engineering and other specialties.

Keywords: *educational process, tutorial textbook, educational-methodical complex, teaching of chemistry, educational technologies, higher education.*

Вступ / Introduction. *Європейська інтеграція України в сфері ВО потребує реформ і удосконалення системи навчального процесу в класичних університетах. Найбільш актуальним і важливим є навчання природничо-математичних дисциплін, однією з яких є хімія. Ґрунтовні знання, навички й компетенції з хімії забезпечують формування конкурентоспроможного фахівця хімічних та інших спеціальностей. Завдання організації навчального процесу у ЗВО, побудовані на Болонських принципах, потребують нових ідей і підходів, котрі забезпечують оптимальні технології освітньої діяльності.*

У праці представлено збірник задач – складову НМК з загальної хімії класичних університетів як перший щабель технології учіння, що заснований на сучасних психолого-педагогічних принципах. У статті використані навчально-методичні та наукові розробки автора з навчальної дисципліни хімія в класичних університетах для здобувачів хімічних, педагогічних, інженерних та інших ОП першого бакалаврського рівня ВО.

В попередніх працях автора було зазначено, що в Україні сьогодні ще не створена теоретична та методологічна база організації самонавчання громадян, тому принципи актуалізації інтересу суб'єктів навчання необхідно в першу чергу спрямувати на вирішення питання організації самостійної роботи (СР) здобувачів ВО. Для кількісної оцінки інтересу прийнято величину – рівень інтересу. Методи кваліметрії інтересу доцільні для використання при моніторингу якості навчального процесу, а також в самоосвіті. Процес учіння представлений як один з елементів технології освітньої діяльності, що базується на психолого-педагогічних уявленнях про її природу, рушійну силу й системоутворювальні фактори. Розглянуте моделювання навчального процесу за ОП 102 Хімія першого бакалаврського рівня методом аналогії з класичним важелем. Одержані аналітичні вирази дають змогу розрахувати пропорції процесів викладання й учіння в одиницях навчального навантаження для навчального плану бакалавра ОП Хімія.

Висвітлюється роль навчального посібника як невід'ємного компонента НМК з хімії для організації навчального процесу в його теоретичній частині в класичному університеті. Одним з етапів повноцінного оволодіння змістом освіти є розв'язування хімічних задач. Навчальний посібник «Збірник вибраних задач із загальної хімії», гриф МОН України (лист № 1.4/18-Г-2087 від 09.10.2008) підготовлений у відповідності до навчальних програм з хімії для здобувачів першого бакалаврського рівня ВО. Збірник покликаний надати допомогу здобувачам в оволодінні програмним матеріалом курсу хімії і сприяє ґрунтовному засвоєнню основних законів хімії, опануванню техніки хімічних розрахунків, виробленню навичок самостійного виконання хімічних вправ (Ткачук & Бубенщикова, 2009).

Мета та завдання / Aim and Tasks. Мета статті полягає в розробці теоретичних і методичних засад створення НМК із навчальної дисципліни хімія в класичних університетах.

Відповідно до зазначеної мети в статті поставлено наступні завдання: обґрунтувати й запропонувати навчально-методичні основи для НМК з урахуванням реалізації парадигми «Освіта впродовж життя», дистанційного навчання і Болонських принципів на прикладі дидактичних та методичних можливостей збірника задач з хімії.

Методи / Methods. Для забезпечення зв'язку хімічних навчальних дисциплін з іншими природничими та психолого-педагогічними дисциплінами при створенні НМК були залучені загально-педагогічні методи дослідження в межах наукового об'єкта методики викладання хімії в ЗВО. При проведенні досліджень з загальних педагогічних методів були застосовані організаційні й емпіричні методи. Методи дослідження, котрі використовувались для структурування та відбору дидактичної хімічної інформації, розроблення методик і технік хімічного експерименту відповідно до його мети і функцій, залучення програмних педагогічних засобів та молекулярне моделювання і моделювання віртуальних хімічних лабораторних робіт, – належать до специфічних методів (Максимов, 2014).

При врахуванні особливостей наукових досліджень в галузі методики викладання хімії в ЗВО специфічним методом є педагогічний експеримент, і в першу чергу, його формувальний етап, котрий проводили за звичайних умов навчального процесу в усіх його видах, а також як лабораторний педагогічний експеримент. Його проводили у штучно створених умовах із малою вибіркою студентів, групою чи підгрупою.

Результати / Results. При створенні компонента НМК – збірника задач в цілому був використаний компетентнісний підхід. Запровадження компетентнісного підходу у ВО пов'язане з духовними, культурними, екологічними, інформаційними потребами цивілізації, і, насамперед, соціально-економічними важелями суспільства (Гурняк, 2008). Відповіддю на за компетентнісний запит сьогодення було затвердження стандартів ВО першого бакалаврського рівня ОП 102 Хімія та ОП 161 Хімічні технології та інженерія, а невдовзі і другого магістерського рівня цих ОП.

Інтегральною компетентністю бакалавра хімії є «здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми хімії або у процесі навчання, що передбачає застосування ... теорій та методів природничих наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов». Загальними компетенціями є «здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями..., здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел».

Фахові компетентності хіміка: «здатність застосовувати знання і розуміння математики та природничих наук для вирішення якісних та кількісних проблем в хімії, здатність здійснювати кількісні вимірювання фізико-хімічних величин, описувати, аналізувати і критично оцінювати

експериментальні дані, здатність до опанування нових областей хімії шляхом самостійного навчання». Із цими компетентностями пов'язані програмні результати навчання: «описувати хімічні дані у символічному вигляді, розуміти основні закономірності та типи хімічних реакцій та їх характеристики, розуміти зв'язок між будовою та властивостями речовин, розуміти періодичний закон та періодичну систему елементів, описувати, пояснювати та передбачати властивості хімічних елементів та сполук на їх основі, застосовувати основні принципи квантової механіки для опису будови атома, молекул та хімічного зв'язку» тощо (Стандарт ВО України, 2019).

Класифікація засобів навчання дисциплін з хімії є актуальним питанням методичної науки. Одні автори вважають збірники задач наочністю, інші ж – основними засобами навчання, а також відносять їх до одної групи засобів навчання – навчальних видань. Збірники задач і вправ, поряд із підручниками, є невід'ємною складовою НМК підготовки хіміка. Ґрунтовне засвоєння матеріалу програми курсу хімії та набуття нових практичних навичок і компетентностей передбачає вміння розв'язування задач. Таку практику здобувач ВО проходить не лише під час аудиторних занять, а і в процесі СР над програмним матеріалом. Так розвивається аналітичний підхід до розв'язування проблемних ситуацій різного ступеня складності, а також поступово формуються й закріплюються навички до самоосвіти, виникає і зростає потреба у постійному здобутті й поглибленні знань.

Збірник задач складається з десяти розділів, які пов'язані з розділами підручника (Ткачук, 2020), і додатків. Розділи збірника присвячені основним поняттям і законам хімії, класам неорганічних речовин, будові атома та речовини, закономірностям перебігу хімічних реакцій, властивостям дисперсних систем, окисно-відновним процесам. Кожний розділ на своєму початку містить коротку теоретичну частину, проілюстровану прикладами розв'язування типових задач із відповідними поясненнями. Після прикладів розв'язання в кожному розділі збірника подані різноманітні задачі за темою розділу. В кінці видання є відповіді до задач. У збірнику подані основні принципи сучасної номенклатури неорганічних сполук відповідно до IUPAC, нові назви деяких хімічних елементів та уточнені значення фундаментальних сталих, розглянуті правила складання окисно-відновних реакцій. Для полегшення формування практичних навичок в збірнику подані потрібні формули та рівняння. У додатках до збірника представлені таблиці фізико-хімічних величин та сталих, потрібних при розв'язуванні задач.

Загальна хімія як обов'язкова дисципліна ОП, у якій вона входить, як правило, вивчається в першому семестрі. Збірник задач адаптований до дистанційних технологій навчання, які стають все більш актуальними під час карантинних обмежень. Зміст збірника задач цілком відповідає переліченим вище компетентностям і програмним результатам навчання, регламентованим у стандартах ВО. Кількість і різноманітність представлених задач дає змогу індивідуалізувати навчальний процес.

Найбільш важливим принципом при формуванні збірника задач є відповідність поданого навчального матеріалу рівню розвитку сучасної хімічної науки. Тобто мають використовуватися провідні ідеї і теорії хімії, концептуальні системи уявлень щодо хімічного руху матерії, хімічних реакцій, складу і будови речовини тощо. Забезпечення принципу відповідності проходить з допомогою системного підходу, який концентрує знання коло провідних хімічних знань, робить акценти на базових концепціях хімії, кристалізації хімічних закономірностей, розкритті змісту загальної хімії з використанням сучасних теорій і законів.

Навчальні задачі з хімії є універсальною формою організації засвоєння знань і важливою частиною навчального процесу, як викладання, так і учіння. Важливість розв'язування задач – це поєднання процесів засвоєння предметних і методологічних знань, це розкриття формування образу системного об'єкта та його символу, кількісного і якісного аспектів об'єкта, використання задачі як форми представлення об'єкта за різними параметрами кількісної визначеності. Хімія належить до природничих наук, але її задачі базуються на математичному апараті (Trojczak, Lizakowski, & Tkachuk, 2019). Хімічні задачі використовуються для формування знань та умінь здобувачів, утворення і цілеспрямованого розвитку навичок. З допомогою задач можна впливати на навчальну діяльність здобувачів і розвиток компетентностей.

Педагогічна практика показала, що легкість чи складність розв'язування задач залежить від способу аналізу здобувачем умови задачі, способу виділення невідомої величини і всієї системи відношень, зазначених в умові задачі. Система відношень в хімічній задачі може мати різний ступінь складності. Таким чином, завданням педагога є навчання здобувача методам, аналізу ситуації, що описана в задачі, і правильного вибору способу розв'язування. Використання методу системного аналізу відкриває підхід до упорядкованого аналізу задачі. Тому вибір способу розв'язування хімічної задачі не є довільним, а залежить від об'єктивної основи – заданої системи зв'язків і відношень, у якій представлена невідомо величина. Метод системного аналізу дає можливість по-новому підійти до проблеми типології задачі: вона має не лише теоретичне, але й практичне значення. Із всього кола навчальних задач виділяють розрахункові – вони займають

значне місце в структурі таких фундаментальних дисциплін як загальна хімія. Через системний аналіз задачі розкривається можливість знаходження невідомої величини до відомих характеристик об'єкта, які задані в умові задачі безпосередньо чи опосередковано. Система відношень, в якій задана невідома величина, може бути досить складною і без спеціального методу аналізу студенту важко знайти вихід.

Курс хімії побудований в суворій структурно-логічній послідовності. Стратегію такої послідовності визначає науково-методичний підхід до організації навчального процесу з хімії у класичному університеті. В ОП 102 Хімія і 161 Хімічні технології та інженерія загальна хімія є обов'язковим компонентом професійної підготовки (ОПП). В інших ОП загальна хімія є обов'язковим компонентом загальної підготовки (ОЗП). Таким чином, загальна хімія є базовою і є пререквізитом до інших важливих навчальних дисциплін: неорганічна хімія, аналітична хімія, органічна хімія, фізична хімія, колоїдна хімія, матеріалознавство (за фахом), хімічна технологія (за фахом) тощо, більшість із яких також включають в себе розв'язування розрахункових та спеціальних задач і потребують попередніх сформованих знань та вмінь.

В збірнику задач, як і в усіх компонентах НМК і усіх елементах технології освітньої діяльності з хімії як основний засіб навчання використовується хімічна мова, яка є сукупністю хімічної номенклатури, термінів та символів і оперування ними. При опрацюванні матеріалу збірника задач практично усіх розділів як додатковий наочний дидактичний посібник використовується періодична система елементів Д. І. Менделєєва, яка розміщена на першому форзаці як підручника, так і збірника задач.

Зміст збірника задач як доповнення до підручника поданий структуровано та з застосуванням принципу аналізу – від загального до часткового окремими розділами і підрозділами за формою подання. Кожний розділ збірника задач відповідає такому самому розділу в підручнику. В розділі 1 збірника «Основні закони хімії» даються поняття моля, еквіваленту, фактора еквівалентності, еквівалентного числа, молярної маси (об'єму) еквіваленту. Найбільше уваги приділено закону еквівалентів, оскільки будь-яка хімічна формула чи хімічна взаємодія підпорядковуються цьому закону. При розгляді теми використовується логічний підхід:

«Приклад 1.7. Визначте двовалентний метал, якщо із 48,15 г оксиду цього металічного елементу можна добути 88,65 г його нітрату.

Розв'язання. За законом еквівалентів (див. формулу 1.6), маси оксиду металічного елементу і його нітрату прямо пропорційні молярним масам їхніх еквівалентів:

$$\frac{m_{\text{окс}}}{E_{m_{\text{окс}}}} = \frac{m_{\text{нітр}}}{E_{m_{\text{нітр}}}}$$

З іншого боку, молярна маса еквіваленту оксиду дорівнює сумі молярних мас еквівалентів кисню і металічного елементу:

$$E_{m_{\text{окс}}} = E_m(\text{O}) + E_m(\text{Me}) = 8 + E_m(\text{Me}),$$

де $E_m(\text{O}) = M(\text{O}) / B(\text{O}) = 16 \text{ г моль}^{-1} / 2 = 8 \text{ г моль}^{-1}$.

Молярна маса еквіваленту нітрату металічного елементу дорівнює сумі молярних мас еквівалентів металічного елементу та кислотного залишку:

$$E_{m_{\text{нітр}}} = E_m(\text{Me}) + E_m(\text{NO}_3^-) = E_m(\text{Me}) + 62,$$

$$\text{де } E_m(\text{NO}_3^-) = \frac{M(\text{NO}_3^-)}{1} = \frac{62}{1} = 62 \text{ г моль}^{-1}.$$

$$\frac{48,15}{E_m(\text{Me}) + 8} = \frac{88,65}{E_m(\text{Me}) + 62}$$

За законом еквівалентів (1.6),

$$E_m(\text{Me}) = 56,2 \text{ г моль}^{-1}.$$

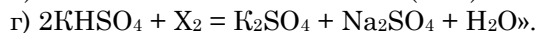
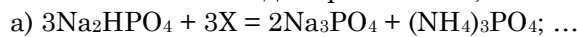
Молярна маса атомів металу дорівнює:

$$M(\text{Me}) = E_m \cdot B = 56,2 \cdot 2 = 112,4 \text{ г моль}^{-1}.$$

У періодичній системі масі 112 відповідає елемент кадмій Cd».

Компонент хімічної мови хімічна символіка найбільш яскраво проявляється в розділах 2 «Класи неорганічних сполук» і 10 «Комплексні сполуки» у вигляді рівнянь хімічних реакцій. З використанням атомно-молекулярного вчення подаються поняття простих і складних речовин. Задачі розділу 2 мають на меті складання рівнянь реакцій. В деяких випадках при складанні рівнянь потрібно користуватися таблицею розчинності або електрохімічним рядом напруг металів, які є в додатках збірника.

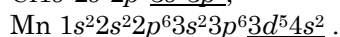
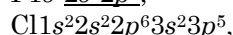
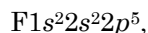
«120. Визначте невідомі речовини X, X₁ та X₂, назвіть усі речовини:

Знання основних класи неорганічних сполук є базовими при засвоєнні навчального матеріалу про періодичний закон. Поняття будови атома на базі електронної теорії потрібна для подальшого системного вивчення хімії елементів та речовин. Електронна теорія будови атома є основою логічного підходу щодо вивчення загальної хімії (Телегус, Бодак, Заречнюк & Кінжибало, 2000). Розділ 3 «Будова атома» присвячений субатомному та атомному рівням організації речовини. Викладення навчального матеріалу цього базується на атомно-молекулярному вченні і квантово-хімічному підході. Задачі розділу присвячені складанню електронних формул та електронно-графічних схем атомів, рівнянь ядерних реакцій, визначенню періоду напіврозпаду.

«**Приклад 3.4** На якій підставі хлор та манган розташовані в одній групі, але різних підгрупах, а хлор і флуор знаходяться в одній підгрупі?»

Розв'язання. Електронні формули атомів:

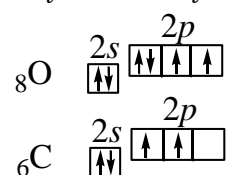

Оскільки F та Cl мають однакові електронні формули валентних рівнів $ns^2 np^5$, є повними електронними аналогами і розташовані в межах одної групи, і одної підгрупи. А Mn і Cl не мають спільних формул валентних електронів (Mn: $(n-1)d^5 ns^2$), але мають однакову їх кількість 7. Отже, елементи належать до VII групи, але до різних підгруп».

Періодичний закон і періодична система елементів як засіб навчання використовує метод ідеальних моделей, що показано у вигляді рисунків розділу 4 «Хімічний зв'язок». Задачі розділу присвячені опису хімічного зв'язку, встановленню хімічних властивостей сполук за положенням елементів в періодичній системі та за типом хімічного зв'язку. Для розв'язування задач знадобиться таблиця відносних електронегативностей.

«**Приклад 4.4** Опишіть будову гетероядерної молекули карбон(II) оксиду CO з позицій методу МО.

Розв'язання. Електронні формули та електронно-графічні схеми валентних рівнів атомів карбону й оксигену відповідно:

В утворенні МО, котрі відповідають за хімічний зв'язок, беруть участь *p*-електрони (2 електрони атома C і 4 електрони атома O, сумарна кількість електронів – 6).

Проаналізуємо енергетичну діаграму молекули CO, наведену на рис. 4.7. На зв'язувальних орбіталях знаходиться 6 електронів, на антив'язувальних – 0. Кратність зв'язку дорівнює $(6 - 0)/2 = 3$. Отже, в молекулі CO потрійний зв'язок. Усі електрони спарені, тому молекула виявляє діамантні властивості.

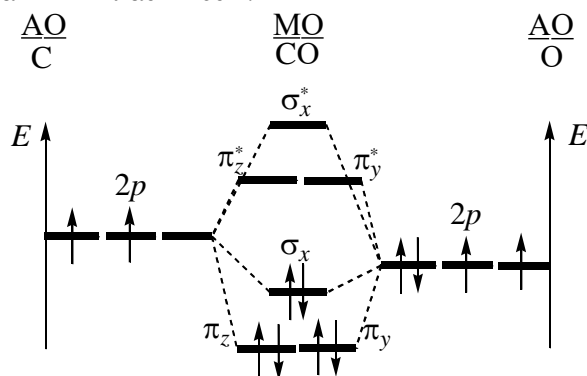

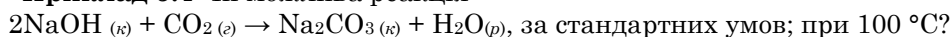
Рис. 4.7. Енергетична діаграма молекули CO».

Як видно, ідеальна модель може бути зображена графічно. Ось чому їх відносять до графічних засобів зображення (Максимов, 2014).

З основного закону хімічної науки – закону збереження маси та енергії починається розділ 5 «Енергетика хімічних реакцій». Задачі розділу базуються на законах термодинаміки і основному законі термохімії – законі Гесса. Використовуються поняття: ентальпія, ентропія, енергія Гіббса.

Навчальний матеріал поданий на основі вчення про теплові ефекти хімічних реакцій і напрямки перебігу хімічних реакцій.

«Приклад 5.4 Чи можлива реакція

Розв'язання. Щоб встановити можливість та напрям перебігу реакції, потрібно розрахувати енергію Гіббса цієї реакції ... За виразом (5.15)

$$\Delta G_{p-ції}^{298} = \Delta H - T\Delta S,$$

$$\Delta G_{p-ції}^{298} = -168,3 \text{ кДж} - \frac{298 \text{ К} \cdot (-136 \text{ Дж} \cdot \text{К}^{-1})}{1000} = -172,12 \text{ кДж},$$

де 1000 – перерахунковий коефіцієнт із Дж для ентропії у кДж – для ентальпії ...

Аналогічно розрахуємо $\Delta G_{p-ції}^{373}$.

$$\Delta G_{p-ції}^{373} = -168,3 \text{ кДж} - \frac{373 \text{ К} \cdot (-136 \text{ Дж} \cdot \text{К}^{-1})}{1000} = -117,57 \text{ кДж}.$$

Оскільки в обох випадках $\Delta G_{p-ції}^{\circ} < 0$, то реакція можлива і буде проходити у вказаному напрямку за вказаних обох умов».

Розділ 6 «Хімічна кінетика і рівновага» стосується вчення про механізм і швидкість хімічних реакцій (Телегус, Бодак, Заречнюк & Кінжибало, 2000) і використовує хімічну мову, хімічну символіку і метод ідеальних моделей. Задачі розділу про залежність швидкості хімічної реакції від різних чинників, про стан хімічної рівноваги. Використовуються поняття: швидкість хімічної реакції, стала швидкості, температурний коефіцієнт, енергія активації, стала рівноваги:

«Приклад 6.3. Визначити сталу рівноваги реакції: $\text{CO}_2 + \text{C}_{(тв)} \leftrightarrow 2\text{CO}$, якщо початкова концентрація CO_2 становила $0,12 \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1}$, а до моменту рівноваги прореагувало 35 % CO_2 .

Розв'язання. За рівнянням (6.27), для цієї гетерогенної реакції вираз сталої рівноваги має вигляд $K = [\text{CO}]^2/[\text{CO}_2]$, оскільки концентрація твердого реагенту не входить до її виразу.

До моменту рівноваги прореагувало $0,12 \cdot 0,35 = 0,042 \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1} \text{ CO}_2$.

За рівнянням реакції утворилося вдвічі більше CO , тобто $0,042 \cdot 2 = 0,084 \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1}$. Рівноважні концентрації становлять:

$$[\text{CO}_2] = 0,12 - 0,042 = 0,078 \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1};$$

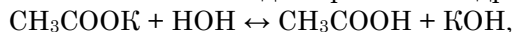
$$[\text{CO}] = 0,084 \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1}, \text{ тоді } K = (0,084)^2/0,078 = 0,090.$$

Наступний розділ 7 «Властивості розчинів» є найбільш об'ємним як з точки зору теорії, так і різноманітності задач. Задачі стосуються способів вираження складу розчинів, фізико-хімічних властивостей розчинів неелектролітів, електролітів, йонного добутку води, добутку розчинності, йонної рівноваги в розчинах, гідролізу солей. Задачі розрахункові або включають складання рівнянь реакцій. Використовуються величини: концентрація, ізотонічний коефіцієнт, тиск насиченої пари, температура кристалізації і кипіння, криоскопічна та ебуліоскопічна сталі, осмотичний тиск, активність йонів, ступінь дисоціації, стала йонізації. Для розв'язування задач потрібно користуватися таблицями розчинності, сталих йонізації, добутків розчинності, які розміщені в додатках.

Теорія розчинів спирається на вчення про теплові ефекти і атомно-молекулярне вчення. Цей розділ використовує хімічну мову, хімічну символіку і метод ідеальних моделей:

«Приклад 7.17. Визначте ступінь гідролізу калій ацетату в $0,1 \text{ М}$ розчині та pH розчину.

Розв'язання. Складемо рівняння гідролізу солі:

Це ... сіль утворена слабкою кислотою CH_3COOH і сильною основою KOH . У розчині присутній надлишок OH^- -груп, отже, середовище лужне. Для визначення ступеня гідролізу, спочатку

$$K = \frac{K_{\text{H}_2\text{O}}}{K_a} = \frac{10^{-14}}{K_a} = \frac{10^{-14}}{1,8 \cdot 10^{-5}} = 5,56 \cdot 10^{-10},$$

обчислимо його сталу за формулою (7.74):

де $K_a = 1,8 \cdot 10^{-5}$ – табличне значення константи йонізації слабкої кислоти CH_3COOH , від якої утворилася сіль CH_3COOK . За формулою (7.77) знаходимо ступінь гідролізу:

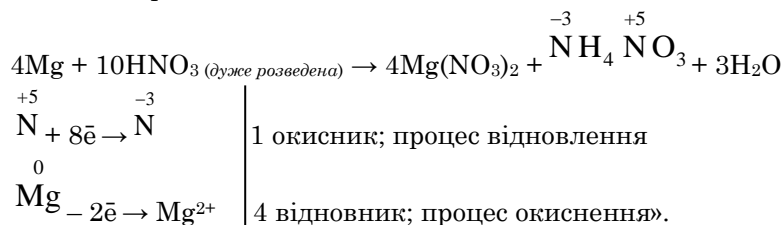
$$h = \sqrt{\frac{K}{C_M}} = \sqrt{5,56 \cdot 10^{-10} : 0,1} = 7,5 \cdot 10^{-5}$$

$$K = h^2 C_M \Rightarrow \dots$$

Розділ 8 «Окисно-відновні реакції» присвячений окисникам і відновникам – частинкам, котрі

беруть у частку у передачі електронів, тому висвітлення теми базується як на атомно-молекулярному вченні, так і на періодичному законі із застосуванням логічного підходу, хімічної мови і хімічної символіки. Задачі розділу присвячені складанню рівнянь окисно-відновних реакцій, використовуються поняття ступеня окиснення, окисника, відновника:

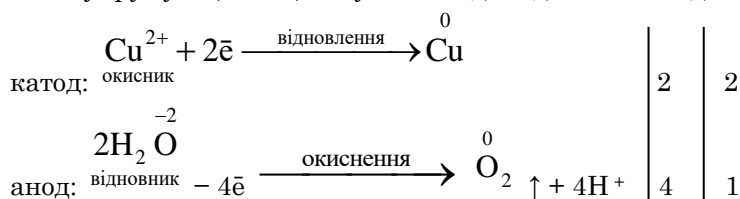
«У випадку активних металів і дуже розведених розчинів продуктом відновлення ... є йон амонію NH_4^+ , який з кислотою утворює речовину NH_4NO_3 . Проходить повне відновлення нітрогену вісьмома електронами:

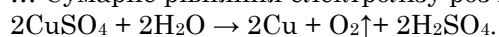
У розділі 9 «Основи електрохімії» матеріал подано за логічним підходом з використанням термодинамічних уявлень і мови хімічних символів, методу ідеальних моделей. Задачі цього розділу включають складання рівнянь окисно-відновних процесів, визначення напрямку їх перебігу, електрорушійної сили гальванічних елементів, кількісних характеристик електролізу. В цьому розділі складуть допомогу електрохімічний ряд напруг металів, стандартні потенціали окисно-відновних систем, розміщені в додатках збірника задач.

Приклад 9.6. Складіть рівняння реакцій, які відбуваються на інертних електродах при електролізі розчину CuSO_4 , визначте масу речовини, яка виділиться на катоді... якщо електроліз проводили 10 хв при силі струму 3 А.

Розв'язання. На катоді при електролізі розчинів солей відновлюються катіони ..., значення електродних потенціалів яких $\gg -0,41$ В. При електролізі розчинів солей, кислотні залишки яких містять кисень, на аноді виділяється кисень. Стандартний електродний потенціал відновлення катіонів купрумів $+0,338$ В, тому на катоді виділяється мідь:

... Сумарне рівняння електролізу розчину:

Маси і об'єми речовин, котрі виділяються на електродах, розраховують за законом Фарадея (9.22) і (9.23). Молярна маса еквіваленту міді...

$$E_m(\text{Cu}) = \frac{M(\text{Cu})}{n(\bar{e})} = \frac{63,5}{2} = 31,75 \text{ г} \cdot \text{моль}^{-1}, f(\text{Cu}) = \frac{1}{2}$$

Маса міді, яка виділяється на катоді:

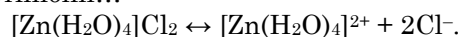
$$m(\text{Cu}) = \frac{31,75 \cdot 3 \cdot 600}{96\,485} = 0,592 \text{ г}$$

».

Розділ 10 «Комплексні сполуки» присвячений цьому важливому і чисельному класу речовин. Тема «Комплексні сполуки» виносить на окремий розгляд, оскільки крім традиційних рівнянь реакцій, тобто хімічних символів, включає поняття додаткової валентності, ліганду, дентатності, координаційного числа, сталих рівноваги – так званих сталих розпаду та утворення комплексних йонів, деяких розрахункових задач. Розглядається додатково номенклатура комплексних сполук як яскравий приклад хімічної мови. Для допомоги у назвах цих речовин використовується таблиця назв деяких лігандів, а в додатках знаходиться таблиця сталих дисоціації комплексних йонів.

Приклад 10.3. Складіть рівняння первинної дисоціації комплексної сполуки $[\text{Zn}(\text{H}_2\text{O})_4]\text{Cl}_2$ та вторинної дисоціації відповідного комплексного йона у водному розчині. Складіть вираз константи нестійкості цього йона.

Розв'язання. У водних розчинах комплексні сполуки дисоціюють на комплексні йони і протийони...

Рівняння вторинної дисоціації:

За загальними правилами написання сталих рівноваги:

$$K_{\text{нест.}} = \frac{[\text{Zn}^{2+}] \cdot [\text{H}_2\text{O}]^4}{[\text{Zn}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}} \text{ »}.$$

Збірник задач містить додатки з фізико-хімічними константами. Додатки мають допоміжну дидактичну функцію та виконані при використанні хімічних символів.

Обговорення / Discussion. Представлені у цій праці дослідження стосуються створення теоретичних і методичних основ викладання хімії в класичних університетах, які сьогодні в повному обсязі ще не сформовані в Україні. Одним з компонентів цієї складної системи є НМК з дисципліни, складовою якого є збірник задач.

В останні роки була створена система навчання загальної хімії у вищій технічній школі, яка включає такий алгоритм: розробку методологічних факторів сучасного навчального процесу з хімії, інформаційно-методичного середовища навчаючої програми, унаочнених, графічних, алгоритмізованих методик і спеціальних технологічних конструкцій, НМК, підготовку педагогічних кадрів (Кириченко, 2004).

Система ВО при підготовці хіміків та хіміків технологів потребує створення не лише системи навчання загальної хімії, але й неорганічної, аналітичної, органічної, фізичної та колоїдної.

Висновки / Conclusions. 1. В результаті проведених досліджень були встановлені методичні та дидактичні основи створення НМК на прикладі навчального посібника «Збірник вибраних задач із загальної хімії», підготовленого відповідно до ОП 102 Хімія і ОП 161 Хімічні технології та інженерія.

2. Проілюстровано методичні і дидактичні можливості навчальних посібників в організації навчального процесу з хімічних дисциплін.

3. Результати досліджень є компонентом НМК з хімії і можуть бути корисними для подальшого розроблення теоретичних і методичних засад організації навчання здобувачів хімічних і нехімічних ОП в класичному університеті й інших ЗВО.

Список використаних джерел і літератури:

- Ткачук, Г. С. (2020). *Загальна хімія. Конспект лекцій*. Хмельницький: ХНУ [in Ukrainian].
- Ткачук, Г. С., & Бубенщикова, Г. Т. (2009). *Збірник вибраних задач із загальної хімії*. Львів: «Новий Світ – 2000» [in Ukrainian].
- Максимов, О. С. (2014). *Методика викладання хімії у вищих навчальних закладах*. Мелітополь [in Ukrainian].
- Гурняк, І. А. (2008). *Методика реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання хімії*. Суми [in Ukrainian].
- Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 10 Природничі науки, спеціальність 102 Хімія*: затвердж. і введено в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 563. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/26/102-himiya-bakalavr-1.pdf> [in Ukrainian].
- Trojczak, P., Lizakowski, P., & Tkachuk, H. (2019). Industrial wastewater treatment control by a minimax principle over weakly measured pollution. *Control Engineering and Applied Informatics*, 21 (1), 61–69 [in English].
- Телегус, В. С., Бодак, О. І., Заречнюк, О. С., & Кінжибало, В. В. (2000). *Основи загальної хімії*. Львів: Світ [in Ukrainian].
- Кириченко, В. І. (2004). *Зміст і методика навчання загальної хімії у вищій технічній школі*. Хмельницький: ХДУ [in Ukrainian].

References

- Tkachuk, H. S. (2020). *Zahalna khimiia. Konspekt lektsii [General Chemistry. Lecture Notes]*. Khmelnytskyi: KhNU [in Ukrainian].
- Tkachuk, H. S., & Bubenshchykova, H. T. (2009). *Zbirnyk vybranykh zadach iz zahalnoi khimii [Collection of Selected Problems in General Chemistry]*. Lviv: Novyi Svit – 2000 [in Ukrainian].
- Maksymov, O. S. (2014). *Metodyka vykladannia khimii u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Methods of Teaching Chemistry in Higher School: Textbook for Chemistry Students Specialties of Higher School of I-IV Levels of Accreditation]*. Melitopol [in Ukrainian].
- Hurniak, I. A. (2008). *Metodyka realizatsii kompetentnissnogo pidkhodu v protsesi navchannia khimii [Methods of Implementing the Competence Approach in the Process of Teaching Chemistry]*. Sumy [in Ukrainian].
- Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyy) riven, haluz znan 10 Pryrodnychi nauky, spetsialnist 102 Khimiia: Zatverdzheno i uvedeno v diiu nakazom MON Ukrainy vid 24.04.2019 r. № 563 [Standard of Higher Education of Ukraine]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/26/102-himiya-bakalavr-1.pdf> [in Ukrainian].
- Trojczak, P., Lizakowski, P., & Tkachuk, H. (2019). Industrial wastewater treatment control by a

minimax principle over weakly measured pollution. *Control Engineering and Applied Informatics*, 21 (1), 61–69 [in English].

Telehus, V. S., Bodak, O. I., Zarechniuk, O. S., & Kinzhybalov, V. V. (2000). *Osnovy zahalnoi khimii [Fundamentals of General Chemistry]*. Lviv: Svit [in Ukrainian].

Курченко, В. І. (2004). *Zmist i metodyka navchannia zahalnoi khimii u vyshchii tekhnichnii shkoli [Content and Methods of Teaching General Chemistry in Higher Technical School]*. Khmelnytskyi: KhNU [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «11» січня 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «27» січня 2022 р.

Ткачук Ганна – доцент кафедри хімії та хімічної інженерії Хмельницького національного університету, кандидат технічних наук, доцент

Tkachuk Hanna – Assistant Professor of Department of Chemistry and Chemical Engineering of Khmelnytskyi National University, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

Цитуйте цю статтю як:

Ткачук, Г. (2022). Роль збірника задач у навчально-методичному комплексі із загальної хімії. *Педагогічний дискурс*, 32, 7–15. [doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.01](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.01).

Cite this article as:

Tkachuk, H. (2022). The Role of the Task Book in the Methodical Complex in General Chemistry. *Pedagogical Discourse*, 32, 7–15. [doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.01](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.01).

УДК 371.212

UDC 371.212

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.02](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.02)

ОЛЕНА СТЕПАНИШЕНА,

викладач

(Україна, Бар, Комунальний заклад вищої освіти

*«Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,
майдан Грушевського, 1)*

OLENA STEPANYSHENA,

Lecturer

(Ukraine, Bar, Municipal Institution of Higher Education

*«Bar Humanitarian and Pedagogical College named after Mykhailo Hrushevsky»,
Hrushevskoho Square, 1)*

ORCID: [0000-0001-9002-1435](https://orcid.org/0000-0001-9002-1435)

**Використання мультимедійних технологій в умовах змішаного навчання
під час викладання іноземної мови у вищій школі**

**Using of Multimedia Technologies in the Context of Blended Learning
while Teaching a Foreign Language in High School**

Степанишена Олена – викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Stepanyshena Olena – Lecturer of the Department of Socio-Economic Disciplines of Communal Institution of Higher Education «Bar Humanitarian-Pedagogical College named after Mykhailo Hrushevsky»

У статті досліджується використання мультимедійних технологій в умовах змішаного навчання під час викладання іноземної мови у вищій школі. Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією та воєнним часом, став серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу. Неабиякої значущості набуло питання розвитку дистанційної освіти. І хоча дистанційне навчання не є заміною очного та ніколи не планувалось на довгострокову перспективу, воно може стати ефективним інструментом не тільки під час карантину та воєнного часу. У таких умовах доводиться прийняти цей виклик та швидко адаптуватися до нових змін.

У статті представлена стисла класифікація електронних застосунків та інтерактивних дидактичних посібників, які легко демонструвати на екрані смартфона, комп'ютера чи на мультимедійній дошці. Особлива увага зосереджена на використанні окремих із них під час дистанційного вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.

У статті досліджується вплив інтернету та мобільних застосунків на покращення мовних навичок студентів. Розглядається думка студентів щодо онлайн-вивчення англійської мови за допомогою різних інтернет-ресурсів.

Викладання іноземної мови з використанням мультимедійних технологій дозволяє перейти від пасивного засвоєння матеріалу до активної форми реалізації навчальної діяльності, у якому здобувач освіти стає активним її учасником. Таким чином, за рахунок збільшення наочності матеріалу активізується навчальний процес, відбувається більш продуктивна взаємодія.

Ключові слова: мультимедійні технології, змішане навчання, електронні застосунки, іноземна мова за професійним спрямуванням, вища школа, інтернет-ресурси.

The article investigates the use of multimedia technologies in the context of blended learning during foreign language teaching in higher education. The transition to distance learning, due to the pandemic and wartime, has become a serious challenge for all participants in the learning process. The issue of distance education development has become very important. And although distance education is not a substitute for full-time learning and was never planned for the long term, it can be an effective tool not only during quarantine and wartime. In such circumstances, we have to accept this challenge and quickly adapt to new realities.

The article presents a concise classification of electronic applications and interactive teaching aids that are convenient to display on the screen of a smartphone, a personal computer or a multimedia board. Particular attention is paid to the use of some of them during distance learning of a foreign language in a professional field.

The article investigates the impact of internet and mobile applications on enhancing students'

language skills. It examines the students' opinion regarding English online learning using various Internet resources.

Teaching a foreign language with the using of multimedia technologies makes it possible to move from passive learning to an active form of educational activities, in which the student becomes an active participant. Thus, by increasing the clarity of the material activates the learning process, there is a more productive interaction.

Keywords: multimedia technologies, blended learning, electronic applications, foreign language in a professional direction, high school, Internet resources.

Вступ / Introduction. У сучасних реаліях Інтернет і комп'ютерні технології стали невід'ємною складовою освітнього процесу. Мультимедійні засоби навчання широко впроваджуються в систему освіти майже всіх дисциплін. В освітньому просторі відбуваються великі зміни, які стосуються і викладання іноземної мови.

Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією та воєнним часом, став серйозним випробуванням для всіх учасників навчального процесу – освітян, здобувачів освіти та їхніх батьків. У таких умовах доводиться прийняти цей виклик та швидко адаптуватися до змін.

Партнерство з іноземними закладами забезпечило реалізацію програми для викладачів та студентів – Homes for Ukraine, наразі за підтримки іноземних закладів є можливість оновити сервіси для онлайн навчання: єдиної можливої форми освіти в Україні на сьогодні, покращується цифровізація освіти в цілому, тощо.

Нині особливої актуальності та значущості набуло питання розвитку дистанційної освіти. Звичайно, дистанційна освіта не є заміною очної та ніколи не планувалась на довгострокову перспективу, але вона може стати ефективним інструментом не тільки під час карантину та воєнного часу.

Запроваджені в освітньому процесі комп'ютерні технології стали невід'ємною й досить перспективною складовою сучасної системи дистанційної освіти, електронного навчання (e-learning), мобільного навчання (m-learning), які ефективно використовуються в сучасному освітньому просторі. У зв'язку з розвитком e-learning визначився новий напрям – змішане навчання (blended learning).

Проблема змішаного навчання привертає увагу багатьох науковців: А. Андреева, В. Бикова, Н. Корсунської, В. Солдаткіна, О. Тихомирова, Е. Тоффлера. Уперше цей термін було вжито американським Interactive Learning Center у 1999 році. Тлумачення дієслова «blend» у кожного із дослідників різне. Наприклад, Є. Смирнова-Трибульська називає таке навчання гібридним (Смирнова-Трибульська Є., 2007), Н. Рашевська – змішаним (Рашевська Н., 2012), а Б. Шуневич – комбінованим (Шуневич Б., 2013). Н. Болюбаш вважає терміни «змішане навчання», «комбіноване навчання», «гібридне навчання» синонімами та тлумачить їх зміст як «поєднання дистанційного та електронного мережевого навчання з традиційними формами навчання: очною та заочною» (Болюбаш Н., 2019).

Мета та завдання / Aim and Tasks. Провідною концептуальною ідеєю досягнення мети статті є використання мультимедійних технологій в умовах змішаного навчання під час викладання іноземної мови у вищій школі.

Методи / Methods. Впровадження інтерактивних, інформативних методів навчання дає такі переваги: зручність, мобільність, актуальність, модульність, гнучкість, економічна ефективність та заощадження часу. Виконуючи положення Болонської декларації, в українських вишах відбувається переорієнтація навчальних планів з лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану форму навчання. Це, в свою чергу, підвищує відповідальність та мотивацію студентів до навчання, їхнє вміння займатися самостійно.

Під час викладання іноземної мови за професійним спрямуванням використовуються різноманітні активні форми й методи навчання, а саме: ділові ігри, метод проектів, тренінги, метод case-study (кейс метод), WebQuest (веб квест), Blog Quest (блог квест), навчальні та контролюючі комп'ютерні програми, мозковий шторм (Brainstorm), круглий стіл (Roundtable), індивідуальні та групові консультації, олімпіади, тестування.

Для забезпечення повноцінного освітнього процесу на відстані, крім технічного інструментарію, викладачеві необхідно володіти низкою професійних та особистісних компетентностей, які дозволять зацікавити, організувати студентів на початковому етапі і втримати їхню увагу аж до завершального. Дистанційний формат передбачає наявність усіх притаманних очному навчанню атрибутів, таких, як групові дискусії, колективне обговорення пройденого матеріалу, живе спілкування тощо. Залучення інтернет-ресурсів дає можливість провести дистанційне навчання цікаво та якісно.

Результати / Results. Ефективно організоване змішане навчання має безліч переваг: дає

можливість гнучкості для усіх учасників процесу; розвиває в студента проактивний підхід до навчання, де викладач більше не є джерелом інформації, а лише фасилітатором; підсилює цифрові навички студентів та спонукає їх бути самостійними здобувачами освіти; дає змогу зробити навчання більш індивідуальним.

Викладання іноземної мови з використанням мультимедійних технологій дозволяє перейти від пасивного засвоєння матеріалу до активної форми реалізації навчальної діяльності, у якому здобувач освіти стає активним її учасником (Мацейко О., 2021). Таким чином, за рахунок збільшення наочності матеріалу активізується навчальний процес, відбувається більш продуктивна взаємодія.

Інтернет, комп'ютерні технології, електронні мобільні застосунки в сучасному світі стали невід'ємною складовою не тільки повсякденного життя, але й освітнього процесу в цілому. В умовах віддаленого навчання неможливо якісно подати матеріал та провести контроль знань студентів без використання електронних ресурсів. У процесі викладання іноземної мови у вищій школі електронні онлайн-інструменти можуть охоплювати електронні підручники, мобільні застосунки, самостійно підібраний викладачем матеріал, презентацію інформації за допомогою програми Power Point, електронну пошту, рольові ігри, інтерактивні дошки. Сюди належить і робота з онлайн-дошками Google Jamboard, Padlet та ін. (Collis B., & Moonen J., 2001). Електронні застосунки – це інтерактивні дидактичні посібники, які зручно демонструвати на екрані смартфона, персонального комп'ютера чи на мультимедійній дошці. Ними, до прикладу, можуть бути тематичні добірки фотографій, дидактичних малюнків, мультимедійні розвивальні ігри.

Електронний застосунок ePanel – це унікальний застосунок видавництва «Пірсон» для вчителів англійської мови. Він надає можливість легко ознайомитися з новинками видавництва та працювати на занятті з цифровими версіями таких підручників, як Focus, Wider World, Go Getter, Fly High та ін. Електронні версії підручників (Grammarway, E. Moutsou Use of English B2 for all Exams, Oxford Exam Excellence, Get 200 та інші) дають можливість знаходити індивідуальний підхід до студентів, підвищити мотивацію здобувачів освіти до вивчення іноземної мови, перетворивши їх на активних суб'єктів навчання. Перевагами електронних підручників є: наочність подання матеріалу, коригування та адаптація підручника до вимог дисципліни, самоконтроль засвоєння матеріалу, простота в застосуванні, зворотній зв'язок.

Самостійно підібраний викладачем і поданий в електронному вигляді матеріал з іноземної мови є найбільш ефективним і доцільним в тому разі, якщо інформація відповідає вимогам програми та професійно спрямованої спеціалізації. Презентація інформації за допомогою програми PowerPoint охоплює всі види мовленнєвої діяльності (читання, писання, аудіювання, говоріння, переклад). Перевагою відеометоду є високоефективна можливість подачі матеріалу, унаочнення інформації, більш доступної для сприйняття та засвоєння (Mc Gee P., & Reis A., 2012).

Електронна пошта є одним із допоміжних методів контролю і спілкування. Студенти мають можливість більш якісно підготувати домашнє завдання та виконати всі вказівки викладача, уточнити інформацію або вирішити питання, що виникли поза межами аудиторного часу.

Електронні інтерактивні дошки є універсальним та ефективним способом упровадження мультимедійних засобів. За допомогою інтерактивних дошок навчальний матеріал чітко вимальовується на екрані в повному обсязі, що спонукає кожного студента до активного та плідного освітнього процесу. Google Jamboard – це віртуальна дошка, що дозволяє в реальному часі одночасно працювати над ідеями разом зі студентами.

Padlet (<https://padlet.com/>) – мультимедійний ресурс для опрацювання інформації, що являє собою віртуальну стіну, на яку можна прикріплювати файли, замітки, посилання на інтернет-сторінки, фото.

Animoto (<https://animoto.com/>) – ефективний варіант для творчих проєктів. Студенти можуть створювати власні відео на основі зразка, вибравши тему, текст, музику, зображення. Результатом можна поділитися з усією групою. У такий спосіб викладач може залучати студентів до виконання домашніх завдань.

Мобільні застосунки для вивчення іноземних мов стають доступними після завантаження їх на смартфони та персональні комп'ютери. Розрізняють мобільні застосунки для самостійного вивчення іноземних мов («Duolingo», «Memrise», «Busuu», «LinguaLeo», «Johnny Grammar's Word Challenge» та інші) та мобільні застосунки для групового вивчення мови. Викладачі можуть використовувати такі е-застосунки: «5555 tests», «English grammar full», які навчають і формують навички з граматики; «Learn and Play English» та інші, які поповнюють лексичний запас студентів. Застосування мобільних застосунків на занятті значно підвищує зацікавленість студентів до вивчення іноземної мови.

Особливо ефективними під час онлайн-навчання є такі мобільні застосунки, як: «Liveworksheets», «British Council», «Quizizz» та презентації «Microsoft Sway». Застосунок

«Liveworksheets» дозволяє педагогам будь-яких напрямів «оживити» ті матеріали, які раніше існували в друкованому вигляді. Робота з цим застосунком дає можливість студентам слухати аудіозаписи, читати тексти, переглядати відео та відразу ж виконувати в режимі онлайн завдання до них. Викладачеві полегшено роботу з добором матеріалу професійного спрямування, проведенням тестування та оцінювання студентів.

«British Council» («Британська Рада») пропонує цілу низку безкоштовних застосунків із вивчення англійської («British Council Reading», «British Council listening» та ін). Вони допоможуть студентам покращити лексичні та граматичні навички з англійської, сприятимуть якісній підготовці до екзаменів.

У часи, коли формальна освіта зосереджується здебільшого на розвитку аналітичного та логічного мислення, на уроках англійської мови має бути простір для розвитку творчого мислення студентів, що зосереджується на дослідженні ідей та генеруванні різних можливостей.

Популярні онлайн-платформи для вивчення англійської мови.

1. BBC Learning English

Доступне безкоштовне вдосконалення граматики, збагачення лексичного запасу, практикування правильної вимови. Щоденне оновлення завдань й уроків в аудіо- та відеоформаті. Ви можете відвідувати цю онлайн-платформу як сайт або завантажити застосунок на смартфон. Для кращого закріплення матеріалу проходите цікаві квізи.

2. Simpler

Застосунок пропонує вивчення мови в ігровій формі. Після визначення вашого вихідного рівня англійської, застосунок розраховує складність вправ. Граматика вивчається у вигляді наочних правил, а нова лексика подається через асоціації. Захоплюючі детективні історії допоможуть вам закріпити знання.

3. Memrise

Доступні на цій платформі веселі навчальні відеоролики з нейтів спікерами надають необхідну теорію, а онлайн-ігри та вправи дозволяють практикуватися. Щоб тримати себе в тонусі та вдосконалювати англійську достатньо приділяти до 15 хвилин на день таким інтерактивним заняттям.

4. Easy Steps

Альтернативна гібридна платформа надає повний навчальний інструментарій для проведення уроку. Це інтерактивний онлайн-підручник – тренажер із понад п'ятьма тисячами інтерактивних завдань та відеоматеріалів. Для відстеження графіку уроків та успішності є особистий кабінет студента та викладача. Визначення рівня та подальшого засвоєння навчальних матеріалів студентом забезпечується системою тестів.

5. Teachmint

Це універсальний застосунок для всіх, хто хоче оцифрувати свої класи та керувати ними. Teachmint допомагають вам проходити вікторини/тести, ділитися навчальним матеріалом, ділитися домашніми завданнями, спілкуватися зі студентами, відвідувати онлайн-заняття, записувати прямі лекції, навчати за допомогою цифрової дошки, контролювати відвідування, продуктивність та більше. Вчителі можуть використовувати попередньо завантажені понад 10 тисяч питань, щоб створювати автоматичні вікторини та тести для своїх студентів. Керуйте домашніми завданнями, діліться навчальним матеріалом, створюйте тести або вікторини для студентів – не турбуйтеся про їх оцінку, функція автоматичного оцінювання тестів Teachmint полегшить вашу роботу.

Професійно сформовані soft skills протягом навчання у вищому закладі освіти допомагають студентам критично мислити, бути творчими, ухвалювати рішення, оцінювати ситуацію, уміти працювати в команді, вести переговори і домовлятися, кваліфіковано і творчо виконувати поставлені завдання в подальшій професійній діяльності, стати конкурентоспроможними на сучасному ринку праці.

Інноваційні мультимедійні технології в процесі викладання іноземної мови у вищій школі доцільно застосовувати у випадках:

по-перше, під час подачі нового матеріалу граматичний та лексичний матеріал ілюструється різноманітними пізнавальними та наочними засобами;

по-друге, при закріпленні пройденого матеріалу використання електронних дошок Google Jamboard, Padlet або презентації в PowerPoint дозволяє студентам бачити вивчений матеріал у цілісній структурній формі;

по-третє, електронні технології можна використовувати як засіб емоційного розвантаження, вони служать унікальною підмогою під час перевірки знань.

У своїй педагогічній діяльності я користуюся програмою Google Classroom. Вона є зручним способом для зв'язку викладачів і студентів. Це освітнє середовище допомагає викладачам

заощадити час для ефективної організації навчальної співпраці зі студентами. У ньому легко створювати курси, завдання, підтримувати порядок під час роботи.

Google Classroom має багато переваг:

– Вчителі можуть створити класну кімнату всього за 2 хвилини та почати користуватися функціями, такими як створення тестів, обмін завданнями, навчальним матеріалом. Викладачі можуть додати студентів до класу або надати їм код курсу, щоб ті приєдналися самостійно.

– Економія часу: викладачі мають можливість швидко створювати, перевіряти й оцінювати завдання в одному застосунку, економлячи папір; легко керувати класами, проводити заняття та тести в онлайн режимі.

– Упорядкування матеріалів: студенти можуть легко отримати доступ до електронного навчального матеріалу та переглянути його за допомогою записів. Завдання для студентів є на відповідній сторінці, а всі навчальні матеріали (наприклад, документи, фотографії та відео) автоматично розміщуються в папках на Google Диску.

– Покращене спілкування: у Класі викладачі можуть миттєво починати обговорення в рамках курсів, а студенти – спільно користуватися ресурсами й відповідати на запитання в стрічці.

– Контроль освітнього процесу: адміністратори можуть розумно керувати, відстежувати й покращувати якість освіти за допомогою глибокої аналітики, в той час як батьки можуть залишатися активними учасниками-організаторами навчального процесу своїх дітей.

– Захист: як і решта сервісів Google Workspace for Education, Клас не містить реклами й ніколи не використовує контент або дані у рекламних цілях.

Google Classroom – це новий інструмент від Google Apps for Education. Викладачі можуть створювати й збирати завдання в режимі онлайн, надавати результати перевірок у реальному часі кожному студенту. Вони можуть робити оголошення, ставити запитання й залишати коментарі для студентів, що дає змогу налагодити постійний зв'язок зі студентами не тільки на заняттях, але поза ними. Google Classroom автоматично створює папки на Диску для кожного завдання, де студенти завжди можуть дізнатися, яку роботу їм потрібно виконати.

Банк запитань – педагоги можуть використовувати банк питань, щоб автоматично створювати вікторини та тести. Під час вивчення навчальних тем доцільно ставити запитання з короткими відповідями або з варіантами відповідей. Здобувачі освіти можуть редагувати відповіді або відповідати один одному на ті чи інші запитання. Все це можна проводити в Google Classroom за допомогою застосунків. Така робота стимулює до прояву критичного мислення, самостійності, етапності, переконливості аргументації, ефективності опрацювання інформації, обґрунтованості тощо.

Легке спілкування – застосунок надає простий двосторонній відеоінструмент, аби викладачі могли проводити сеанси зі студентами. Також можна спілкуватися зі студентами під час навчання та вирішувати студентські проблеми. Ефективна групова комунікація та розвиток вільного мовлення є основою для дебатів. Однак цьому часто може перешкоджати занадто багато інструкцій під керівництвом викладача та відносно низький рівень студентів, яким може бути важко викласти свою думку. Я часто роблю це наприкінці теми, коли студенти достатньо вивчили лексику та володіють навчальним матеріалом, щоб обговорювати питання. Це зменшує необхідність у тривалих поясненнях викладача та дає практичну демонстрацію того, наскільки важливі підготовка та практика для реального оцінювання.

Дисципліна «Іноземна мова за професійним спрямуванням» викладається у коледжі з метою формування у студентів професійних мовних компетенцій, опанування знаннями, вміннями та навичками. Наприклад, під час вивчення теми «Education system in the USA, Great Britain and Ukraine» студенти 3-4 курсів готують презентації та захищають свої проекти дистанційно за допомогою застосунків освітнього середовища Google Class. Проектна діяльність сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетентності студентів, водночас збагачуючи їхню ціннісну сферу. У процесі групової роботи над творчими проектами студенти вчаться конструктивній, толерантній взаємодії один з одним, формують уміння вирішувати можливі конфлікти, набувають навичок міжособистісного спілкування.

Щоб дізнатись про ефективність та зацікавленість студентів у використанні таких методик, я провела онлайн опитування груп 1-2 курсів, де вони дали відгук щодо застосування платформ і застосунків у вивченні іноземної мови на заняттях і самостійно.

Наприклад:

- 1) Where/when are students ready to use the online methods?
- 2) What are the attitudes of students towards specific internet instruments?
- 3) What are the difficulties encountered by English learners when using internet applications and online learning?
- 4) What are the skills that achieved or did not achieve their learning outcome?

5) What is the best medium for online teaching that the instructor frequently use and prefer?

- I could learn English vocabulary from watching web videos.
- Learning English through watching, listening and doing tests releases my anxiety to learn more.
- I learned pronunciation through (filmmaking task) game-based activity.
- I prefer watching web videos and classroom discussion.
- I prefer to stay quietly on the seat while only fulfilling the tasks of vocabulary or grammar tests or watching a video.
- I feel calm and comfortable rather than working orally in class.
- After this course, I know how to reach English clips or films to improve my English competence.
- Through this class, I became an independent English learner.

Незважаючи на деякі проблеми з спілкуванням, учасники опитування загалом дали позитивний відгук про їхній досвід вивчення іноземної мови за допомогою навчальних платформ та мобільних застосунків, який підкреслив мотиваційний, а також освітній потенціал високо інтерактивного навчального середовища.

Покращення результатів навчання за допомогою інтернет платформ і мобільних застосунків вказує на позитивне ставлення студентів до вивчення англійської мови. Важливий аспект при вивченні потенціалу інтернет платформ та мобільних застосунків для навчання також стосується педагогічної сфери та можливості створення високо інтерактивних навчальних середовищ, переносячи реальний досвід у клас і навпаки.

Крім того, високо оцінювалося використання різних видів мультимедіа (фото-, відео- та аудіозаписи) разом із персоналізованим середовищем, орієнтованим на студента, та різноманітними можливостями для повного занурення. Таким чином, такі навчальні заняття можуть допомогти студентам усвідомити як переваги, так і можливості, які можуть мати інтернет платформи та мобільні застосунки для їхнього навчання.

Висновки / Conclusions. Таким чином, інноваційні засоби викладання іноземної мови у вищій школі дають можливість удосконалити методи подачі граматичного та лексичного матеріалу, практику як монологічного, так і діалогічного мовлення, навчання студентів письма та відпрацювання іншомовної вимови, постійного поповнювання лексичного запасу студентів. Електронні технології допомагають викладачеві коригувати навчальний процес, враховуючи інтереси і можливості кожного студента; сприяють у реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні, забезпечуючи індивідуалізацію й диференціацію навчання.

Впровадження інтерактивних технологій під час вивчення іноземної мови сприяє комунікативно професійно орієнтованій спрямованості освітнього процесу, що значно покращує якість подачі матеріалу та ефективність його засвоєння. Впровадження електронних ресурсів збагачує зміст навчання, підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови і веде до більш тісної співпраці, зокрема комунікації між викладачем і студентами.

Список використаних джерел і літератури:

Болюбаш, Н. М. (2019). Формування педагогічної компетентності магістрів ІТ-спеціальностей засобами освітніх інформаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 71 (3), 70–91. [in Ukrainian].

Мацейко, О. В. (2021). Теоретичні основи використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійно-технічній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 32, 184–189. [in Ukrainian].

Смирнова-Трибульська, Є. М. (2007). *Дистанційне навчання з використанням Moodle*. Херсон. [in Ukrainian].

Рашевська, Н. В. (2012). Технології мобільного навчання. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 35, 295–301. [in Ukrainian].

Шуневич, Б. І. (2013). Популяризація дистанційного навчання в освітніх закладах України. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 7, 299–303. [in Ukrainian].

Collis, V., & Moonen, J. (2001). *Flexible learning in a digital world: experiences and expectations*. London: Kogan Page Limited. [in English].

Mc Gee, P., & Reiss, A. (2012). Blended Course Design: A Synthesis of Best Practices. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 16 (4), 7–22. [in English].

References:

Boliubash, N. M. (2019). Formuvannya pedahohichnoi kompetentnosti mahistriv IT-spetsialnostei zasobamy osvitnikh informatsiinykh tekhnolohii [Formation of Pedagogical Competence of Masters of IT Specialties by Means of Educational Information Technologies]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information Technologies and Teaching Tools*, 71 (3), 70–91. [in Ukrainian].

Matseiko, O. V. (2021). Teoretychni osnovy vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u profesiino-tekhnichnii osviti [Theoretical Foundations of the Use of Information and Communication Technologies in Vocational Education]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy – Modern Information Technologies and Innovative Teaching*

Methods in the Training of Specialists: Methodology, Theory, Experience, Problems, 32, 184–189. [in Ukrainian].

Smyrnova-Trybulska, Ye. M. (2007). *Dystantsiine navchannia z vykorystanniam Moodle – Distance Learning Using Moodle*. Kherson. [in Ukrainian].

Rashevskaya, N. V. (2012). Tekhnolohii mobilnoho navchannia [Mobile Learning Technologies]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Higher and Secondary School Pedagogy*, 35, 295–301. [in Ukrainian].

Shunevych, B. I. (2013). Populyaryzatsiia dystantsiinoho navchannia v osvithnikh zakladakh Ukrainy [Popularization of Distance Learning in Educational Institutions of Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiedialnosti – Bulletin of the Lviv State University of Life Safety*, 7, 299–303. [in Ukrainian].

Collis, B., & Moonen, J. (2001). *Flexible learning in a digital world: experiences and expectations*. London: Kogan Page Limited. [in English].

Mc Gee, P., & Reis, A. (2012). Blended Course Design: A Synthesis of Best Practices. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 16 (4), 7–22. [in English].

Дата надходження статті: «10» січня 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «11» лютого 2022 р.

Степанишена Олена – викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Stepanyshena Olena – Lecturer of the Department of Socio-Economic Disciplines of Municipal Institution of Higher Education «Bar Humanitarian and Pedagogical College named after Mykhailo Hrushevsky»

Цитуйте цю статтю як:

Степанишена, О. (2022). Використання мультимедійних технологій в умовах змішаного навчання під час викладання іноземної мови у вищій школі. *Педагогічний дискурс*, 32, 16–22. doi: [10.31475/ped.dys.2022.32.02](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.02).

Cite this article as:

Stepanyshena, O. (2022). Using of Multimedia Technologies in the Context of Blended Learning while Teaching a Foreign Language in High School. *Pedagogical Discourse*, 32, 16–22. doi: [10.31475/ped.dys.2022.32.02](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.02).

УДК 159.923.2:37.011.32(045)

UDC 159.923.2:37.011.32(045)

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.03](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.03)

ТЕТЯНА ІЩУК,

старший викладач

*(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)*

TETIANA ISHCHUK,

Senior Lecturer

*(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskoho Pidpillia St., 139)*

ORCID: [0000-0002-7010-824X](https://orcid.org/0000-0002-7010-824X)

НАДІЯ МАЗУРЕНОК,

старший викладач

*(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)*

NADIYA MAZURENOK,

Senior Lecturer

*(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskoho Pidpillia St., 139)*

ORCID: [0000-0003-2090-2290](https://orcid.org/0000-0003-2090-2290)

Пізнання особистісних якостей як умова формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти

Knowledge of Personal Qualities as a Condition for the Formation of Foreign Language Communicative Competence of Higher Education Students

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених зацентовано увагу на необхідності і важливості проблеми пізнання особистісних якостей здобувачів вищої освіти у контексті формування іншомовної комунікативної компетентності. Схарактеризовано роль пізнання особистістю власних психологічних властивостей в процесі якісного засвоєння іноземної мови. З'ясовано, що у структурному відношенні цей процес характеризується єдністю трьох складників: пізнавальної (самопізнання); емоційно-оцінювальної (самоствлення); дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція). Проаналізовано пріоритетні напрямки самопізнання особистісної, мотиваційної, інтелектуальної, емоційної і вольової сфер. У генезисі самопізнання виокремлено два основних рівні та розглянуто самооцінку як одного з провідних механізмів цього процесу. Теоретично досліджено роль пізнання особистісних якостей як умови формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: *особистість, здобувач вищої освіти, пізнання особистісних якостей, індивідуально-психологічні особливості, іноземна мова, іншомовна комунікативна компетентність, знання, уміння і навички,*

The need for theoretical understanding and quality renewal of the educational process in higher education institutions leads to increased attention of scientists to various problems. The search for ways to form the competencies of future professionals in general and foreign language in particular on the basis of knowledge of personal qualities becomes particularly relevant. This is due to the strengthening of international integration processes.

The article, based on the analysis of scientific views of scientists, focuses on the need and importance of the problem of knowing the personal qualities of higher education in the context of the formation of foreign language communicative competence. Analysis of scientific and psychological literature showed that the problem of self-knowledge has been the subject of attention of philosophers, psychologists and educators. Researchers have traced the inextricable link between personal self-knowledge and student characteristics such as professional development, foreign language communication, and activities. The issue of knowledge of personal qualities as a condition for the formation of foreign language communicative competence remains relevant at the present stage of development of scientific thought.

In the context of the importance of this problem, the role of individual knowledge of their own psychological properties in the process of quality foreign language acquisition is characterized. It is theoretically substantiated that the better a student knows himself, the more objectively he assesses his

qualities, the more effective the formation of foreign language communicative competence.

It is investigated that in structural terms this process is characterized by the unity of three components: cognitive (self-knowledge); emotional and evaluative (self-assessment); effective-volitional, regulatory (self-regulation). The priority directions of self-knowledge of personal, motivational, intellectual, emotional and volitional spheres are analyzed. There are two main levels in the genesis of self-knowledge. The role of self-esteem as one of the leading mechanisms of cognition of personal qualities and conditions of formation of foreign language communicative competence of future specialists is considered.

Keywords: *personality, higher education seeker, knowledge of personal qualities, individual psychological features, foreign language, foreign language communicative competence, knowledge, skills and abilities.*

Вступ / Introduction. У контексті міжнародної інтеграції все більш глибокого змісту набуває проблема якісної професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Актуальність проблеми пізнання особистісних якостей студентами в процесі вивчення іноземної мови аргументується тим, що це вміння є важливою умовою їхнього саморозвитку, соціалізації та самореалізації. Окрім того, сучасний етап розвитку вітчизняної психолого-педагогічної науки характеризується переходом до реалізації особистісно-орієнтованої моделі освіти.

Завдяки здатності до усвідомлення своєї сутності, реальних і потенційних можливостей особистість спроможна передбачити близькі й віддалені перспективи власного професійного зростання та життєдіяльності (Бех І.Д., 1998). На основі пізнання та усвідомлення особистісних якостей майбутні фахівці формують цілі і способи їх досягнення. Не менш важливе значення має осмислення особистістю власних індивідуально-психологічних особливостей у контексті розвитку іншомовної компетентності. Сьогодні стає очевидним, що несформованість певних особистісних якостей, неусвідомленість власних індивідуально-психологічних особливостей негативно позначаються на професійному становленні, формуванні компетентностей майбутнього фахівця.

Мета та завдання / Aim and Tasks. *Мета* – розкрити актуальність та необхідність пізнання здобувачами вищої освіти особистісних якостей як умови формування іншомовної комунікативної компетентності.

Завдання: розкрити актуальність досліджуваної проблеми на сучасному етапі підготовки фахівців у закладах вищої освіти; розглянути складники та рівні сформованості самопізнання індивідуально-психологічних властивостей; теоретично дослідити вплив пізнання особистісних якостей як умови формування іншомовної комунікативної компетентності.

Методи / Methods. У процесі нашого дослідження використано низку наукових методів. Обґрунтуванню актуальності, висвітленню історичних аспектів, вивченню сутності досліджуваного явища, формулюванню висновків сприяли загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння, індукції, дедукції узагальнення, систематизація). Конкретно-наукові методи (теоретичний аналіз науково-методичної літератури, фахових періодичних видань тощо) використовувалися для характеристики важливості пізнання студентами своїх індивідуально-психологічних якостей на заняттях з іноземної мови. Проблемно-пошукові методи забезпечили можливість з'ясування методичних аспектів досліджуваного питання.

Результати / Results. Свідома діяльність здобувачів вищої освіти щодо пізнання власних особистісних якостей у процесі вивчення іноземної мови вимагає від них інтенсивної психічної активності і передбачає найбільш повне застосування внутрішнього потенціалу, здібностей.

Початковою ланкою і важливим складником формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців є самопізнання власних індивідуально-психологічних особливостей. Через самопізнання студент приходять до певного знання про самого себе як суб'єкта, що відрізняється від інших. Ці знання входять у зміст його самосвідомості. З самого початку самопізнання є процесом відображувальним, похідним відносно предметного пізнання і пізнання інших людей. Особистість пізнає себе тими самими шляхами, що й об'єктивний світ, проходячи ті ж стадії, що й усвідомлення об'єктивного світу, – від елементарних самовідчуттів, самосприйняття, самоуявлення і, нарешті, до осмислення себе, своїх позитивних та негативних якостей. З точки зору онтогенезу на початкових етапах усвідомлюється лише зовнішній, видимий бік власних дій і вчинків. У процесі професійного становлення до сфери самопізнання включається система найрізноманітніших мотиваційних компонентів, що регулюють поведінку та іншомовну комунікативну діяльність (Главацька О.Л., с.62)

Формування іншомовної компетентності студентів закладів вищої освіти також тісно пов'язане з самопізнанням особистісної, мотиваційної, інтелектуальної, емоційної та вольової сфер. Ми погоджуємося із думкою вчених, що провідною в цьому процесі є вольова сфера, яка забезпечує пізнання людиною індивідуально-психологічних властивостей і, як наслідок, саморегуляцію

власної життєдіяльності. Провідні функції волі полягають у забезпеченні психічної саморегуляції в процесі вивчення іноземної мови, керуванні психічними станами, зміні активності, зв'язку між внутрішнім станом та іншомовним комунікативним середовищем. Воля активізує особистість у визначенні її цілей, прояві пізнавальної активності, формуванні позитивних мотивів вивчення іноземної мови. Вона виступає основним механізмом процесу самопізнання та в поєднанні з мотивацією, емоціями виконує регулятивні функції і завжди пов'язана з якістю опанування іноземною мовою (М'ясоїд П.А., с.391-392).

Умовно в генезисі самопізнання можна виокремити два основних рівні. Перший вирізняється незначним ступенем інтеграції особистості в студентський колектив. Уявлення про себе тут немовби «вписані» у конкретну ситуацію, вони багаті на безпосередній, чуттєвий зміст. Хоча вже відбувається формування деяких відносно сталих сторін уявлення про своє студентське «Я», але ще немає цілісного, узагальненого, суттєвого розуміння себе, пов'язаного з професійним становленням (Главацька О.Л., с.57-58).

Самопізнання на першому рівні в процесі вивчення іноземної мови здійснюється через різноманітні форми порівняння здобувачем вищої освіти себе з одногрупниками, викладачами. Спостерігаючи за поведінкою учасників освітнього процесу, їх взаємодією в іншомовній комунікації, студент пізнає не лише свої індивідуальні властивості (вольові якості, вербальні здібності, емоції та почуття), а й рівень сформованості власних мовленнєвих умінь та навичок з іноземної мови. Сфера психологічних властивостей, що переносяться на себе, поступово розширюється – від якостей, що проявляються у вчинках, актах поведінки, до більш сталої й узагальненої системи суттєвих властивостей, що характеризують спрямованість здобувачів вищої освіти на формування іншомовної комунікативної компетентності. Студентами здійснюється і зворотний процес – проєкція своїх якостей на іншого. У реальному процесі самопізнання переплітаються моменти поступового накопичення знань про себе в результаті порівняння з іншими та засвоєння іншомовних знань, осмисленого взаєморозуміння, коли ті якості власної особистості, про які в особистості не було досить чіткого уявлення, набувають безсумнівності, справжнього розуміння. Основними механізмами самопізнання на цьому етапі є самосприймання та самоаналіз, що не зникають і на подальших стадіях професійного становлення, для яких вони є вихідним моментом, чуттєвою основою (Главацька О.Л., с.59–60).

Для другого рівня пізнання психологічних властивостей специфічним є те, що аналіз знань про себе здійснюється не в рамках «Я та інша людина», а в межах «Я та Я» і передбачає оперування не лише знаннями про себе, а й мовленнєвими вміннями, сформованими на основі мовних, лінгвокраїнознавчих і країнознавчих знань. Провідним механізмом вивчення власного внутрішнього світу стають складні форми самоаналізу, зокрема аналіз мотивів професійного становлення. Вони оцінюються студентом з точки зору розуміння вимог суспільства до нього як майбутнього фахівця та власних вимог до себе. Внаслідок співвіднесення власного рівня сформованості іншомовної компетентності з певною мотивацією, їх аналізу й оцінки відбувається усвідомлення себе як суб'єкта. Власне «Я» починає усвідомлюватись як цілісне утворення, як єдність зовнішньої та внутрішньої структури особистості (М'ясоїд П.А., с.154–155).

У системі взаємодій на заняттях з іноземної мови студенту доводиться виступати в різних ролях, бути суб'єктом найрізноманітніших видів діяльності. З кожної конкретної взаємодії він «вносить» образ свого «Я» у різнобічності, складності й суперечливості проявів особистісних якостей. У процесі самоаналізу, виокремлення конкретних образів власного «Я», що їх складають зовнішні та внутрішні психологічні особливості, відбувається осмислення себе, своєї особистості, її цінності. Кожного разу в результаті самоаналізу цей образ включається до нових зв'язків і виступає в нових якостях. Так виникає узагальнений образ свого «Я», особистісних якостей, що формуються з багатьох поодиноких конкретних образів і містять стійкі, суттєві риси та уявлення про свою сутність, суспільну цінність. Цей узагальнений образ знаходить вираження у відповідному понятті про себе, яке, однак, не є чимось раз і назавжди визначеним, незмінним. Здобувачам вищої освіти властивий постійний внутрішній рух до самопізнання. Зрілість, адекватність уявлення про себе перевіряється і коригується подальшим професійним становленням. Поняття про себе, свою цінність і справжню сутність значною мірою впливає на якість сформованості іншомовної компетентності майбутніх фахівців (Бех І.Д., 2012, с.67)/

Важливим у пізнанні особистісних якостей є генезис емоційно-ціннісного ставлення до себе, яке, передусім, залежить від розвитку емоційної сфери особистості, її емоційного досвіду. Інтеграції емоційно-ціннісних ставлень до себе передують первинна диференціація емоцій: студенти відчувають радість від усвідомлення своїх можливостей, від поглиблення і розширення знань з іноземної мови, сформованості вміння здійснювати усне спілкування в типових ситуаціях навчально-трудової, побутової і культурної сфер, розуміти основний зміст почутих аутентичних текстів різних жанрів та видів, фіксувати і передавати письмово необхідну інформацію. Позитивні емоції виступають як

«підкріплення» дій, що виконуються. Це мотивує майбутніх фахівців до виконання ще складніших завдань, вправ. З окремих емоційних реакцій виникають комплексні емоційні утворення: почуття гордості, задоволення собою, радість успіху. В подальшому емоційні реакції від власних досягнень в опануванні іноземною мовою дедалі глибше усвідомлюються, стають стійким емоційним ставленням до себе (Савчин М.В., с.85–88).

Особливої інтенсивності, різноманітності й глибини пізнання особистісних якостей набуває дієво-вольовий, регулятивний складник. З цим пов'язаний і новий рівень розвитку ціннісного ставлення до себе, формування іншомовної компетентності. Різноманітні почуття, пов'язані з переживанням того, що студенти «відкривають» в собі, набувають суттєво нового значення в їхній навчальній діяльності – стають засобом виявлення, усвідомлення інтересів, особливим регулятором ставлення до іноземної мови, готовності вступати в іншомовне спілкування, мотивом до подальшої самоосвіти. Переживання, які пов'язані з усвідомленням своїх особливостей, місця в колективі, ставленням інших людей, є активним внутрішнім чинником динаміки ціннісного ставлення до себе та прагненням до інтеграції в іншомовне середовище (Бех І.Д., 2012, с.120).

Подальший процес розвитку умінь саморегуляції відбувається в напрямку, з одного боку, узагальнення близьких за своєю модальністю і змістом здібностей використовувати іноземну мову як інструмент спілкування в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу, а з іншого – диференціації на новому, вищому рівні умінь переносу знань та навичок у нову ситуацію на основі здійснення проблемно-пошукової іншомовної діяльності. Різноманітні почуття, емоційні стани, що пережиті в різний час, у різних навчальних ситуаціях у зв'язку з роздумами про себе, розумінням себе становлять емоційний «фонд» самосвідомості, який в значній мірі спрямовує здобувачів вищої освіти на якісне опанування іншомовних знань, надає їм індивідуального, особистісного характеру (Чорна В.М., с.83).

Результати інтегративної роботи у сфері самопізнання, з одного боку, й у сфері емоційно-ціннісного ставлення до себе – з іншого, поєднуються в особливе утворення самосвідомості особистості – її самооцінку. Самопізнання не має меж, тому що особистість постійно розвивається і, як наслідок, змінюються її уявлення, поняття про себе, емоційно-ціннісне ставлення до себе. З розвитком особистості змінюються способи власного пізнання, його зміст, міра її участі щодо формування іншомовної комунікативної компетентності. Зміст самооцінки має багато аспектів, так само складною й багатоаспектною є сама особистість. Він охоплює систему її моральних цінностей, стосунків, можливостей. Єдина цілісна самооцінка студента формується на основі самооцінки окремих сторін його психічного світу (часткових самооцінок). Кожний з компонентів самооцінки, що відображає ступінь знання особистістю власних якостей і ставлення до них, має свою лінію розвитку у процесі вивчення іноземної мови. Вченими доведено, що самооцінка різних компонентів здобувачів вищої освіти перебуває на неоднакових рівнях стійкості, адекватності, зрілості (Главацька О.Л., с.78)/

Форми взаємодії самооцінок – єдність, узгодженість, взаємодоповнення, конфліктні стосунки – передують процесові утворення єдиної самооцінки, супроводжують його і виявляються в постійних пошуках самого себе, в безперервній увазі до свого внутрішнього світу з метою зрозуміти свою цінність у суспільстві, знайти своє місце у складній системі соціальних, професійних, сімейних і особистісних стосунків. За внутрішньою структурою самооцінка може мати різні рівні усвідомленості. Це пояснюється тим, що результати самопізнання і ставлення до себе, на основі яких формується самооцінка, також можуть виявлятися на різних рівнях усвідомленості. Вони можуть існувати й на рівні неусвідомлених думок і почуттів, у формі інтуїції (неясного усвідомлення), у вигляді певного передчуття. Інколи перевага експресивного моменту в складі самооцінки студента позбавляє її внутрішньої логіки, аргументованості, послідовності, адекватності зі справжніми особливостями особистості (Главацька О.Л., с.79).

У процесі формування єдиної самооцінки здобувача вищої освіти щодо розвитку іншомовної комунікативної компетентності провідна роль належить її раціональному компоненту. Саме на основі самоаналізу відбувається виявлення недостатньо сформованих умінь та навичок використання іноземної мови в усній та письмовій формі для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя. Самоцінка відображає якісну специфіку психічного світу особистості, не збігаючись іноді в деяких елементах, а іноді й повністю, з об'єктивною оцінкою; її адекватність, істинність, логічність і послідовність встановлюються на основі реальних проявів в діяльності, поведінці. На кожному конкретному етапі опанування іншомовними знаннями самооцінка, з одного боку, відображає рівень розвитку самопізнання та емоційно-ціннісного ставлення до себе, з іншого – є важливою внутрішньою умовою якісного формування іншомовної комунікативної компетентності (Чорна В.М.).

Висновки / Conclusions. Підсумовуючи, варто зазначити, що посилення дії інтеграційних процесів актуалізує низку проблем. Сучасні заклади вищої освіти повинні виконувати важливе

соціальне замовлення суспільства – готувати компетентних майбутніх педагогів, вважаємо, що пізнання особистісних якостей доцільне і ефективно якщо допомагає встановити причинно-наслідкові зв'язки в процесі вивчення іноземної мови.

Самопізнання є вагомим складником у структурі формування особистості майбутнього фахівця, оскільки пізнання власних індивідуально-психологічних якостей є основою розкриття себе і своїх можливостей відповідно вимогам та завданням, що висуваються різними ситуаціями іншомовної взаємодії. Самопізнання надає індивідуальній спрямованості формуванню комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі вивчення іноземної мови. Результат цього процесу прямо пропорційний не лише адекватності, стійкості й глибині пізнання особистісних якостей, а й рівню знань та сформованості умінь та навичок.

Список використаних джерел і літератури:

- Бех, І. Д.** (1998). *Особистісно зорієнтоване виховання*. Київ: ІЗМН [in Ukrainian].
Бех, І. Д. (2012). *Особистість у просторі духовного розвитку*. Київ: Академвидав [in Ukrainian].
Главацька, О. Л. (2008). *Основи самовиховання особистості*. Тернопіль [in Ukrainian].
М'ясоїд, П. А. (2004). *Загальна психологія*. Київ: Вища школа [in Ukrainian].
Савчин, М. В. (2018). *Загальна психологія*. Київ: Академвидав [in Ukrainian].
Чорна, В. М. (n.d.). *Особливості іншомовної комунікативної компетентності в удосконаленні фахової діяльності вчителя іноземної мови*. Взято з <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/245320> [in Ukrainian].

References:

- Bekch, I. D.** (1998). *Osobystisno zoriientovane vykhovannia [Personally Oriented Education]*. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
Bekch, I. D. (2012). *Osobystist u prostori duchovnoho rosvytku [Personality in the Space of Spiritual Development]*. Kyiv: Akademydav[in Ukrainian].
Hlavatska, O. L. (2008). *Osnovy samovykhovannia osobystosti [Fundamentals of Self-Education of the Individual]*. Ternopil [in Ukrainian].
Miasoid, P. A. (2004). *Zahalna psycholohiia [General Psychology]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
Savchyn, M. V. (2018). *Zahalna psycholohiia [General Psychology]*. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
Chorna, V. M. (n.d.). *Osoblyvosti inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti v udoskonalenni fachovoi diialnosti vchytelia inozemnoi movy [Features of Foreign Language Communicative Competence in Improving the Professional Activity of a Foreign Language Teacher]*. Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/245320> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «14» січня 2022 р.
Стаття прийнята до друку: «16» лютого 2022 р.

Іщук Тетяна – старший викладач кафедри психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Ishchuk Tetiana – Senior Lecturer of Psychology Department of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Мазуренок Надія – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Mazurenok Nadiia – Senior Lecturer of Foreign Languages Department of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Цитуйте цю статтю як:

Іщук, Т., & Мазуренок, Н. (2022). Пізнання особистісних якостей як умова формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. *Педагогічний дискурс*, 32, 23–27. doi: [10.31475/ped.dvs.2022.32.03](https://doi.org/10.31475/ped.dvs.2022.32.03).

Cite this article as:

Ishchuk, T., & Mazurenok, N. (2022). Knowledge of Personal Qualities as a Condition for the Formation of Foreign Language Communicative Competence of Higher Education Students. *Pedagogical Discourse*, 32, 23–27. doi: [10.31475/ped.dvs.2022.32.03](https://doi.org/10.31475/ped.dvs.2022.32.03).

УДК 378.091:81'246.3'27-057.87(045)

UDC 378.091:81'246.3'27-057.87(045)

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.04](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.04)

ЮЛІЯ ГОРДІЄНКО,

викладач

*(Словацьчина, Братислава, Університет Коменського у Братиславі,
площа Шафаріка, 6)*

YULIA GORDIENKO,

Lecturer

*(Bratislava, Slovakia, Comenius University in Bratislava,
Shafarika Square, 6)*

ORCID: [0000-0002-6047-5695](https://orcid.org/0000-0002-6047-5695)

**Комунікативний підхід до формування
металінгвістичних компетенцій у студентів нефілологічних спеціальностей**

**The Communicative Approach to Form
Metalinguistic Competencies of Students of Non-Philological Majors**

У статті на прикладі роботи кафедри мов Університету Коменського у Братиславі розглянуто зміст та способи формування у студентів нефілологічних спеціальностей металінгвістичних компетенцій, які мають сприяти адаптації випускників вузу до динамічних змін у глобалізованому світі. Методологічне підґрунтя пропонованої розвідки становить міждисциплінарна концепція, в основу якої покладено інтерпретацію синергетичних ефектів крос-дисциплінарних даних теоретичної і прикладної лінгвістики, соціолінгвістики, розвитку комунікації тощо. У результаті зроблено висновок, за яким комунікативний підхід слугує формуванню у студентів нефілологічних спеціальностей навичок металінгвістичних компетенцій, що характеризуються синтаксичною, дискурсивною та соціальною доцільністю й адекватністю, а також корелюють із поняттям свободи, яка стосується як вибору засобів та прийомів навчання, так і формування вільної особистості, що здатна сприймати світ в усій його складності та багатогранності.

Ключові слова: *комунікативний підхід, металінгвістичні компетенції, студенти нефілологічних спеціальностей, міждисциплінарна концепція, соціолінгвістика.*

Having taken practices of the Department of Languages at Comenius University in Bratislava as an example, the article considers the content and ways to form metalinguistic competences of students of non-philological majors which are supposed to boost graduates' adaptation to dynamic changes of political, economic, and sociocultural space in the globalized world. Methodologically, the research is based on the interdisciplinary concept which interprets synergetic effects of cross-disciplinary data of theoretical and applied linguistics, sociolinguistics, multilingualism, psychology, and communication development, along with research on intercultural communication which lead to new and effective ways of interpreting linguistic phenomena in educational and situational contexts of learning a foreign language. The conclusion is made that the communicative approach serves to form speaking, reading and writing skills of the students of non-philological majors through choosing the writing register, interpreting senses, and semantic analysis of lexical units in the appropriate context. The situational dependence of educational activities is an effective means of speech motivation which provides the necessary communicative novelty to develop the ability to combine, and proactively speak, etc. It means that the final communicative goal is determined by forming students' metalinguistic competences which are characterized by syntactic, discourse and social relevance and appropriateness. It should be noted that the communicative approach makes it possible to vary different dominant ideas and procedures; additionally, it correlates with the concept of freedom, relating to the choice of means and methods of teaching, and, also, the formation of a free personality who can perceive the world in all its complexity and diversity.

Keywords: *communicative approach, metalinguistic competences, students of non-philological majors, interdisciplinary concept, sociolinguistics.*

Вступ / Introduction. *Основу теорії та методики викладання іноземної, зокрема англійської, мови становлять досягнення сучасної теоретичної лінгвістики, що акумулюють уявлення про спосіб організації та функціонування мови.*

У зв'язку із цим навряд чи хибною буде думка, за якою ефективно послугоування мовою стає

можливим завдяки комунікативному підходу, що передбачає навчання англійській мові, наближеної до автентичних зразків її вживання автохтонними носіями.

Окреслений підхід обґрунтовується такими поняттями, як комунікативна ситуація та комунікативна інтенція, які визначають необхідність мовні кліше, мовні звороти та інші засоби вивчати у контексті певної ситуації і відповідних потреб мовника.

Втім у сучасних умовах через об'єктивні епідеміологічні обмеження мобільності студентів реалізувати цей підхід доволі складно чи, точніше, практично неможливо. Зрештою, і без цих зовнішніх обмежень надзвичайно складно забезпечити такий рівень оволодіння сучасною англійською мовою, аби студенти використовували її не лише як інструмент спілкування, а й як спосіб осягнення істин та взагалі необхідної життєво важливої інформації, не говорячи вже про джерело насаги щодо перспективного професійного зростання.

Саме ці складні завдання, а також відповідальність перед студентами та їхнім майбутнім змушує викладачів іноземної мови вдаватися до все нових і нових пошуків продуктивних та дієвих шляхів виконання цих завдань. Відтак ці пошуки ведуться або у напрямку лінгводидактики, або методики викладання, або нормативної граматики й лексики.

Австралійські автори Тім Марр та Фіона Інґліш пишуть про те, що на сьогоднішній день усе більшої актуальності серед викладачів англійської мови набуває прагнення підготувати студента «до засвоєння ним мови на рівні, що корелює із її повсякденним використанням представниками англомовних спільнот» (Marr T., English F., 2019, p. 77).

Тож для досягнення цієї мети необхідно організувати навчання у такий спосіб, аби забезпечити умови, за якими студенти отримали б можливість усвідомлено опановувати знання щодо різноманітності регіональних ідіолектів функціонування англійської мови, а також щодо їхньої здатності диференціювати кодифіковану мову і мову, з наявними у ній відхиленнями від літературних стандартів.

Враховуючи вище зазначене, можна висловити переконання, за яким надійшов найвищий час, аби зверифікувати засади та філософію TESOL (teaching English to speakers of other languages) і у такий спосіб актуалізувати у процесі викладання справжню, а не «мертву» мову, не мову підручників. Йдеться, тобто, про викладання багатого- і різноманітних форм мови, що слугує для задоволення нагальних потреб реальних і різноманітних соціальних та фахових спільнот, мови, яка так само, як й інші суспільні явища, зазнає суттєвого впливу через екстралінгвістичні фактори.

Це завдання можна сформулювати також інакше, а саме: на сучасному етапі місія викладача іноземної мови полягає у тому, аби студент розумів не тільки мову, що її він вивчає, а й ту реальність, у якій ця мова постає, у якій вона функціонує і яку вона обслуговує. Адже мало того, що майбутні спеціалісти будуть змушені працювати після завершення навчання у непевних умовах через постійно змінювані макроекономічні чинники, які висуватимуть все нові і нові вимоги до їхніх професійних компетенцій, – необхідно також враховувати і можливий дистанційний он-лайн режим їхньої прийдешньої діяльності.

В Університеті Коменського у Братиславі кафедра мов у своїй повсякденній навчальній діяльності вже віддавна (за рішенням засідання кафедри № 7 від 01.02.2012 р.) започаткувала використання вузькоспеціалізованої мовної підготовки (English for Specific Purposes, ESP), мета якої полягає у набутті абсолювентами навичок, що повинні забезпечити їм конкурентні переваги як під час працевлаштування, так і для розширення їхніх можливостей щодо міжкультурного наукового та фахового діалогу.

Запровадження цієї навчальної стратегії була зумовлена тим, що сучасні студенти є цілком свідомими того надважливого значення, яке має для них вміння використовувати засоби професійно орієнтованої мови. Тому випускники університету повинні, поза усілякими сумнівами, бути вправними щодо використання «широкого спектру засвоєних знань у різноманітних дисциплінах; розуміння глобальних процесів; застосування професійно орієнтованої англійської мови як ефективного засобу комунікації з міжнародними партнерами, виявлення міжкультурної чутливості та громадянської емпатії і толерантності» (Молчанова А., 2013, с. 115).

Мета та завдання / Aim and Tasks. Мета статті зумовлена необхідністю розглянути зміст та способи формування у студентів нефілологічних спеціальностей металінгвістичних компетенцій, які мають сприяти адаптації випускників вузу до динамічної зміни політичного, економічного та соціокультурного простору у глобалізованому світі.

Методи / Methods. Необхідно зазначити, що засвоєння викладачами знань, запозичених з відповідної наукової літератури, не лише сприяє розумінню ними своїх професійних завдань і тієї ролі, яка на них покладається, а й підтверджує їхню фахову зрілість, що дозволяє їм критично оцінювати власний емпіричний досвід.

Своєю чергою, і студенти, залучені до згаданого вище типу мовної підготовки, також

починають з часом усвідомлювати зміст цільової професійної культури, у межах якої відбувається набуття ними вмінь та навичок мовленнєвої діяльності, а саме: читання, говоріння, письма та аудіювання.

Враховуючи інструментальний штаб методичних прийомів, які використовуються у практиці викладання іноземної мови, доцільно спиратися на вже існуючий теоретичний та методичний досвід викладання, а також на опис накопичених емпіричних результатів, які підтверджують або спростовують ті чи інші підходи.

Разом з тим нагальною стала і так звана деметодизація прийомів, притаманних для попередніх етапів розвитку методики викладання іноземної мови. Тобто необхідно вдатися до подолання обмеженості усталених стереотипів стосовно того, кого ми повинні вчити, як і для чого.

Методологічне підґрунтя пропонованої розвідки становить міждисциплінарна концепція, в основу якої покладено інтерпретацію синергетичних ефектів крос-дисциплінарних даних теоретичної і прикладної лінгвістики, соціолінгвістики, полілінгвізму, психології і розвитку комунікації. На додаток йдеться також і про ґрунтовні дослідження з міжкультурної комунікації, які дозволяють застосовувати нові й ефективні способи інтерпретації мовних феноменів у навчально-ситуативних контекстах вивчення іноземної мови (див. про це, наприклад: Saint-Jacques B., 2014; Kecskes I., 2018 тощо).

У цьому контексті ефективними є і соціолінгвістичні теорії щодо взаємодії мови та суспільства, теорії варіативності і варіантів мовленнєвої поведінки, дискурс-аналіз, а також інтерпретативний аналіз, які дозволяють фахово і переконливо тлумачити емпіричні показники, отримані у ситуативно-зумовлених обставинах природної комунікації (Felix-Brasdefer C., 2015, p. 14–17; Blommaert J., 2013, p. 25–27; Golato A., 2017, p. 23).

Щобільше, ці показники є цілком об'єктивними, оскільки постають у результаті не «передбачуваних мовленнєвих інтеракцій, визначених інструментами відбору інформації певного дослідника» (Cenoz J., Gorter D., 2008, p. 267), а виникають внаслідок спонтанного мовленнєвого акту [див. про це, зокрема: Moneglia M., Raso T., 2014, p. 469].

Надзвичайно продуктивним видається й поєднання таких кількісних та якісних методів, як лонгитюдний аналіз, вивчення соціальних мереж і контент-аналіз, оскільки, на думку Лаури Томас, «з часом студенти, які вивчають англійську мову, більш активно беруть участь у соцмережах у форматі писемного спілкування» (Thomas L., 2020). Внаслідок цього і завдяки участі в он-лайн дискусіях та написанні постів рівень підготовки студентів суттєво покращується: зокрема, спостерігається ускладнення синтаксичних конструкцій і здатність передавати глибокий зміст прочитаного, що свідчить про підвищення когнітивного потенціалу студентів [див. про це докл. Galvin S., Greenhow C., 2020, p. 57–58].

Участь в он-лайн-дискусіях як з викладачами, так і з іншими студентами, зазвичай призводить до таких результатів:

- сприяє інтенсифікації та динамізації спілкування і навіть змінам щодо звичної моделі поведінки;
- позначається втратою викладачем його традиційної домінуючої ролі;
- дозволяє переключити увагу студентів з викладача, який здійснює контроль за навичками та вміннями, на кінцеву мету;
- забезпечує здатність студентів генерувати нове знання.

Таким чином, використання у навчальній діяльності можливостей соцмереж у якості навчальних і тренувальних майданчиків для формування та закріплення навичок письма стає органічною частиною нової дослідницької парадигми, а інтерактивні навчальні платформи створюють сприятливі умови для самостійного навчання і для навчання не лише студентів, а й викладачів. Подібна навчальна модель зумовлює наслідки, за якими постава викладача втрачає свою односпрямовану дію, через що виграють усі учасники навчального процесу (див. про це, наприклад, Tomberg V., Laanpere M., Ley T., Normak P., 2013).

Необхідно також вказати, що на тлі численних мовленнєвих культур вибір методології, ефективною з огляду на досягнення комунікативної компетенції, потребує розуміння соціокультурних розбіжностей у стилях навчання. У зв'язку із цим доцільним можна вважати створення інноваційного навчального плану з використанням оригінальних матеріалів, автором яких є викладач-практик, цілком свідомий потреби студентів у корисних, практично орієнтованих і досяжних цілях, спрямованих на оволодіння комунікативними навичками інтерактивного спілкування.

Результати / Results. Сучасний викладач, наділений до того ж критичним мисленням, навряд чи може уникнути пошуків відповідей на питання про те, хто він як фахівець і якій мові він повинен навчити студентів? Безумовно, останнє питання є найбільш складним, адже у суспільстві упродовж багатьох років складалося переконання, за яким найкращими викладачами

іноземної мови є буцімто її носії, а не власне професіонали, що отримали відповідну освіту.

Щобільше, скориставшись з позиції, обстоюваної теоретиками дескриптивної структурної лінгвістики, лінгводидакти і методисти надали терміну «носії мови» центрального і чи не основоположного кшталту, внаслідок чого вони визначали цей термін як зразок для наслідування у процесі навчання іноземній мові.

Набув цей термін популярності також і серед так званих прямистів, тобто адентів «прямого методу» викладання іноземної мови у якості основної.

Натомість вже цитовані вище Марр та Інґліш дотримуються прямо протилежної позиції і вважають, що у процесі викладання англійської мови саме її носії можуть призвести до фатальних наслідків, оскільки вони позбавлені необхідних експертних знань та професійних компетенцій, та й взагалі їхня педагогічна ангажованість дорівнює нулю. І це невипадково, тому що недостатньо володіти своєю рідною мовою – адже тільки дипломований спеціаліст, який доклав чималих зусиль, витратив чимало часу, а нерідко й матеріальних ресурсів з метою свого професійного становлення, може вважатися кваліфікованим викладачем. Тож, на думку цих авторів, тільки дипломовані фахівці повинні мати не тільки юридичне, а й професійне право на викладання (Marr T., English F., 2019, p. 76–77).

У зв'язку із цим можна дійти висновку, відповідно до якого в сучасних умовах навряд чи варто серйозно ставитися до поняття «носії мови», тому що воно втратило своє колишнє значення цінності та важливості. Але, з іншого боку, важко не помітити, що у практиці TESOL виник певний пустий простір, який Марр та Інґліш визначили, як «language shaped hole» (Marr T., English F., 2019, p. 78).

Ситуація суттєво ускладнюється через відмінне розуміння цього ситуативного контексту представниками різноманітних спільнот, які мають безпосередній або опосередкований стосунок до навчального процесу: йдеться про студентів, їхніх батьків, освітні інституції та працівників й адміністрацію університетів тощо.

Прикметно, що, на думку багатьох спеціалістів, з процесу навчання мова фактично зникла. І її повернення можливе лише за однієї умови – якщо сформувати у викладачів розуміння того, як різноманітні прошарки суспільства користуються мовою у своєму повсякденні і як контекст та комунікативні ситуації впливають на кшталт мови, яка використовується звичайними людьми.

За таких обставин, тобто завдяки сформованості соціокультурної компетенції викладача, студенти будуть орієнтуватися на існуючі у реальності мовленнєві й дискурсивні практики. У вагомий спосіб це сприятиме також формуванню практичних компетенцій студентів, що надаються на визначення як «сукупність знань, правил побудови висловлювань, їхнє поєднання у текст чи дискурс, уміння використовувати висловлювання для різних комунікативних функцій та будувати фрази іноземною мовою у відповідності до особливостей взаємодії із конкретними комунікантами [...] та з метою спілкування» (Eviandy R., Sari R., Reza M., 2020, p. 576–577).

Більшість викладачів свідомі того, що студенти зазвичай вивчають стандартизовану, або літературну, форму загальнонаціональної мови. Втім насправді поліфонічна англійська мова реалізується через свої численні варіанти. Необхідно також вказати і на помилкові уявлення стосовно рівня володіння іноземною мовою, які ґрунтуються на тому, що підручники з граматики написані як правила-інструкції.

Йдеться, однак, про суперечність, за якою з огляду на унормовану та кодифіковану граматику описується «зразкова» мова і те, як на ній треба говорити. Натомість соціолінгвісти й антропологи, навпаки, переймаються тим, як у дійсності говорять пересічні люди. І тому, зокрема, зазначається, що «лінгвісти-практики повинні насамперед концентрувати свою увагу не на правилах-інструкціях, а на засадах, якими керуються мовники, створюючи свою мову, що і є їхнім know-how, яким вони послуговуються» (Holmes J., Wilson N., 2017, p. 12).

Варто також зазначити, що свого часу ще Ноам Хомський вбачав принципову відмінність між тим, що він називав *competence and performance*. На його думку, «завдання лінгвіста полягає у тому, аби описати те, що мовники знають про свою мову, себто «компетенцію», а не те, як мовники узуально використовують свою мову, тобто «своє мовлення»» (див. про це Holmes J., Wilson N., 2017, p. 14).

Хомський також зазначав, що «лінгвістична теорія переважно спрямована на ідеального мовника-слухача в умовах цілковитої гомогенності мовленнєвої спільноти, яка досконало володіє мовою», але «для того, аби вивчити та оцінити мовлення, ми повинні враховувати низку чинників, серед яких особливе значення має компетенція (знання мови) мовника-слухача». І «у цьому сенсі вивчення мови цілком корелює з емпіричним вивченням інших комплексних явищ» (див. про це Holmes J., Wilson N., 2017, p. 14–15).

Відтак першими, хто починає усвідомлювати відмінність між тією мовою, якою вони вже володіють, завдячуючи стандартно-підручничковій освіті, і тією, з якою вони знайомляться у

реальному житті, є студенти.

Саме тому сучасні викладачі зобов'язані, на наш погляд, володіти методологією лінгвістичного опису й аналізу, за посередництвом яких вони мали б змогу створювати освітнє середовище, що сприяло б формуванню у студентів навичок адекватної інтерпретації складних та суперечливих мовленнєвих і мовних феноменів.

Невипадково, що контекстуально зумовлений характер комунікативного підходу до навчання іноземної мови останнім часом знову набуває неабиякої актуальності. Але разом з тим необхідно звернути увагу на те, що йдеться не про механічне застосування цього підходу, запровадженого у практику ще у ХХ столітті. До попередньої концепції, крім сталих чинників і характеристик, потрібно додати і такі властивості, як ідентичність особистості та різновиди соціальної поведінки, оскільки вони є основними елементами сучасної комунікативної методики. Це означає, що не лише мова ідентифікує кшталт спільноти, а й спільнота детермінує штиб та маркери мовлення, яке використовують конкретні мовники.

Отже, якщо в умовах навчально-ситуативного контексту орієнтуватися насамперед на усю сукупність чинників, які власне і визначають зміст й мету мовлення, то можна ствердити, що це сприятиме свідомому і зацікавленому ставленню студентів до вивчення обраної ними іноземної мови.

Пропонуючи активно застосовувати комунікативний підхід, теоретики і практики переконані у тому, що «через функціонування мови у процесі спілкування реалізується не якась абстрактна норма або система, а ті їхні варіанти, які репрезентовано мовниками, слухачами, читачами і скрипторами під час повсякденного спілкування» (Llamas C., Stockwell P., 2020, p. 147).

Таким чином, звернення студентів до сучасних мовних реалій повинно забезпечити оволодіння ними інструментальною англійською мовою, внаслідок чого у студентів закономірно відбувається формування та становлення лінгвістичної і комунікативної компетенцій, відповідної ментальної картини й концептосфери мови та культури, які вони вивчають.

Обговорення / Discussion. Викладачі кафедри мов Університету Коменського у Братиславі керуються засадами, про які, зокрема, писав фінський дослідник Юха Хамалайнен, стверджуючи, що «мова як навчальний предмет перестає бути винятково аудиторною дисципліною», і внаслідок цього «її необхідно вивчати у взаємодії із конкретними мовниками та з метою суспільно вмотивованого використання» (Hämäläinen J., 2019, p. 33).

Так, сучасні процеси у світі чи не щоденних технологічних якщо не революцій, то тектонічних зсувів зумовили переосмислення багатьох навіть традиційних понять, наприклад, таких, як поняття «грамотність». Тож грамотність сьогодні означає не лише вміти читати і писати, а й знати й володіти стратегіями, які дозволятимуть комунікувати з використанням новітніх технологій.

Показово, що ще 1996 року New London Group запровадила термін «мультиграмотність», за допомогою якого прийнято відтоді позначати власне рівень володіння технологіями. З огляду на поглиблення розуміння грамотності, мультиграмотність означає усвідомлення важливості культурної та лінгвістичної диверсифікації й мультимодальної репрезентації. І тому вчені, які досліджують нові різновиди грамотності, переконані у тому, що у соціокультурній перспективі читання й письмо репрезентують численні форми грамотності, які актуалізуються у різноманітних соціальних контекстах і даються взнаки через культурну ідентичність (див. про це, наприклад, Curwood J., Lammers J., Magnifico A., 2014).

Початково вважалося, що використання комп'ютерних технологій у частині, яка стосується соціальних мереж, може полегшити студентам обмін ідеями та знаннями у форматі писемного спілкування, розвиваючи у такий спосіб їхній академічний потенціал щодо опанування іноземною мовою, закріплюючи їхні навички писання на другій мові та поступово підвищуючи їхню впевненість й мотивацію, спрямовану на розвиток мовних і мовленнєвих компетенцій (Feenar J., 2019, p. 14).

Однак виявилось, що використання у навчальній діяльності соцмереж може бути корисним для студентів тому, що за їхнім посередництвом молодь закріплює навички комунікації англійською мовою як природним засобом автентичного спілкування, поступово наближуючи рівень своєї мовної підготовки до більш академічного формату писемної англійської мови.

Беручи участь у групових блогах та навчальних форумах, студенти отримують можливість вільно висловлювати на письмі власні думки стосовно вивченого матеріалу, дискутувати з одногрупниками та викладачами і свідомо обстоювати свою точку зору.

За нових обставин, які склалися, починаючи з весни 2020 року у вишах по всьому світу, і які були зумовлені карантинними обмеженнями, викладачі іноземних мов постали перед необхідністю вибору навчально-методичних пріоритетів, відповідно до яких треба було терміново визначитися із форматом проведення занять, тобто із засобами електронного навчання та різновидами дистанційних освітніх технологій.

Нагальність ситуації змушувала радикально і швидко знехтувати традиційними методами навчання в аудиторії, в основі якого лежало інтерактивне спілкування зі студентами у реальному часі. Внаслідок цього практично усім викладачам необхідно були перейти на дистанційне навчання й несинхронний режим викладання, який реалізовувався завдяки доступу до навчальних матеріалів, що розмішувалися на електронній платформі навчального курсу (у нашому разі на платформі Microsoft Teams).

Отже, у зв'язку із посиленням навчальної автономії студентів частково трансформувалася функціональна роль викладача, а також міра його професійної і подекуди суспільної відповідальності. Учені В. Томберг, М. Лаанпере, Т. Лей та П. Нормак присвятили своє дослідження вивченню викладацького контролю в умовах провадження навчальної діяльності у блогах як у навчальному середовищі.

У результаті вони дійшли висновку, відповідно до якого навіть в умовах групового навчання, що спирається на конструктивістські підходи, завдання викладача все одно полягає у тому, щоб контролювати навчальну діяльність з метою створення сприятливих умов для самостійного навчання.

Задля досягнення цієї мети викладач не повинен обмежувати себе роллю пасивного спостерігача – навпаки, він повинен виконувати численні ролі, а саме: задавати питання, оцінювати відповіді, бути дослідником і викладачем, але водночас намагатися полегшити завдання, які повинні виконати студенти, приходити до них на допомогу і пояснювати їм підрунтя явищ та фактів (Tomberg V., Laanpere M., Ley T., Normak P., 2013, p. 131).

Завдяки окресленим підходам заплановані результати навчання передбачають формування загальнокультурної та професійної компетенцій і зокрема:

- здатності до комунікації в усній та писемні формах;
- вміння вирішувати завдання міжособистісної та міжкультурної взаємодії;
- навичок організації та підтримання професійного спілкування;
- передумов, які сприяють обміну досвідом тощо.

Рішенню цих та інших комунікативних завдань у різноманітних сферах соціально-культурної, професійної та наукової діяльності сприяє комплексна теоретико-лінгвістична, практична й інформаційно-аналітична підготовка. Тому наповнення курсу вивчення іноземної мови не може і не обмежується традиційною тематикою, а включає й такі нетривіальні теми, як «Features of your national culture» або «Differences between your national culture and English culture», які дають можливість безпосередньо і більш глибоко як усвідомити особливості власної культури, так і бути готовим толерантно сприймати розмаїття інших культур.

Вивчення теми «Professional ethics» готує студентів не тільки педагогічних спеціальностей, а й майбутніх журналістів чи психологів до сприйняття себе як професіоналів, від фахової діяльності яких залежить доля інших людей.

Натомість тематичний блок «Digitalized worlds» взагалі виявився багатофункціональним відповідно до свого змісту й потенціалу, оскільки, по-перше, дозволив студентам легше пристосуватися до ситуації, пов'язаної із пандемією. По-друге, сприяв розвитку творчої уяви студентів. По-третє, суттєво покращив емоційну атмосферу у групах. Учетверте, забезпечив отримання нового позитивного досвіду, зумовленого їхньою активною творчою діяльністю. Уп'яте, принаймні частково деформалізував ставлення як до іноземної мови загалом, так і до навчального предмета зокрема.

Окремої уваги заслуговують творчі завдання есеїстичного стилю, що сприяють зацікавленому ставленню студентів до можливостей іноземної мови, яку вони вивчають, і здатності виражати їхні найглибші переживання, інтенції та аспірації.

Важливим елементом у системі підготовки стає і робота з аудіовізуальними матеріалами, запозиченими із YouTube чи з інших подібних інтернет-ресурсів, оскільки за допомогою цих матеріалів можна не тільки ілюструвати певні тези чи переконання, а й стимулювати виникнення спонтанних живих дискусій та обговорень з важливих і значущих для студентської молоді тем.

У цьому ряду варто згадати також і тему «Podcast language», яка дозволяє диференціювати та індивідуалізувати завдання не тільки відповідно до професійних спеціалізацій студентів, а й в залежності від особистих уподобань молодих людей.

Окреслений змістовий контент навчальних тем забезпечує розвиток такої здатності людської свідомості, як рефлексія, завдяки якій студенти критично оцінюють свій досвід та свої спостереження у співставленні із навчальними завданнями. Рефлексія допомагає розвивати аналітичне та критичне мислення і сприяє особистісному й професійному росту. Продуктивна рефлексія становить вагомий підмурівок для утворення перспективних зв'язків між змістом дисципліни та подальшою професійною діяльністю, обґрунтовує критерії оцінок, сприяє утворенню зворотного зв'язку між студентами і викладачами тощо.

Так, після вивчення теми «Russia's aggressive policy at the present stage» студенти підготували виступи у есеїстичному жанрі, демонструючи, з одного боку, особисте розуміння складної міжнародної проблематики, а з іншого боку, вміння аналізувати й узагальнювати вивчений матеріал, висловлювати критичні судження та формулювати релевантні для відповідної ситуації лексичні одиниці й синтаксичні конструкції.

Належну увагу було приділено і темі «Coronavirus Pandemic». У рамках цієї теми було використано багатий лінгвістичний матеріал з відкритих інтернет-джерел, опрацьовано застосування ключової лексики, розглянуто підходи до боротьби та подолання нової коронавірусної інфекції з огляду на різноманітні національні особливості системи охорони здоров'я і т. ін.

На завершення курсу студентам було запропоновано обговорення теми, пов'язаної із новітніми тенденціями у сфері глобальної освіти. Вони повинні були самостійно познайомитися з матеріалами, які стосуються інноваційних освітніх парадигм, створити глосарій з ключових слів та виразів, опрацювати їх, знайти і прокоментувати неологізми, колокації та метафоризовані вислови, а також порівняти систему вищої освіти Словаччини із загальносвітовими трендами.

Висновки / Conclusions. Таким чином, можна дійти висновків, за якими комунікаційний підхід слугує формуванню у студентів нефілологічних спеціальностей навичок з розвитку говоріння, читання та письма, завдяки яким студенти інтерпретують сенси, обирають спосіб писемного формату, вдаються до семантичного аналізу лексичних одиниць у відповідному контексті.

При цьому ситуативний штиб навчальної діяльності становить ефективний засіб мовленнєвої мотивації, а також забезпечує необхідну комунікаційну новизну, яка сприяє розвитку здатностей до перефразування, комбінування, ініціативного висловлювання тощо. Це означає, що кінцеву мету комунікації зумовлює формування у студентів металінгвістичних компетенцій, які характеризуються синтаксичною, дискурсивною та соціальною доцільністю й адекватністю.

Важливо зазначити також, що комунікативний підхід дозволяє застосовувати у навчальному процесі різноманітні домінуючі ідеї та процедури, а найголовніше – він корелює із поняттям свободи, яка стосується як вибору засобів та прийомів навчання, так і формування вільної особистості, що здатна сприймати світ в усій його складності та багатогранності.

Збалансоване поєднання усіх вказаних аспектів сприяє формуванню комплексних мовленнєвих умінь та навичок і суттєво поглиблює професійну і гуманітарну культуру студентів нефілологічних спеціальностей.

Список використаних джерел і літератури:

- Молчанова, А. О.** (2013). *Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога*. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. [in Ukrainian]
- Blommaert, J.** (2013). *Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes: Chronicles of complexity*. Bristol: Multilingual Matters. [in English]
- Cenoz, J., Gorter, D.** (2008). The linguistic landscape as an additional source of input in second language acquisition. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 46 (3), 267–287. [in English]
- Curwood, J., Lammers, J., Magnifico, A.** (2014). Adolescent Writing in Online Fanfiction Spaces. Retrieved from <https://www.literacyworldwide.org/blog%2Fliteracy-now%2F2014%2F03%2F14%2Fadolescent-writing-in-online-fanfiction-spaces>: [in English]
- Evianty, R., Sari, R., Reza, M.** (2020). Developing Student's German Language Competencies through Pragmatic Approach in the Classroom for Higher Education. *Budapest International Research and Critics in Linguistics and Education (BirLE) Journal*, 3/1, 574–582. [in English]
- Feerrar, J.** (2019). Development of a framework for digital literacy. *Reference Services Review*, 47/2, 14–24. [in English]
- Felix-Brasdefer, C.** (2015). *The Language of Service Encounters: A Pragmatic-Discursive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. [in English]
- Galvin, S., Greenhow, C.** (2020). Writing on Social Media: a Review of Research in the High School Classroom. *TechTrends*, 64, 57–69. [in English]
- Golato, A.** (2017). *Naturally Occuring Data*. *The Routledge Handbook of Pragmatics*, eds by A. Barron, Y. Gu, G. Steen. Milton Park; New York: Routledge, 21–26. [in English]
- Hämäläinen, J.** (2019). Social Pedagogy as a Scientific Discipline – a Branch of Academic Studies and a Field of Professional Practice. *EccoS – Revista Científica*, 48, 17–34. [in English]
- Holmes, J., Wilson, N.** (2017). An Introduction to Sociolinguistics. London: Routledge. [in English]
- Keeskes, I.** (2018). Intercultural Pragmatics. In: *Liedtke F., Tuchen A. (eds) Handbuch Pragmatik* (pp. 140–148). Stuttgart: J. B. Metzler. [in English]
- Llamas, C., Stockwell, P.** (2020). Sociolinguistics. In: *An Introduction to Applied Linguistics, third edition*, edited by Norbert Schmitt and Michael P. H. Rodgers. London, New York: Routledge, 146–164. [in English]
- Marr, T. English, F.** (2019). Rethinking TESOL in Diverse Global Settings The language and the teacher in a time of change. *English Australia Journal*, 35 (2), 76–89. [in English]
- Moneglia, M., Raso, T.** (2014). Notes on Language into Act Theory. In T. Raso & H. Mello (eds), *Spoken*

corpora and linguistic studies. Amsterdam: John Benjamins, 469–495. [in English]

Saint-Jacques, B. (2014). Intercultural Communication in a Globalized World. In: *Intercultural communication: A reader*, L. A. Samovar, R. E. Porter, E. R. McDaniel, C. S. Roy (pp. 16–25). Cengage Learning. [in English]

Thomas, L. (2020). What is a longitudinal study? Scribbr. Retrieved from <https://www.scribbr.com/methodology/longitudinal-study/> [in English]

Tomberg, V., Laanpere, M., Ley, T., Normak, P. (2013). Sustaining teacher control in a blog-based personal learning environment. *The International Review of Research in Open and Distance Learning*, 14 (3), 109–133. [in English]

References:

Molchanova, A. O. (2013). *Tolerantnist yak tsinnisna osnova profesiinoi diialnosti pedahoha [Tolerance as a Value Basis of the Professional Activity of an Educator]*. Kyiv: Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]

Blommaert, J. (2013). *Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes: Chronicles of complexity*. Bristol: Multilingual Matters. [in English]

Cenoz, J., Gorter, D. (2008). The linguistic landscape as an additional source of input in second language acquisition. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 46 (3), 267–287. [in English]

Curwood, J., Lammers, J., Magnifico, A. (2014). Adolescent Writing in Online Fanfiction Spaces. Retrieved from <https://www.literacyworldwide.org/blog%2Fliteracy-now%2F2014%2F03%2F14%2Fadolescent-writing-in-online-fanfiction-spaces-> [in English]

Evianty, R., Sari, R., Reza, M. (2020). Developing Student's German Language Competencies through Pragmatic Approach in the Classroom for Higher Education. *Budapest International Research and Critics in Linguistics and Education (BirLE) Journal*, 3/1, 574–582. [in English]

Feerrar, J. (2019). Development of a framework for digital literacy. *Reference Services Review*, 47/2, 14–24. [in English]

Felix-Brasdefer, C. (2015). *The Language of Service Encounters: A Pragmatic-Discursive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. [in English]

Galvin, S., Greenhow, C. (2020). Writing on Social Media: a Review of Research in the High School Classroom. *TechTrends*, 64, 57–69. [in English]

Golato, A. (2017). *Naturally Occuring Data*. *The Routledge Handbook of Pragmatics*, eds by A. Barron, Y. Gu, G. Steen. Milton Park; New York: Routledge, 21–26. [in English]

Hämäläinen, J. (2019). Social Pedagogy as a Scientific Discipline – a Branch of Academic Studies and a Field of Professional Practice. *EccoS – Revista Científica*, 48, 17–34. [in English]

Holmes, J., Wilson, N. (2017). *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Routledge. [in English]

Kecskes, I. (2018). Intercultural Pragmatics. In: *Liedtke F., Tuchen A. (eds) Handbuch Pragmatik* (pp. 140–148). Stuttgart: J. B. Metzler. [in English]

Llamas, C., Stockwell, P. (2020). Sociolinguistics. In: *An Introduction to Applied Linguistics, third edition, edited by Norbert Schmitt and Michael P. H. Rodgers*. London, New York: Routledge, 146–164. [in English]

Marr, T. English, F. (2019). Rethinking TESOL in Diverse Global Settings The language and the teacher in a time of change. *English Australia Journal*, 35 (2), 76–89. [in English]

Moneglia, M., Raso, T. (2014). Notes on Language into Act Theory. In T. Raso & H. Mello (eds), *Spoken corpora and linguistic studies*. Amsterdam: John Benjamins, 469–495. [in English]

Saint-Jacques, B. (2014). Intercultural Communication in a Globalized World. In: *Intercultural communication: A reader*, L. A. Samovar, R. E. Porter, E. R. McDaniel, C. S. Roy (pp. 16–25). Cengage Learning. [in English]

Thomas, L. (2020). What is a longitudinal study? Scribbr. Retrieved from <https://www.scribbr.com/methodology/longitudinal-study/> [in English]

Tomberg, V., Laanpere, M., Ley, T., Normak, P. (2013). Sustaining teacher control in a blog-based personal learning environment. *The International Review of Research in Open and Distance Learning*, 14 (3), 109–133. [in English]

Дата надходження статті: «23» лютого 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «31» березня 2022 р.

Гордієнко Юлія – викладач Університету Коменського у Батиславі

Gordiienko Yulia – Lecturer of Comenius University in Bratislava

Цитуйте цю статтю як:

Cite this article as:

Гордієнко, Ю. (2022). Комунікативний підхід до формування металінгвістичних компетенцій у студентів нефілологічних спеціальностей. *Педагогічний дискурс*, 32, 28–35. [doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.04](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.04)

Gordiienko, Yu. (2022). The Communicative Approach to Form Metalinguistic Competencies of Students of Non-Philological Majors. *Pedagogical Discourse*, 32, 28–35. [doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.04](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.04)

УДК 37.022:001.895:811.161.2(045)

UDC 37.022:001.895:811.161.2(045)

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.05](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.05)

САБІНА ШКРІБА,

аспірант

(Україна, Мукачево, Мукачівський державний університет,
вул. Ужгородська, 26)

SABINA SHKRIBA,

Post Graduate Student

(Ukraine, Mukachevo, Mukachevo State University,
Uzhhorodska St., 26)

ORCID: [0000-0003-3754-1700](https://orcid.org/0000-0003-3754-1700)

**Педагогічні нововведення І. Ющука в царину українського мовознавства
(на матеріалі повісті «Трое на Місяці»)**

**I. Yushchuk's Pedagogical Innovations in the Field of Ukrainian Linguistics
(on the Material of the Story «Three on the Moon»)**

У статті проаналізовано граматико-фантастичну повість І. Ющука «Трое на Місяці». Доведено, що в граматико-фантастичній повісті «Трое на Місяці» мовознавцем запропоновано читачеві не тільки цікавий художній текст, а й можливість разом із головними героями стати активним учасником цікавих і фантастичних пригод. Коротко схарактеризовано особливості всіх розділів повісті, що уможливило виокремлення особливостей педагогічного новаторства І. Ющука.

Висвітлено методичні новації, які автор використав у творі з метою кращого засвоєння учнями граматичних норм української мови. За результатами аналізу повісті доведено, що цей текст є інноваційним. Аргументами, що доводять новаторство цього твору, є, по-перше, імплементація мовознавцем у художній текст граматичних норм. По-друге, майстерне введення правил у діалоги героїв. По-третє, завершення тридцяти чотирьох розділів вправою-ключем, за допомогою якої читач може на практиці закріпити вивчене правило. По-четверте, наявність у творі великої кількості цікавого матеріалу. І останньою, п'ятою, особливістю повісті «Трое на Місяці» є її дидактичний аспект, який посідає одне з цільних місць у творі.

Ключові слова: Іван Ющук, педагогіка, граматико-фантастична повість «Трое на Місяці», художній текст, українська мова, методичні новації, текстоцентричний підхід, мовні норми, завдання з ключем, дидактичний аспект.

The article analyzes I. Yushchuk's grammatical fiction novel «The three on the Moon». It is proved that the author offers the reader not only an interesting literary text, but also the opportunity to become an active participant in interesting and fantastic adventures together with the main characters. The peculiarities of all parts in the story are briefly described, which makes it possible to single out the peculiarities of I. Yushchuk's pedagogical innovation.

The methodological innovations that the author used in the work in order to help learners to master the grammatical norms of the Ukrainian language are highlighted. According to the analysis of the story, it is proved that this text is innovative. Arguments proving the innovation of this work are, first, the implementation of the grammatical norms in the artistic text. Secondly, it is the skillful introduction of rules into the dialogues that the story characters exchange. Thirdly, the author supplied the thirty-four chapters with exercises that help the reader to practice the learned rules. Fourth, it is a large amount of interesting material in the story that engages the reader into reading. Last but not least, it is the didactic aspect that characterizes the story «The three on the Moon» and is its focal point.

It is emphasized that the story's interest is not limited to its content. This is a book that will help everyone to understand and learn the rules of the Ukrainian language, as well as consolidate the acquired knowledge in practice by performing exercises followed by keys.

The emphasis is placed on the features of sections in the story. The author deliberately left them unfinished. It is this technique that helps the reader to become a full-fledged, fifth, participant in the plot. Performing the tasks of each section, the reader reproduces the encrypted words in the keys and, thus, reproduces the endings of the sections.

It is proved that the text-centered approach to the study of the Ukrainian language promotes mastering the language and spelling tasks and distinguishes I. Yushchuk as an innovator in pedagogy.

Keywords: Ivan Yushchuk, pedagogy, grammatical fiction story «The three on the Moon», artistic text, the Ukrainian language, methodological innovations, text-centered approach, language norms, key tasks, didactic aspect.

Читання художніх творів – це і збагачення лексики, і засвоєння структурних схем речень, і розвиток уяви, і розширення кругозору – особливо в дитячому віці.
І. П. Ющук

Вступ / Introduction. Іван Пилипович Ющук (1933–2021) – знакова постать українського мовознавства й педагогіки другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. Він був видатним мовознавцем, літературознавцем, перекладачем творів сербських, хорватських, лужицьких і словенських письменників, професором, автором понад тридцяти підручників і тридцяти навчальних посібників з української мови, заслуженим діячем науки і техніки України, одним із фундаторів української «Просвіти» імені Тараса Шевченка, дослідником Голодомору-геноциду 1932–1933 років, членом Національної спілки письменників України, лауреатом Всеукраїнської премії ім. Бориса Грінченка, Всеукраїнської премії ім. Івана Огієнка, премії ім. Дмитра Нитченка. Його перу також належить велика кількість наукових статей лінгводидактичного характеру. Внесок І. Ющука в царину українського мовознавства й педагогіки важко переоцінити. Усе своє життя видатний науковець працював на ниві рідної мови й стояв на сторожі рідного українського слова. Більшу частину свого життя мовознавець присвятив педагогічній діяльності. Він навчав української мови багатьох студентів із різних куточків нашої держави й не тільки. І Ющук приділяв велику увагу викладацькій діяльності, бо добре розумів, наскільки важливою є освіта для молодого покоління.

Безумовно, діяльність видатного мовознавця відіграла велику роль у мовній освіті нашого часу, проте його значний науковий і творчий доробок з об'єктивних причин не знайшов свого належного відображення у працях сучасників. Біографія, наукова діяльність і творчість І. Ющука були об'єктами поодиноких досліджень і публіцистичних есе, присвячених ювілеям науковця, а саме: С. Омельчука, М. Гуця, І. Пасемка, О. Сливинського, Д. Павличка, Ю. Руденка. Вивчення педагогічних ідей, новаторських методик і просвітницької діяльності видатного мовознавця залишається актуальним на сьогодні й потребує докладного вивчення та більш детального аналізу.

Мета та завдання / Aim and Tasks. нашого дослідження полягає у виокремленні новаторських підходів до вивчення української мови на основі аналізу граматики-фантастичної повісті І. Ющука «Трое на Місяці». Досягнення мети нашого дослідження прогнозує виконання аналізу розділів граматики-фантастичної повісті І. Ющука «Трое на Місяці» для висвітлення методичних новацій мовознавця – імплементацію в художній текст граматичних норм української мови й виконання завдань з ключем.

Методи / Methods. Для розв'язання завдань нашого дослідження використовувалися такі методи: пошуково-бібліографічний – для пошуку й детального аналізу повісті та вивчення наукової літератури; загальнотеоретичні: аналіз і синтез, зіставлення, систематизація, опис, пояснення, узагальнення.

Результати / Results. Здійснено ґрунтовний аналіз граматики-фантастичної повісті І. Ющука «Трое на Місяці». Висвітлено методичні новації, які мовознавець імплементавав у текст твору. Виконано завдання-ключі усіх розділів повісті. Використано текст твору як додаткове джерело завдань на уроках української мови, а також для забезпечення самостійної роботи здобувачів.

З-поміж великого наукового й творчого доробку І. Ющука помітно виділяється його граматики-фантастична повість «Трое на Місяці». Цей твір виходив друком у різних видавництвах три рази. Уперше повість побачила світ у 1989 році (видавництво «Веселка»), друге видання відбулося у 2006 році (видавництво «Просвіта»), третє видання припало на 2010 рік (видавництво «Грані-Т»).

Вважаємо, що текст повісті «Трое на Місяці» є інноваційним, бо, крім цікавого й захопливого сюжету, наповнений великою кількістю завдань із ключем. Ці вправи спрямовані на закріплення вивченого матеріалу з різних розділів мовознавства. Вони активізують мисленнєву й комунікативну діяльність учнів. Використовуючи на уроках української мови такі типи завдань, учитель може якісно підвищити рівень грамотності школярів.

Не можемо не погодитися з думкою А. Рибальченко, що «педагогічна інновація – це педагогічне нововведення, цілеспрямована прогресивна зміна, що вносить в освітнє середовище стабільні елементи (нововведення), що поліпшують характеристики окремих частин, компонентів і самої освітньої системи в цілому (Рибальченко А., 2020). Своєю повістю І. Ющук викликає в учнів не лише інтерес до читання й аналізу художнього тексту. Науковець вчить дітей раціонально мислити, а за допомогою завдань із ключем автор здійснив педагогічне нововведення – він майстерно імплементавав у діалоги головних героїв норми української мови, а у вправах із ключем надав можливість закріпити вивчене.

І. Ющук наголошував: «Діти сприймають мову насамперед у текстах – у різних розповідях та

діалогічному мовленні» (Ющук І., 2013). Науковець тонко розумів важливість тексту у формуванні комунікативних й орфографічних умінь і навичок учнів. Він був переконаний, що розвиток мовлення учнів повинен здійснюватися як на уроках української мови, так і літератури.

Підхід, за якого текст стає «осередком» уроку, називається текстоцентричним. Він дає змогу виховати всебічно розвинену, духовно багату, грамотну й творчу особистість. Л. Галаєвська зазначає: «Текстоцентричний підхід – це спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток мовленнєвих умінь і навичок на текстовій основі» (Галаєвська Л., 2017). Ми повністю поділяємо думку науковиці, що: «формування мовної особистості неможливе без роботи з текстом» (Галаєвська Л., 2017). Читаючи художній текст, учні вчаться аналізувати його, доречно використовувати мовні засоби, правильно будувати речення. За допомогою тексту діти суттєво збагачують свій словниковий запас і розширюють кругозір. Саме тому, на нашу думку, навчання української мови на текстовій основі є найбільш ефективним.

Відома українська мовознавиця М. Пентилюк виокремила низку форм роботи з текстом, до них належать: «Навчальне, аналітичне читання текстів...; формування лексикографічної культури через роботу зі словниками різних типів (тлумачним, орфографічним, синонімів, антонімів, паронімів, омонімів тощо); вправи з техніки мовлення, виразного читання художніх текстів...» (Пентилюк М., 2011). За наявності такого розмаїття форм роботи з текстом учитель за допомогою текстоцентричного підходу може сформувати в учнів системні знання про мову, розвинути їхню мисленнєву й комунікативну діяльність, збагатити словниковий запас і розширити кругозір. Діти, працюючи з текстом на уроках української мови, сприйматимуть текст не лише як літературне явище, але й формуватимуть та поглиблюватимуть свої знання про рідну мову.

Цій важливій методичній проблемі присвятила свою статтю Н. Голуб. Вона виокремила вісімнадцять пунктів, у яких наголошує на важливості й актуальності використання текстів на уроках української мови. Також авторка пропонує розгорнутий алгоритм роботи з текстами на уроках, присвячених вивченню синтаксису й пунктуації. На прикладі восьми текстів науковця демонструє, наскільки важливим є текстоцентричний підхід у вивченні української мови. Н. Голуб зазначила: «Текст настільки універсальний засіб, що може бути застосований на різних уроках, сприяти реалізації багатьох методів навчання, усіх поставлених цілей на уроці» (Голуб Н., 2017).

Повість І. Ющука «Трое на Місяці» призначена для дітей середнього та старшого шкільного віку. Композиційно твір містить авторську передмову («Слово до читача») й 35 розділів. Кожен розділ має свою назву, що дає уважному читачеві розуміння, про що йтиметься у творі далі. Події розгортаються однією сюжетною лінією, для них характерна хронологічна послідовність. Останній – 35 – розділ є своєрідним епілогом, у якому автор розповідає про долю головних героїв через сім років. Місце подій у творі – с. Келеберда (Полтавська обл.) і Місяць, який повинні дослідити троє юних героїв – Капітан, Граматик, Незнайко – та їхній робот-собака Друг.

Повість І. Ющука – яскравий приклад того, як вдало можна поєднати художній текст і мовні норми. Завдання з ключем – одна з новаторських ознак його методики вивчення української мови. Вправи такого типу, на думку мовознавця, «...потребують певної зосередженості, виробляють навички класифікації явищ і, що найважливіше, забезпечують негайний самоконтроль. До всього додається ще й ігровий момент, певний азарт» (Ющук І., 2013).

Особливістю повісті «Трое на Місяці» є те, що автор майстерно ввів у художній текст граматичні норми української мови. Кожне правило подається не як щось окреме – воно імплементоване в монологи або діалоги головних героїв, тому сприймається читачем легко й добре запам'ятовується: « – Ось воно що! – майже вголос промовив здивований Капітан. – Ну й вигадав Граматик. Добре, що я алфавіт знаю. Спочатку *а, б, в, г, д*. Далі: *е, є, ж, з, и*. А тепер: *і йй коло мене, о поросята, уф, ха, це чаша з чаю, я*. Тільки ж не забути, що перед *ю*, *я* стоїть ще м'який знак» (Ющук І., 2010). Кожен розділ закінчується вправою-ключем, що стосується повтореної орфограми. Саме за допомогою виконання цих завдань читач не тільки дізнається продовження сюжету оповіді, а й практично закріплює прочитане правило. Крім вправ із ключем, допитливі й уважні книголюби можуть знайти на сторінках повісті чимало цікавого матеріалу, як от: розповідь про етимологію слів «*Дніпро*», «*Дунай*», «*Дністер*», «*Перун*»; пояснення прямого й переносного значення слів; поради, що допоможуть запам'ятати класифікацію голосних і приголосних звуків за місцем їхнього творення; роз'яснення особливостей чергування приголосних звуків, роздуми про користь від читання та багато дидактичних аспектів, які автор показав на прикладі поведінкових моделей головних героїв.

На нашу думку, дидактична складова є важливою особливістю цього твору. Герої повісті є добрим прикладом для сучасних дітей. Вони сміливі, завзяті, здатні на ризик і самопожертву заради один одного. Значну увагу в повісті автор приділив любові до рідної землі. Капітан, Граматик і Незнайко є справжніми патріотами своєї країни. Вони з радістю вивчають рідну мову й

навіть у вільний від навчання час поглиблюють здобуті раніше знання.

Ця праця є надзвичайно актуальною в умовах сьогодення. Страшна війна, яка розпочалася внаслідок вторгнення російської федерації на терени незалежної України 24 лютого 2022 року, стимулює нас, українців, ретельно вивчати свою мову й історію, звертатися до джерел художньої літератури, а разом із цим – пізнавати себе й нарешті дати відповідь на одвічне питання «Хто ми?»... Ця Національно-визвольна війна українського народу проти його одвічних ворогів обов'язково закінчиться перемогою України. Спроба росії денацифікувати українців призвела до максимальної згуртованості й українізації нашого народу. Українці збагнули, наскільки важливим є збереження своєї рідної мови, знання правдивої історії, плекання своєї культури, звичаїв і традицій. Люди починають усвідомлювати всю важливість мовного питання в країні, а найголовнішим є те, що мова тепер «на часі». Громадяни масово переходять на українську, бо розуміють, що рідна мова – це їхня єдність із Батьківщиною, а мова окупанта – це та, якою віддають накази знищувати український народ. Повість «Трое на Місяці» може стати допоміжним матеріалом для полегшення вивчення рідної мови. Так, вона розрахована для дітей середнього й старшого шкільного віку, проте, на нашу думку, ця книжка буде корисною й дорослим. У повісті «Трое на Місяці» кожен читач, незалежно від віку, знайде максимально доступні пояснення правил. І. Ющук подав їх не як окремі фрагменти, а імплементавав у сам текст. Читаючи розділи повісті, дитина чи дорослий автоматично читає й засвоює норми українського правопису. Дочитавши до кінця, читач натрапляє на вправу із зашифрованим ключем. Щоб дізнатися останні слова того чи іншого розділу, потрібно правильно виконати завдання, а це можливо лише за умови максимального засвоєння правил.

Отже, читаючи цей художній текст, людина вивчає норми правопису. Принциповим є те, що цей процес не перетворюється в зазубрювання матеріалу. Головні герої на простих прикладах пояснюють одне одному (а заодно й читачам) правила української мови. На нашу думку, такий підхід значно полегшує розуміння й запам'ятовування прочитаного.

Ключі в повісті «Трое на Місяці» містять завдання з різних розділів мовознавства: від фонетики й орфоєї до орфографії та морфології. Усі вони спрямовані на розвиток мислення учнів і сприяють їхній мовленнєво-комунікативній активності. В умові завдання кожної вправи автор використовував дієслова, що спонукають до певних активних дій: *«випиши, вибери, розподіли, постав, утвори, визнач»*. Такі інструкції вказують на те, що читач повинен застосовувати різні мисленнєві операції, щоб упоратися з тими чи іншими завданнями.

І. Ющук характеризував розвиток мовлення кожної людини крізь призму розвитку її мислення. Він зазначав: «Лише той, хто вміє думати, може сказати щось варте уваги» (Ющук І., 1998). На думку мовознавця, саме мислення є тим ключем, за допомогою якого людина може самостійно опанувати нові знання. У процесі мислення особистість пізнає, аналізує та синтезує щось нове. Мовознавець був переконаний, що українська мова в школі покликана розвивати мислення і мовлення учнів.

Перша вправа-ключ повісті «Трое на Місяці» присвячена алфавіту. Автор пропонує читачеві розставити слова строго за алфавітом і, таким чином, пригадати порядок розташування букв української абетки. У завданні міститься дев'ятнадцять слів, які починаються на літери *в* і *г*, тож уважний читач мусить звертати увагу на наступні літери у лексемах, щоб правильно виконати завдання. У перелік слів науковець помістив архаїзм *«віче»*, термін *«гербіцид»* і діалектизм *«ватра»*. На нашу думку, наявність цих слів наптовхне дітей на пошукову роботу, бо не кожному відоме їхнє лексичне значення.

У другому-четвертому розділах читач, аби виконати завдання, мусить пригадати фонетичні закони української мови. І. Ющук дав вичерпне пояснення щодо різниці між буквами й звуками, наголосив на співвідношенні між ними. Також учений нагадав про особливості букв *ь*, *щ*, *ї*; *я*, *ю*, *є* та буквосполучень *дз* і *дж*. У своїй статті «Наукові засади вивчення фонетики у школі» мовознавець зазначав: «Вивчаючи фонетику, діти повинні зрозуміти, що це не хаотична сукупність звуків, не довільний набір правил. Фонетика української мови – це чітко організована система звуків, підпорядкована своїм фонетичним законам» (Ющук І., 2007).

П'ятий розділ повісті містить вправу, присвячену правопису знака м'якшення. У завданні вміщено двадцять шість слів. Читач з-поміж цих лексем повинен вибрати підряд лише ті, в яких на місці трьох крапок потрібно поставити м'який знак. Якщо вправа виконана правильно, то з перших букв цих слів можна прочитати, яку річку побачив Граматик.

Розділ шостий, окрім вправи-ключа, містить у собі багато інформації, яка обов'язково зацікавить юних моволобівців. Юні дослідники Місяця розмовляють про етимологію слів *Дніпро*, *Дунай*, *Стир*, *Стрий*, *Стрижень*, *Струга*, *Стрипа*, *Струмок*, *Бистриця*...Також вони згадують язичницьких богів: *Перуна*, *Велеса*, *Дажбога*, *Світовиди*, *Сварога* та *Ярила*. Граматик пояснює друзям свої міркування з приводу того, чому він вважає, що *Перуна* вигадали добрим божеством, а

не лихим: « У назві *Перун* ... частина *ун...* – – Це суфікс, – підхопив Капітан... – Залишається корінь *Пер-*. А це... той самий корінь із значенням «текуча вода», що й у словах *Дніпро*, *Прут*, *Пірна*... Отже, назва *Перун* дослівно означає: той, що посилає текучу воду, тобто дощ... І ще про одне свідчить це ім'я: наші прашури були хліборобами, бо саме хлібороби, як ніхто інший, шанують дощ... Ось скільки з одного- однісінького слова можна довідатися про давні часи!..» (Ющук І., 2010). Цей розділ закінчується завданням, суть якого полягає в тому, щоб читач проаналізував 29 слів і визначив, у які з них потрібно поставити апостроф. У цьому переліку автор подав не лише власне українські, а й запозичені слова. В умові завдання мовознавець наголосив, що потрібно вибрати з переліку лише ті лексеми, в яких, згідно з правилами, ставиться апостроф. З перших букв читачі дізнаються суть тривожного повідомлення.

У розділі сьомому автор запропонував читачеві пригадати правила подвоєння букв. Він виокремлював три випадки, коли воно відбувається: «Подвоюються букви: 1) якщо одна словотвірна частина закінчується, а друга починається на той самий приголосний: *безіменний*; 2) якщо м'який приголосний стоїть між двома голосними: *тінню*; 3) якщо прикметник вказує на збільшену міру якості: *страшений*, *нескінченний*» (Ющук І., 2010). У поданому завданні – 23 слова, які потрібно згрупувати у дві колонки: перша група – слова, в яких відбувається подвоєння, друга група – слова без подвоєння. У словах обох груп треба підкреслити другу від початку букву, щоб дізнатися важливу інформацію.

Розділ восьмий присвячений ще одній важливій темі – спрощенню в групах приголосних. Це явище зумовлене милозвучністю української мови. І. Ющук зазначав, що: «Українська мова уникає збігу трьох, іноді й двох близьких за творенням приголосних – зубних, зімкнених. Якщо під час словотворення чи словозміни виникає такий збіг приголосних, то один з них, переважно середній, випадає» (Ющук І., 2007).

Дев'ятий і десятий розділи стосуються правопису літер, що позначають ненаголошені голосні [e], [и], [o], та правопису букв *i* або *u* в основах незапозичених слів. У вправах автор подає 38 (у 9 розділі) й 16 (у 10 розділі) слів, щоб читачі змогли закріпити повторені правила й прочитати зашифрований текст. Окрім завдань, які потрібно виконати, читачі разом із героями повісті пригадують, що багатозначні слова можуть уживатися в прямому й переносному значеннях.

Наступні два розділи автор присвятив правопису іншомовних слів. Розділ 11 стосується правопису слів, що позначають загальні назви, а у 12 розділі міститься вправа з правопису іншомовних географічних назв. Орфографічні норми І. Ющук увів у діалоги головних героїв. На нашу думку, таке пояснення правил є максимально ефективним, адже дитина, читаючи художній текст, у якому цікавий і напружений сюжет, легше запам'ятовує граматичні норми.

У тринадцятій і чотирнадцятій розділи мовознавець вмістив завдання, що стосуються правопису букв *i* або *u* в абсолютному кінці слова у словах, які належать до різних частин мови, та правопису префіксів: « У голові в Капітана чітко вирізьбилися правила: «У префіксах *роз-*, *без-* завжди пишеться *з*, а префікс *з-* лише перед *к*, *ф*, *п*, *т*, *х* («кафе Птах») переходить у *с-* » (Ющук І., 2010). У тринадцятому розділі Граматик з Другом пояснюють Незнайкові, що таке пароніми. У чотирнадцятому розділі перед вправою-ключем Граматик пояснює етимологію слова *лебідь*.

Розділ п'ятнадцятий містить поради найлегшого запам'ятовування приголосних звуків. Автор наголошував, що легше запам'ятовувати звуки не самі по собі, а за місцем їхнього творення. Для того, щоб назвати всі звуки, що належать до певної групи, І. Ющук радив використовувати словесні мнемонічні фрази. Вони полегшують процес запам'ятовування класифікації приголосних звуків. Також учений акцентував увагу читача на чергуванні приголосних звуків і радив їх запам'ятовувати на прикладі частин людського тіла: « Запам'ятати чергування приголосних можна за допомогою слів *нога*, *рука* і *вухо*: *нога*, *нозі*, *ніженька* – чергуються *г* – *з* – *ж*; *рука*, *руці*, *рученька* – чергуються *к* – *ц* – *ч*; *вухо*, *у вусі*, *вушко...* - Чергуються *х* – *с* – *ш*, - підхопив Незнайко» (Ющук І., 2010). Завдання наприкінці цього розділу спрямовані на закріплення засвоєного матеріалу.

Вправа-ключ шістнадцятого розділу стосується правопису складних слів. Це завдання розподільного характеру. Слова, вміщені у вправі (їх налічується 24), потрібно поділити на дві групи: ті, які пишуться разом, і ті, що пишуться через дефіс. З останніх букв слів, які пишуться разом, автор пропонує читачеві скласти фразу й дізнатися, яке лихо спіткало юних дослідників Місяця.

Значну увагу в повісті мовознавець приділяє іменникам. У статті «Вивчення відмін іменників» І. Ющук зазначав: «У зв'язному тексті іменники в різних відмінках становлять пересічно 40 відсотків усіх повнозначних слів. Це найуживаніша частина мови і разом з тим – одна з найскладніших. А від того, наскільки ґрунтовно діти засвоять цю тему, великою мірою залежатиме й подальше опанування ними граматичного матеріалу та набуття навичок грамотного письма» (Ющук І., 1967). Вправи, що вміщені в розділах 17–21, спрямовані на закріплення знань

про іменник. Вони стосуються поділу іменників на відміни і групи та особливостей відмінювання.

У 22 розділі автор пропонує читачам пригадати правопис суфіксів *-ов-*, *-ев-*, (*-ев-*) у прикметниках, утворених від іменників. І. Ющук нагадував, що при творенні прикметників із вищезгаданими суфіксами, має значення як група, до якої належить іменник, так і його наголос. За допомогою цих суфіксів потрібно утворити прикметники жіночого роду. У завданні міститься 36 слів, з них треба обрати лише ті, з яких творяться прикметники із суфіксом *-ева* (*-ева*).

Розділ 23 спрямований на повторення й закріплення норм, що стосуються відмінкових закінчень прикметників, порядкових числівників, займенників і дієприкметників. Усі ці частини мови й дієслівна форма (дієприкметник) матимуть один тип відмінювання – прикметниковий. Науковець пропонує читачеві вставити пропущені літери *и* або *і* й виокремити лише ті слова, в яких вставлено букву *і*. З перших літер цих слів складеться закінчення фрази Капітана.

Наступний, двадцять четвертий, розділ стосується зміни приголосних звуків у вищому ступені порівняння прикметників. Як відомо, проста форма вищого ступеня передбачає чергування приголосних звуків. Прикметники, які у своєму складі мали дзвінки *г*, *ж*, *з*, перед суфіксом *и* змінюються на *жч*, а ті, які мали звук *с* перед суфіксом *и*, змінюють його на *шч* (*и*). У завданні автор подав 21 слово. Від цих якісних прикметників потрібно утворити ступінь порівняння й обрати лише ті, в яких немає буквосполучення *жч*. Після правильного виконання завдання дитина зможе прочитати зашифровані слова Незнайка.

Вправа розділу двадцять п'ятого спрямована на закріплення норм, які стосуються узгодження кількісних числівників з іменниками. У статті «Вивчення числівника в 6 класі» І. Ющук зазначав: «Числівник сам по собі позбавлений реального значення. Він набуває реального значення лише в поєднанні з іменником...» (Ющук І., 2005). Також мовознавець наголошував на важливому нюансі, який варто запам'ятати учням: «... при числівниках *два*, *три*, *чотири* (навіть тоді, коли вони входять до складених числівників) іменник має форму називного відмінка (*два зошити*), а при числівниках *п'ять* і більше – форму родового відмінка (*п'ять зошитів*)» (Ющук І., 2005).

Наступні розділи (від 26 до 28 включно) присвячені п'ятій самостійній частині мови – дієслову. Завдання зазначених розділів спрямовані на визначення дівідміни дієслів, правопис *е*, *є* або *и*, *ї* в закінченнях, розподіл дієслів на 4 групи – дієслова дійсного й наказового способів, дієприкметник і дієприслівник. Наприкінці 28 розділу автор залишив уважним читачам невеличку підказку до завдання: «Закінчення *-имо*, *-ить* вказують на дійсний спосіб..., а *-імо*, *-ить* – на наказовий спосіб..., кінцівка *-чи* вказує на дієприслівник..., а кінцівка *-чі* свідчить, що маємо справу з дієприкметником...» (Ющук І., 2010).

Від 29 й до 33 розділу І. Ющук вміщує завдання, які стосуються правопису прислівників і службових частин мови. Зокрема в розділ 29, автор ввів у текст оповіді правила написання прислівників і часток. Розділ 30, окрім вправи з ключем, містить багато цінної інформації, як от: розрізнення прислівників й іменників з прийменниками, відмінності в правописі таких лексем. Також у цьому розділі мовознавець наголошував на користі від читання. Автор порівнював цей процес із розвідкою: «Читати – це все одно, що йти в розвідку: треба все помічати, все запам'ятовувати. Тільки тоді буде користь від читання (Ющук І., 2010). Окрім цього, учений наголошував, що найголовнішою справою кожної людини є вивчення мови. У вуста Граматика він вклав незаперечну істину: «... без доброго знання мови ніяку іншу науку засвоїти не можна. Мова – основа всякого мислення...» (Ющук І., 2010).

Передостанній – тридцять четвертий – розділ містить останній ключ повісті. Завдання, за допомогою якого юний читач дізнається останню зашифровану фразу, має розподільчий характер. Суть вправи полягає в тому, щоб поділити слова за їхнім частиномовним значенням. Автор подав у переліку слова чотирьох частин мови – іменника, прикметника, прислівника та дієслова. З кожної другої від початку букви повинні утворитися чотири слова. *Стояло три гілки бузку* – такими були зашифровані слова останнього ключа захопливої історії.

У статті «Художній текст у вивченні мови» І. Ющук наголошував: «Основне у вивченні рідної мови не заучування правил, а свідоме розуміння мовних явищ і вироблення чуття мови. Правила потрібно формулювати якнайпростіше... Чим більше правил і чим довші вони, тим важче їх засвоїти» (Ющук І., 2021). Учений зауважував, що правила у шкільних підручниках викладені надто складно для розуміння, тому діти погано їх запам'ятовують. Він радив використовувати на уроках української мови тексти із художніх і публіцистичних творів. Науковець був переконаний: «Вдалией текст пробуджує думку учнів, почуття, у них виникає потреба висловитися, зіставити свій життєвий досвід із тими фактами, які подає автор» (Ющук І., 2021).

Як уже зазначалося вище, повість призначена для дітей середнього й старшого шкільного віку. Науковець І. Хом'як у своїй статті «Методика формування орфографічних умінь і навичок» писав: «Орфографічні вміння й навички є важливим компонентом загальноосвітньої підготовки учнів з української мови, вони активно формуються на головному етапі вивчення орфографії в школі – у 5

– 7 класах, коли закладаються основи так званої відносної грамотності, що характеризується вмінням учня писати слова згідно з правилами українського правопису» (Хом'як І., 2012). Повість «Трое на Місяці» може використовуватися як додаткове джерело на уроках української мови під час вивчення орфографії. На нашу думку, ця книжка буде актуальною й для учнів старшої школи, бо вправи-ключі, що вміщені в розділах твору, можуть бути використані як повторення граматичних норм, які знадобляться майбутнім абітурієнтам на зовнішньому незалежному оцінюванні.

Іван Хом'як у своїй статті наголошував, що «вивчення орфографії у зв'язку з фонетикою, граматику, іншими розділами української мови допомагає учням свідомо засвоїти теоретичний матеріал, що складає основу орфографічних правил» (Хом'як І., 2012). Саме за таким принципом І. Ющук написав свою повість: кожен розділ містить вправу, присвячену певній нормі української мови. У творі гармонійно поєднаний цікавий сюжет, теоретичний матеріал і вправи для закріплення вивченого. Такий підхід до вивчення граматичних норм є найбільш продуктивним. Л. Галаєвська зазначає: «Використання тексту як основного засобу навчання сприяє тому, що школярі опановують способи розв'язання навчально-мовних, мовленнєвих і правописних завдань» (Галаєвська Л., 2017).

Автором статті було виконано вправи-ключі всіх тридцяти чотирьох розділів. Також ці завдання були використані на уроках української мови. Учні, зокрема семикласники й восьмикласники, спочатку повторювали правила й аналізували прочитаний теоретичний матеріал, а потім виконували вправи. Завдання повісті можна виконувати як одноосібно, так і колегіально, невеликими групами. Після виконання вправ, на нашу думку, доцільно зробити їхній детальний аналіз і, таким чином, дати учням можливість самостійно підбити підсумки їхньої роботи.

Ми погоджуємося із думкою С. Омельчука, що: «Такі вправи, по-перше, є продуктивним засобом формування практичних умінь і навичок; по-друге, розвивають пізнавальну активність учнів на всіх етапах вивчення мови в основній і старшій школі» (Омельчук С., 2018). Читаючи цю повість, учень вчиться мислити. Щоб рухатися сюжетом, читач мусить виконати завдання, в інакшому випадку він не дізнається про важливі повідомлення, які залишали один одному головні герої. Тут мимоволі вмикається азарт, який і стимулює учнів читати й аналізувати подані правила. Бо лише у випадку правильного застосування мовних норм у практичних завданнях, дитина зможе повністю відтворити сюжет повісті. На нашу думку, читач у цей момент стає повноправним п'ятим героєм повісті, бо разом із Граматиком, Капітаном, Незнайком і Другом творить цікаву й захопливу історію дослідження Місяця.

Висновки / Conclusions. За результатами аналізу повісті І. Ющука «Трое на Місяці» вважаємо, що цей текст є інноваційним. Аргументами, що доводять новаторство цього твору, є, по-перше, імплементація мовознавцем в художній текст граматичних норм української мови. По-друге, майстерне введення правил у діалоги головних героїв. По-третє, завершення тридцяти чотирьох розділів вправою-ключем, за допомогою якої читач може на практиці закріпити вивчене. По-четверте, наявність на сторінках повісті чималої кількості цікавого матеріалу про етимологію деяких слів, пряме і переносне значення, омоніми. І останньою, п'ятою, особливістю повісті «Трое на Місяці» є її дидактичний аспект. Він посідає одне з чільних місць у творі. Головні герої – добрий приклад для сучасних дітей і підлітків. Вони є справжніми патріотами своєї країни, які з радістю вивчають українську мову. Навіть у вільний від навчання час герої поглиблюють раніше здобуті знання. Світогляд юних дослідників Місяця пов'язаний з рідною мовою. Любов до неї проявляється в їхніх думках, розмовах і вчинках.

Уважаємо, що повість стане в пригоді не лише дітям середнього й старшого шкільного віку, а й дорослим. Із початку повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави все більше українців починає спілкуватися рідною мовою й опановувати її норми. Книжка І. Ющука «Трое на Місяці» допоможе зрозуміти багато мовних явищ, адже науковець подав навчальний матеріал у доступній і зрозумілій формі. Окрім цього, кожен охочий зможе виконати завдання до розділу й, таким чином, застосувати здобуті знання на практиці.

У своїй граматики-фантастичній повісті «Трое на Місяці» І. Ющук запропонував своєму читачеві не тільки цікавий художній текст, а й закликав разом із головними героями – Граматиком, Капітаном, Незнайком та їхнім собакою-роботом Другом – стати повноцінним учасником цікавих і фантастичних пригод. Розділи твору автор залишив незакінченими. Завдання уважних читачів полягає в тому, щоб через ґрунтовне прочитання правил і застосування їх на практиці змогти реконструювати останні кілька слів кожного розділу. Саме через виконання таких завдань дитина відчуває себе не пасивним читачем, а в певній мірі творцем художнього тексту. Звичайно, це не може не викликати певне захоплення й іще більше зацікавлення твором. Повістю «Трое на Місяці» мовознавець довів, що вивчення норм української мови може бути цікавим.

Імплементувавши правила в діалоги героїв, залишивши дієві рекомендації, автор ненав'язливо прищепив любов до рідної мови дітям. Через розшифрування певних мовних кодів учні вчать зосереджуватися, класифікувати мовні явища й аналізувати виконану роботу. Саме в цьому й полягає оригінальність методики відомого мовознавця: на базі художніх текстів, з уважним спостереженням за мовними явищами вчити дітей формулювати правила. Такий підхід до вивчення мовознавчих явищ формуватиме в учнів невідому цікавість до рідної мови. Через розуміння причинно-наслідкових зв'язків, розвиток словникового запасу та постійних спостережень молоде покоління розвиватиме своє мислення, яке, як відомо, потрібне кожній людині не лише під час навчання, а й упродовж усього життя.

Подяки / Acknowledgements. Висловлюємо щирі подяки доктору філологічних наук, професору кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, українському письменнику, члену Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів – Мацькові Віталію Петровичу – за цінні рекомендації та слухні поради. Сподіваємося на подальшу плідну співпрацю з Вами.

Список використаних джерел і літератури

Галаєвська, Л. В. (2017). Текстцентричний підхід до формування мовленнєвих умінь і навичок учнів та його реалізація в підручнику української мови. *Проблеми сучасного підручника, 19*, 68–79 [in Ukrainian].

Голуб, Н. Б. (2017). Робота з текстами на уроках української мови у процесі вивчення синтаксису й пунктуації у 8-9 класах. *Українська мова і література в школі, 1*, 2–8 [in Ukrainian].

Омельчук, С. А. (2018). Новаторство І. Ющука в українській лінгводидактиці кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя. *Дивослово, 10*, 36–42 [in Ukrainian].

Пентиліук, М. І. (2011). Текстцентричний аспект формування риторичних умінь і навичок. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики, 96–108* [in Ukrainian].

Ющук, І. (1998). *Програми для середньої загальноосвітньої школи. Рідна мова: 5-11 класи*. Київ: Перун [in Ukrainian].

Рибальченко, А. М. (2020). Педагогічна інновація як прогресивна зміна в освіті. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути*. Тези доповідей ІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (с. 74–78). Київ: Open Science Laboratory – наукова платформа [in Ukrainian].

Хом'як, І. М. (2012). Методика формування орфографічних умінь і навичок. *Дивослово, 3*, 41–50 [in Ukrainian].

Ющук, І. П. (1967). Вивчення відмін іменників. *Українська мова і література в школі, 12*, 53–64 [in Ukrainian].

Ющук, І. П. (2005). Вивчення числівника в 6 класі. *Дивослово, 1*, 14–19 [in Ukrainian].

Ющук, І. П. (2007). Наукові засади вивчення фонетики у школі. *Дивослово, 10*, 8–13 [in Ukrainian].

Ющук, І. П. (2010). *Трое на Місяці: повість*. Київ.: Грані-Т. [in Ukrainian].

Ющук, І. П. (2013). *Українська мова в школі: методичні поради для вчителя*. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан [in Ukrainian].

Ющук, І. П. (2021). Художній текст у вивченні мови. *Дивослово, 4*, 2–3 [in Ukrainian].

References:

Halaievskaya, L. V. (2017). Tekstotsentrychnyi pidkhd do formuvannya movlennievnykh umin i navychok uchniv ta yoho realizatsiia v pidruchnyku ukrainskoi movy [Text-Centric Approach to the Formation of Speech Skills and Abilities of Students and Its Implementation in the Textbook of the Ukrainian Language]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of the Modern Textbook, 19*, 68–79 [in Ukrainian].

Holub, N. B. (2017). Robota z tekstamy na urokakh ukrainskoi movy u protsesi vyvchennia syntaksysu i punktuatsii u 8-9 klasakh [Working with Texts in Ukrainian Language Lessons in the Process of Learning Syntax and Punctuation in Grades 8–9]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian Language and Literature at School, 1*, 2–8 [in Ukrainian].

Omelchuk, S. A. (2018). Novatorstvo I. Yushchuka v ukrainskii lnhvodydaktytsi kintsia XX – pochatku XIX storichchia [Ivan Yushchuk's Innovations in Ukrainian Linguodidactics of the Late XX – Early XXI Centuries]. *Dyvoslovo – Dyvoslovo, 10*, 36–42 [in Ukrainian].

Pentyliuk, M. I. (2011). Tekstotsentrychnyi aspekt formuvannya rytorychnykh umin i navychok [Text-Centric Aspect of the Formation of Rhetorical Skills]. *Aktualni problemy suchasnoi lnhvodydaktyky – Actual Problems of Modern Linguodidactics, 96–108* [in Ukrainian].

Yushchuk, I. (1998). *Prohramy dlia serednoi zahalnoosvitnoi shkoly. Ridna mova: 5-11 klasy [Programs for Secondary School. Native Language: Grades 5–11]*. Kyiv: Perun [in Ukrainian].

Rybalchenko, A. M. (2020). Pedahohichna innovatsiia yak prohresyvna zmina v osviti [Pedagogical Innovation as a Progressive Change in Education]. *Suchasni vyklyky i aktualni problemy nauky, osvity ta vyrobnytstva: mizhhaluzevi dysputy – Modern Challenges and Current Problems of Science, Education and Production: Intersectoral Disputes*. Abstracts of Papers of II International Scientific and Practical Internet Conference. (p. 74–78). Kyiv: Open Science Laboratory–naukova platform. [in Ukrainian].

Khomiak, I. M. (2012). Metodyka formuvannya orfohrafichnykh umin i navychok [Methods of Forming Spelling Skills]. *Dyvoslovo – Dyvoslovo, 3*, 41–50 [in Ukrainian].

Yushchuk, I. P. (1967). Vyvchennia vidmin imennykiv [Study of Noun Cases]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian Language and Literature at School*, 12, 53–64 [in Ukrainian].

Yushchuk, I. P. (2005). Vyvchennia chyslivnyka v 6 klasi [Study of Numerals in 6th Grade]. *Dyvoslovo – Dyvoslovo*, 1, 14–19 [in Ukrainian].

Yushchuk, I. P. (2007). Naukovi zasady vyvchennia fonetyky u shkoli [Scientific Principles of Studying Phonetics at School]. *Dyvoslovo – Dyvoslovo*, 10, 8–13 [in Ukrainian].

Yushchuk, I. P. (2010). *Troie na Misiatsi [Three on the Moon]*. Kyiv: Hrani-T. [in Ukrainian].

Yushchuk, I. P. (2013). *Ukrainska mova v shkoli: metodychni porady dlia vchytelia [Ukrainian Language at School: Methodical Advice for Teachers]*. Ternopil: Navchalna knyha–Bohdan. [in Ukrainian].

Yushchuk, I. P. (2021). Khudozhnii tekst u vyvchenni movy [Artistic Text in Language Learning]. *Dyvoslovo – Dyvoslovo*, 4, 2–3 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «02» лютого 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «23» березня 2022 р.

Шкріба Сабіна – аспірант Мукачівського державного університету

Shkriba Sabina – Postgraduate Student of Mukachevo State University

Цитуйте цю статтю як:

Шкріба, С. (2022). Педагогічні нововведення І. Ющука в царину українського мовознавства (на матеріалі повісті «Троє на Місяці»). *Педагогічний дискурс*, 32, 36–44. [doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.05](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.05).

Cite this article as:

Shkriba, S. (2022). I. Yushchuk's Pedagogical Innovations in the Field of Ukrainian Linguistics (on the Material of the Story «Three on the Moon»). *Pedagogical Discourse*, 32, 36–44. [doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.05](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.05).

УДК 378.018.43:159.944:796.012.4(045)

UDC 378.018.43:159.944:796.012.4(045)

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.06](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.06)

OLEKSANDR MOZOLEV,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

Proskuriskoho Pidpillia St., 139)

ОЛЕКСАНДР МОЗОЛЕВ,

доктор педагогічних наук, професор

(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,

вул. Проскурівського підпілля, 139)

ORCID: [0000-0002-3677-4433](https://orcid.org/0000-0002-3677-4433)

Effective Ways to Maintain the Physical Performance of Students during Distance Learning

Ефективні способи підтримки фізичної працездатності учнів під час дистанційного навчання

The objective of the research was to test the effectiveness of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE». Indicators of morphofunctional and physical condition of students during quarantine restrictions were studied. The total number of respondents was 926 students (474 girls and 452 boys) from four higher education institutions in Ukraine. To implement the fitness program, the authors developed a model of physical education of students for the period of distance learning. To obtain the necessary information, we used general scientific research methods, namely: analysis of scientific and methodological sources, pedagogical modeling, pedagogical experiment, pedagogical observation, research methods of functional and physical condition of students, expert evaluation method, mathematical statistics methods, SWOT analysis. Five tests characterizing morphofunctional indicators were selected by the method of expert assessment (Stange test; Genchi test; body mass index; Ruffier-Dickson's index; Harvard step test) and seven tests that characterize the indicators of physical development of students (exercises for arm strength; exercise for dexterity, exercise for speed; exercise for the development of abs; exercise for endurance, standing long-jump, Burpie's test). The experimental research showed that out of five tests that characterize the level of development of morphofunctional signs of the body's activity, the girls had improvement in four and the boys in three indicators. Other morphofunctional indicators remained at the previous level. Of the seven tests that characterize the level of development of different physical qualities, significant positive changes were observed in the performance of four exercises in girls and two exercises in boys, maintenance of the level of physical development occurred in the performance of two exercises in girls and four exercises in boys. Only the performance of endurance exercises in girls and boys showed negative dynamics. The SWOT-analysis showed the effectiveness of using the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» during distance learning.

Keywords: *fitness program, distance learning, model of physical education, morphofunctional indicators, indicators of physical development, students.*

Метою дослідження було перевірити ефективність фітнес-програми «Шлях до здорового життя». Досліджено 926 студентів (474 дівчат та 452 юнаків) з чотирьох вищих навчальних закладів України. Для реалізації фітнес-програми автором розроблена модель фізичного виховання учнів в період дистанційного навчання. Для отримання необхідної інформації використовувались загальнонаукові методи дослідження, а саме: аналіз науково-методичних джерел, педагогічне моделювання, педагогічний експеримент, педагогічне спостереження, методи дослідження функціонального та фізичного стану учнів, метод експертного оцінювання, методи математичної статистики, SWOT аналіз. Експериментальне дослідження показало, що з п'яти тестів, що характеризують рівень розвитку морфофункціональних ознак діяльності організму, у дівчат покращилося чотири, а у юнаків – три. Інші морфофункціональні показники залишилися на попередньому рівні. Із семи тестів, що характеризують рівень розвитку різних фізичних якостей, позитивні зміни спостерігалися у виконанні чотирьох вправ у дівчат та двох вправ у юнаків, підтримання рівня фізичного розвитку відбулося при виконанні двох вправ у дівчат і чотирьох вправ для юнаків. Лише виконання вправ на витривалість у дівчат та юнаків показало негативну динаміку. Проведений SWOT-аналіз засвідчив ефективність використання фітнес-програми «Шлях до здорового життя» під час дистанційного навчання.

Ключові слова: *фітнес програма, дистанційне навчання, модель фізичного виховання, морфофункціональні показники, показники фізичного розвитку, учні.*

Introduction / Вступ. Anti-epidemic measures introduced in Ukraine in connection with the spread of the COVID-19 pandemic, as well as recommendations to educational institutions to conduct distance learning have negatively affected the health and mental state of students due to a sharp decline in physical activity. To study the changes that occurred during the first wave of the COVID-19 pandemic and to conduct physical education classes remotely, we monitored the morphofunctional status of students and compared it with previous school years. We found that the restriction of motor activity led to functional changes in the body of students, reducing their ability to work and recovery after exercise (Mozolev O., Polishchuk O., Kravchuk L. et al., 2020). Our scientific researches have shown that after nine months of quarantine restrictions, there was a gradual improvement in functional parameters, which indicated the adaptation of the student's body to the new conditions of limited physical activity. At the same time, the functional indicators failed to reach the initial level. A comparative analysis of the dynamics of physical fitness of girls and boys showed that boys' processes of adaptation and restoration of motor activity in the conditions of quarantine restrictions were faster. We determined that some students (12 % – girls and 21 % – boys) were able to restore their physical condition. These are mainly students who led an active lifestyle before the pandemic was announced and sought additional physical exercises during quarantine restrictions. Independent training in the conditions of restrictions allows only to maintain physical shape and only partially contributed to the further development of physical capabilities of students (Mozolev O., Polishchuk O., Shorobura I. et al., 2021; Mozolev O., Chudyk A., Miroshnichenko V. et al., 2021).

Further scientific research led to the need to develop an author's program «WAY TO A HEALTHY LIFE», which was tested during the second wave of quarantine restrictions caused by the COVID-19 pandemic. A characteristic feature of the «PATH TO HEALTHY LIFE» program was that it was based on the use of modern fitness technologies that can be used at home during distance learning. The program met the following requirements: availability and variability; ability to choose the content module according to the individual needs of the student; use of online platforms ZOOM, Google Meet, Viber, Telegram to provide methodological assistance and control; possibility of using household items (water bottles, chairs, bed, rugs, etc.) instead of stationary sports equipment; compliance with safety measures to perform movements in a confined space. The conducted analysis of indicators of physical and morphofunctional condition of students of the experimental group in comparison with the control group showed positive effect of the author's program «WAY TO A HEALTHY LIFE» on the body of students (Kostenko M., Dubovik R., Otroshko O., 2021; Khmara M., Mozolev O., Yashchuk I. et al., 2021).

The next step was the need to conduct a large-scale experiment involving teachers from various educational institutions in Ukraine, working in quarantine restrictions using the program «WAY TO A HEALTHY LIFE». Preparations for the third wave of quarantine restrictions due allowed us to approach the organization of experimental work more carefully and in coordination with other higher education institutions, taking into account their views and wishes on the order and content of classes. At the same time, adjustments were made to the program «PATH TO HEALTHY LIVING», which takes into account the achievements of other groups of scientists working on the development of physical activity of students during distance learning physical education (Backman E. & Barker D. M., 2020; Dominski F. H. & Brandt R., 2020; Kozhokar M. & Slobozhaninov P., 2020; Nyenhuis S. M. et al., 2020; Filiz B. & Konukman F., 2020).

Aim and Tasks / Мета та завдання. The purpose of the article is to study the effectiveness of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» on the development of motor skills and indicators of morphofunctional status of students during distance learning.

To achieve the purpose of the research, we solved the following tasks:

1. Development of a structural and functional model of the pedagogical system of physical education of students under the program «WAY TO A HEALTHY LIFE» during distance learning physical education (August 2021);
2. Conducting a seminar and organizing practical training with teachers of physical education of various educational institutions on the implementation of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» (September 2021);
3. Determination of indicators, which, according to experts, should be investigated during the experimental research (September 2021);
4. Obtaining initial data on indicators of physical and morphofunctional development of students before the start of the quarantine restrictions (September 2021);
5. Conducting physical education classes under the program «WAY TO A HEALTHY LIFE» (October – December 2021);
6. Obtaining data on physical and morphofunctional development of students after the completion of quarantine restrictions (December 2021);

7. Carrying out a comparative analysis of indicators of physical and morphofunctional development of students before and after the end of quarantine restrictions (January 2022);

8. Conducting a SWOT analysis and determining the effectiveness of the program «WAY TO A HEALTHY LIFE» (February 2022).

Organization of the research / Організація дослідження. The research work was conducted on the basis of four higher educational institutions of Ukraine. The study involved:

- 228 students (186 girls and 42 boys) of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy (KhHPA);

- 336 students (144 girls and 192 boys) of the Faculty of Physical Education of Khmelnytskyi National University (KhNU);

- 188 civilian students (76 girls and 112 boys) of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (NASBGSU);

- 174 students (68 girls and 106 boys) of Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University «Ukraine» (KhIST).

The total number of subjects was 926 students (474 girls and 452 boys).

Classes on the program «WAY TO A HEALTHY LIFE» were conducted by 15 teachers, who also acted as experts of the program. The experts determined the indicators of morphofunctional and physical development of students, which were studied before and after the quarantine restrictions. The studied morphofunctional indicators included:

- test a – Stange test (St) – assessment of the respiratory system with breast holding during inhalation;

- test b – Genchi test (Gt) – assessment of the respiratory system with breast holding during exhalation;

- test c – body mass index (BMI) – characterizes the assessment of the correspondence of body weight to human height;

- test d – Ruffier-Dickson's index (RDI) – characterizes the physical performance of the heart;

- test e – Harvard step test (HST) – a quantitative assessment of the body's recovery processes after physical exercises.

Testing the level of physical fitness of students included a study of indicators of the development of the following physical qualities:

- test 1 – bending and extension of the arms based on the bench (30 cm) in horizontal position for girls; pull-ups on a chinning bar for boys (number of times) – strength;

- test 2 – standing long-jump (centimeters) – explosive strength;

- test 3 – Burpie's test (number of times) – determines the development of the ability to general coordination of body movements combined with the differentiation of speed-strength parameters;

- test 4 – running in place for 10 seconds for girls, 15 seconds for boys (number of steps) – speed;

- test 5 – shuttle run of 4x9 m (seconds) – agility;

- test 6 – lifting the torso to the buttocks from a supine position with hands behind the head for 60 seconds – speed and power abilities;

- test 7 – Cooper's test 12-minute run for boys, 6-minute run for girls (distance covered) – endurance.

Methods / Методи. To obtain the necessary information, we used general scientific research methods, namely: analysis of scientific and methodological sources, pedagogical modeling, pedagogical experiment, pedagogical observation, research methods of functional and physical condition of students, expert evaluation method, mathematical statistics methods, SWOT analysis.

The analysis of scientific and methodological sources was used to study the current state of views of scientists, coaches and pedagogues on the problem of organizing physical education classes in the conditions in terms of distance learning (Ding D. et al., 2020; O'Brien W. et al., 2020; Chan W. K. et al., 2021). Pedagogical modeling was used during the development of the structural and functional model of the pedagogical system of physical education of students under the program «WAY TO A HEALTHY LIFE» during of distance learning, as well as during the selection of physical exercises to develop experimental content variants of content modules taking into account previously obtained information about the functional and physical condition of the subjects (Dakhin A. N., 2002; Mozolev O., 2018). Pedagogical observation was conducted to obtain current information about the state of health, well-being and morphofunctional changes in the body of students after physical exercises, to determine the impact of physical exercises on the overall performance of students (Chekhovska L. A., 2019; Chen P., Mao L. et al., 2020). Methods of studying the functional state of students were used to obtain scientifically sound indicators of the state of the cardiovascular, respiratory and vegetative nervous system (Zemtsova I. I., 2008; Zhamardiy V., Shkola O. et al., 2020; Mozolev O., Kravchuk L., Ostrovska N. et al., 2020). Research methods of physical condition were used to obtain objective

indicators of students' physical development at the beginning and at the end of the experimental research (Griban G., Skoruy O., Pantieliev K. et al., 2020). The results of the pedagogical experiment and the expert evaluation method were used to determine the effectiveness of the author's fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE». SWOT analysis was used to identify the strengths and weaknesses of the program, identify areas for improvement. Methods of mathematical statistics were used to reliably determine the level of development of motor abilities and morphofunctional abilities of students (Chyzyk V., Dudnyk O., 2013; Serhienko V. M., 2014).

Results / Результати. We have developed the structural and functional model of conducting physical education classes under the program «WAY TO A HEALTHY LIFE» during of distance learning (Mozolev O., 2022). It includes five key blocks, three content modules and defines the means of communication between a teacher and a student. All structural elements of the pedagogical model are closely interconnected and have feedback, which allows at any time to make changes to the proposed program without violating its integrity.

We studied changes in morphofunctional indices of students before and after the quarantine restrictions (Table 1). It was during this period that physical education classes were conducted under the program «WAY TO A HEALTHY LIFE».

Table 1

Dynamics of morphofunctional condition of students at different phases of the experiment (n = 926)

Tests	Higher education institutions							
	Group of girls (n=474)							
	KhHPA (n=186)		KhNU (n=144)		NASBGSU (n=76)		KhIST (n=68)	
	PHASE 1 X±σ	PHASE 2 X±σ	PHASE 1 X±σ	PHASE 2 X±σ	PHASE 1 X±σ	PHASE 2 X±σ	PHASE 1 X±σ	PHASE 2 X±σ
test a	38.5±8.2	45.2±7.7	43.7±7.8	48.4±8.5	37.4±9.2	44.0±7.5	36.5±8.8	42.4±8.6
test b	18.6±4.5	23.0±5.1	22.7±7.3	27.3±4.8	18.2±6.3	22.3±5.8	17.9±6.8	20.8±6.3
test c	22.04±3.3	22.16±3.1	21.32±3.2	21.55±3.4	22.24±3.5	22.44±3.9	22.35±3.7	22.26±3.6
test d	9.18±1.26	8.72±1.37	8.12±1.44	7.84±1.52	9.04±1.58	8.76±1.65	9.62±1.23	9.17±1.53
test e	73.4±6.6	77.1±5.2	78.1±4.9	80.4±6.4	74.3±6.8	76.2±5.5	71.7±5.7	74.4±6.3
Group of boys (n=452)								
KhHPA (n=42)		KhNU (n=192)		NASBGSU (n=112)		KhIST (n=106)		
test a	42.4±8.0	48.2±8.8	48.7±9.6	53.2±8.2	40.8±9.2	45.2±8.4	41.7±9.6	46.1±8.5
test b	22.7±5.8	27.2±6.4	28.8±6.7	33.2±7.2	21.7±7.2	25.8±6.0	21.8±6.9	25.2±7.4
test c	21,15±3.6	21,33±3.4	20,72±3.6	20,94±3.8	21,44±3.9	21,71±3.7	21,85 ±3.8	22,12±3.5
test d	8.49±1.28	8.14±1.22	8.04±1.16	7.78±1.46	8.54±1.38	8.18±1.42	8.93±1.54	8.64±1.76
test e	76,3±7.2	78,3±6.6	83,6±4.4	85,7±5.8	75,0±6.7	76,8±7.7	74,4±7.2	75,3±8.1

Analysis of the dynamics of development of the respiratory system before and after the research indicates significant positive changes in indicators (St) and (Gt) that occurred in the body of students. The improvement of the indicator (St) occurred in all studied groups of girls in the range of 11.1% – 17.4% (p < 0.001), in boys the growth of this indicator occurred slightly less and fluctuated in the range of 8.7% – 11.4% (p < 0.01). The most significant was the growth of the indicator (Gt). In girls, the improvement in breath holding occurred within 16.2% – 23.6% (p < 0.001), in boys within 15.3% – 19.8% (p < 0.001). Thus, the implementation of the proposed physical exercises during quarantine restrictions contributed to the development of the respiratory system of students, which generally helped to improve the overall level of fitness.

Analysis of the average body mass index (BMI) in the subjects indicates that it is within normal limits. The conducted research showed a slight increase in all study groups, which indicates an increase in body weight of students during quarantine restrictions. At the same time, its indicators did not exceed the limits of statistical error and did not have significantly significant changes (p > 0.05).

Analysis of the Ruffier-Dickson's index shows that the physical performance of the heart in 92.3% of students studied was at a good level, only 7.7% of students had a satisfactory level of performance. The dynamics of changes in the indicator (RDI) during the conducting of the research indicates its improvement in girls by 3.1% – 5.2% (p < 0.05) and 3.1% – 4.1% (p < 0.05) in boys. This fact indicates the positive impact of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» on the development of the cardiovascular system.

Analysis of the Harvard step test showed that the processes of recovery of students' organisms after physical exercises during distance training have not changed significantly. There is a positive dynamics of recovery processes in girls within 2.9% – 5.0% (p < 0.05), in boys within 1.2% – 2.6% (p > 0.05). Thus, it can be argued that the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» allows to support the recovery of the body of boys after physical exercises at baseline and promotes its development in girls.

Analysis of the results of the morphofunctional state of the subjects showed that the performance of students of the Faculty of Physical Education of Khmelnytskyi National University at the beginning and at the end of the experiment was higher than that of students of other educational institutions. We believe that this fact is primarily due to the need of this group of students to systematically engage in various types of physical activity. It should be noted that among the subjects there were no students who go in for sports at the professional level. Only students of KhNU who were engaged in sports activities at the amateur level took part in the research. It should be mentioned that students' sports activities covered both motor and intellectual and technical kinds of sports. Thus, this fact proves that engaging in various sports has a positive impact on the development of morphofunctional abilities of students.

We studied the changes in the indicators of physical development of students before the implementation of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» and after its implementation (Table 2).

Table 2

Dynamics of changes in indicators of physical development of students at different stages of the research (n = 926)

Tests	Higher education institutions							
	Group of girls (n=474)							
	KhHPA (n=186)		KhNU (n=144)		NASBGSU (n=76)		KhIST (n=68)	
	PHASE 1 X±σ	PHASE 2 X±σ	PHASE 1 X±σ	PHASE 2 X±σ	PHASE 1 X±σ	PHASE 2 X±σ	PHASE 1 X±σ	PHASE 2 X±σ
test 1	8.8±3.6	9.6±4.2	10.7±3.8	11.3±3.8	9.6±4.4	10.2±3.6	8.2±3.2	8.8±3.6
test 2	163.5±16.5	163.2±17.8	167.6±15.7	166.8±17.2	164.2±18.3	164.8±17.7	161.2±14.4	162.0±15.8
test 3	18.0±5.5	19.3±6.4	19.4±6.5	20.5±7.4	17.8±6.7	19.0±7.2	17.2±6.6	18.5±7.0
test 4	37.2±5.8	38.4±5.2	42.6±6.3	43.7±6.0	38.7±5.7	39.8±5.2	36.3±6.7	37.5±7.3
test 5	11.22±0.39	11.18±0.32	11.03±0.27	11.12±0.34	11.16±0.33	11.24±0.37	11.28±0.38	11.37±0.42
test 6	33.2±7.6	34.3±7.3	34.6±6.8	35.8±7.1	32.8±7.7	34.4±6.6	32.3±7.5	33.4±6.8
test 7	1.18±0.17	1.09±0.16	1.21±0.14	1.14±0.15	1.17±0.13	1.06±0.15	1.13±0.11	1.06±0.14
	Group of boys (n=452)							
	KhHPA (n=42)		KhNU (n=192)		NASBGSU (n=112)		KhIST (n=106)	
test 1	11.5±4.0	11.9±5.1	12.7±4.2	12.8±4.7	11.4±3.8	11.6±4.5	10.8±3.7	11.2±4.4
test 2	210.5±22.0	208.8±19.0	215.5±17.5	213.8±18.0	211.8±19.6	211.2±21.2	207.5±17.0	209.3±19.5
test 3	25.6±3.6	26.4±5.1	27.1±4.8	28.0±5.3	26.6±4.4	27.5±4.9	24.5±4.6	25.6±5.2
test 4	97.0±8.1	98.8±7.2	101.2±8.6	100.8±9.0	98.4±8.5	97.2±7.8	94.3±8.7	95.6±7.9
test 5	10.14±0.51	10.08±0.58	9.7±0.45	9.95±0.52	10.06±0.45	10.13±0.55	10.22±0.47	10.17±0.53
test 6	40.3±5.7	42.5±6.9	43.2±7.6	44.8±8.1	41.4±6.2	42.8±7.4	40.6±7.7	42.0±6.5
test 7	2.74±0.23	2.62±0.29	2.83±0.18	2.74±0.25	2.75±0.22	2.66±0.28	2.67±0.24	2.57±0.27

The dynamics of changes in the results of the exercise of bending and unbending the arms on the bench (30 cm) in a horizontal position for girls (test 1) showed positive changes in the development of strength. The increase in indicators in all study groups was 5.6% – 9.1% (p < 0.01). The dynamics of change in the results of the pull-up exercise in boys (test 1) showed that in the two studied groups there was a significant improvement in results within 3.1% – 3.7% (p < 0.05), in the other two studied groups there were no significant changes. Thus, it can be argued that the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» promotes the development of strength in girls and allows to maintain the indicators of strength development in boys at the previous level.

The results of students of all studied groups in the performance of standing long-jump exercise (test 2) before and after the research showed that the changes in indicators did not have significant values (p > 0.05). Therefore, we believe that the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» allows to maintain the level of development of explosive strength in girls and boys at the previous level.

Analysis of the dynamics of changes in the performance of Burpie's test (test 3) indicates positive changes in the ability of students to improve the overall coordination of body movements in combination with the differentiation of speed and force parameters. The improvement of results was 5.6% – 7.5% for girls (p < 0.01), 3.1% – 4.5% for boys (p < 0.05). This fact indicates the effectiveness of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» for the development of these physical parameters.

The results of the experimental research showed that in the development of speed abilities (test 4) in girls there were positive changes, the increase was 3.4% – 4.6% (p < 0.05). In boys, positive changes were observed in only two of the four studied groups. There were no significant changes in the other two. Thus, it can be argued that the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» promotes the development of speed abilities of girls and allows to maintain speed indices of boys.

The dynamics of change of the indices in performance of the exercise shuttle running 4x9 meters

(test 5) in girls and boys of all groups did not have significant changes ($p > 0.05$). This fact indicates that the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» can only maintain the agility of students at the previous level.

Analysis of the dynamics of changes in the performance of the exercise lifting the torso to the buttocks from a supine position with hands behind the head for 60 seconds (test 6) showed positive changes in the physical development of students. The improvement of the indices of speed and power abilities in girls was 3.3% – 4.9% ($p < 0.05$), in boys 3.4% – 5.5% ($p < 0.05$). Thus, the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» promotes the development of speed and power abilities of girls and boys.

Analysis of the results on the development of endurance (test 7) of students during the quarantine restrictions and conducting classes on the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» showed the fact of deterioration of performance in the Cooper test. The decrease in results was 3.2% – 4.4% ($p < 0.05$) for boys and 5.8% – 9.4% ($p < 0.01$) for girls. It should be noted that these changes occurred against the background of improving the functional parameters of the respiratory system. We found out that there is no direct relationship between the improvement of functional parameters of the respiratory system and the level of endurance development. The dynamics of the results of endurance indices of students indicates that the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» does not contribute to the development of endurance.

Summary results of the effectiveness of conducting physical education classes during the quarantine restrictions on the use of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» are presented in table 3.

Table 3

Results of the SWOT analysis of the effectiveness of use of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» during of distance learning.

	Group of girls (n=474)			Group of boys (n=452)		
	Positive changes (+)	Maintaining the previous level (V)	Negative changes (-)	Positive changes (+)	Maintaining the previous level (V)	Negative changes (-)
	morphofunctional indicators					
test a	+			+		
test b	+			+		
test c		V			V	
test d	+			+		
test e	+				V	
	indicators of physical development					
test 1	+				V	
test 2		V			V	
test 3	+			+		
test 4	+				V	
test 5		V			V	
test 6	+			+		
test 7			-			-
Total	8	3	1	5	6	1

The conducted SWOT analysis of the effectiveness of use of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» during of distance learning showed a positive impact of the program on the development of morphofunctional and physical indicators of students. The experimental research showed that of the five proposed tests that characterize the level of development of morphofunctional signs of the body, in girls there was an improvement in four and in boys in three indicators. Other morphofunctional indicators remained at the previous level. Of the seven proposed tests that characterize the level of development of different physical qualities, significant positive changes were observed in the performance of four exercises in girls and two exercises in boys, maintaining the level of physical development was observed in performing two exercises in girls and four exercises in boys. Only the performance of endurance exercises of girls and boys showed negative dynamics.

Discussion / Обговорення. Physical activity helps to improve the level of well-being, physical and mental health of a person (Sharkey B., Gaskill S., 2013). Chronic deficiency of physical activity becomes a threat to human health and normal physical development. Decreased physical activity of the population of different age categories during the quarantine restrictions COVID-19 is an urgent issue studied by scientists in different countries (Aksay E., 2021; Cheval B. et al., 2021; Mozolev O., 2021; Sfyri E., Tertipi N. et al., 2021). Researchers pay special attention to the physical development of young people as one of the fundamental elements of the further prosperity of the state and the formation of the healthy nation. Topical problems of organizing physical education classes at school during of

distance learning were studied by different groups of scientists (Singh V., Acharya J., Bhutia T., 2021; Susilo Tirta Apriyanto, Hernawan et al., 2021; Webster C.A.; D'Agostino E. et al., 2021). Current problems of organizing physical education classes, conducting individual and group trainings, organizing competitions, mass sports and entertainment events in higher education institutions were covered in the works of (Osipov A., Ratmanskaya T. et al., 2021; Griban G., Nosko M. et al., 2021; Huber B. C., Steffen J. et al., 2020; Rasheed A., Abduljawad R. et al., 2021). All researchers note the emergence of new complications in the conduct of physical culture and sports activities, which negatively affects the possibility of their quality. The lack of fans has a bad effect on the promotion of physical exercises and sports. Limited access to sports facilities reduces the interest and motivation of young people in active sports.

The need for regular physical exercises among the elderly people during the pandemic has been proven in the works of such scientists as (Jiménez-Pavón D., Carbonell-Baeza A., Lavie CJ., 2020). They emphasize that it is much more difficult for elderly people to adapt to new quarantine restrictions. There is a violation of daily life, reduced ability to perform business duties, impaired communication, decreased physical activity, which leads to depression and poor health of the elderly.

Our research was based on the views of scientists who have studied ways to solve the problem of practical conducting of physical education classes in the conditions of distance learning (Filiz B. & Konukman F., 2020; Woods J. A. et al., 2020; Khmara M., Mozolev O., Yashchuk I. et al., 2021).

The results of our research confirmed the results of studies of other groups of scientists on the negative morphofunctional changes that occur in the human body under conditions of limited motor activity during of distance learning (Huber B. C., Steffen J., Schlichtiger J. et al., 2020; Woods J. A. et al., 2020).

After studying the level of physical fitness and functional abilities of students before the quarantine restrictions and after their completion, we obtained data on the impact of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» on the bodies of students. The conducted comparative analysis allowed to investigate the changes that took place in the bodies of students (Sysoeva S., Krystopchuk T., 2013; Mozolev O., Polishchuk O., Kravchuk L et al., 2020). The use of online platforms ZOOM, Google Meet, Viber, Telegram helped to bring the content of education closer to the special needs of students, taking into account their opinions and wishes, which helped to establish feedback between the student and the teacher (Khmara M., Mozolev O., Yashchuk I. et al., 2021).

Our research supplemented and expanded the data of dynamics of morphofunctional and physical changes that occurred in students during of distance learning, under the influence of the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE». We obtained new data on the effectiveness of the fitness program in accordance with the gender characteristics of students. We identified the strengths and weaknesses of the program, determined areas for improvement. The research broadened the scientific views (Korwin-Szymanowska A., 2017; Chen P., Mao L. et al., 2020; Griban G., Skoruy O. et al., 2020; Mozolev O., 2021) on the need for systematic assessment of the level of functional status, physical fitness and motor activity of students at each stage of learning.

Conclusions / Висновки. The structural and functional model of conducting physical education classes for students developed by the authors under the program «WAY TO A HEALTHY LIFE» contributed to the quality organization of classes during of distance learning. The model included the main program, pedagogical and communicative components, which were interconnected and allowed to receive feedback between the student and the teacher. This allowed to take into account the personal aspirations of students and at any time to make changes to the program without violating its integrity.

The experimental research showed that out of five tests that characterize the level of development of morphofunctional signs of the body's activity, in girls there was an improvement in four and in boys in three indicators. Other morphofunctional indicators remained at the previous level. Of the seven proposed tests that characterize the level of development of different physical qualities, significant positive changes were observed in the performance of four exercises in girls and two exercises in boys, maintaining the level of physical development in two exercises in girls and four exercises in boys. Only the performance of endurance exercises in girls and boys showed negative dynamics. The conducted SWOT analysis showed the effectiveness of using the fitness program «WAY TO A HEALTHY LIFE» during of distance learning.

Список використаних джерел і літератури / References:

- Земцова, І. І. (2008). *Фізіологія спорту*. Київ: Олімпійська література. [in Ukrainian].
- Костенко, М., Дубовик, Р., & Отрошко, О. (2021). Застосування сучасних інформаційних технологій на уроках фізичної культури для учнів в умовах пандемії коронавірусу COVID-19. *Науковий журнал Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 81, 120–124. doi:10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.25 [in Ukrainian].
- Мозолев, О. М. (2022). Інноваційні форми фізичного виховання студентів в період дистанційного

навчання. *Грааль науки*, 12–13, 676–683. doi:10.36074/grail-of-science.29.04.2022.123 [in Ukrainian].

Мозолев, О. М. (2022). Організація фізичного виховання студентів педагогічних спеціальностей. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А. Взято з <http://212.111.198.18:88/jspui/handle/123456789/637> [in Ukrainian].

Сергієнко, В. М. (2014). Контроль та оцінка рухових здібностей учнів у процесі фізичного виховання. Суми: СДУ. [in Ukrainian].

Сисоева, С., & Кривошук, Т. (2013). *Методологія науково-педагогічних досліджень*. Рівне: Волинські береги. [in Ukrainian].

Чеховська, Л. А. (2019). *Оздоровчий фітнес у сучасному суспільстві*. Львів: ЛДУФК. [in Ukrainian].

Чижик, В., & Дудник, О. (2013). *Методи дослідження у фізичному вихованні*. Біла Церква. [in Ukrainian].

Aksay, E. (2021). Live online exercise programs during the Covid-19 pandemic – are they useful for elderly adults? *Journal of Physical Education and Sport*, 21 (4), 1650–1658. doi:10.7752/jpes.2021.04209 [in English].

Backman, E., & Barker, D. M. (2020). Re-thinking pedagogical content knowledge for physical education teachers – implications for physical education teacher education. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 25, 451–463. [in English].

Chan, W. K., Leung, K. I., Ho, C. S., et al. (2021). Effectiveness of online teaching in physical education during COVID-19 school closures: a survey study of frontline physical education teachers in Hong Kong. *Journal of Physical Education and Sport*, 21, 1622–1627. doi:10.7752/jpes.2021.04205 [in English].

Cheval, B., Sivaramakrishnan, H., Maltagliati, S., et al. (2021). Relationships between changes in self-reported physical activity and sedentary behaviours and health during the coronavirus (COVID-19) pandemic in France and Switzerland. *Journal of Sports Sciences*, 39 (6), 699–704. [in English].

Chen, P., Mao, L., Nassis, G. P., Harmer, P., Ainsworth, B. E., & Li, F. (2020). Coronavirus disease (COVID-19): The need to maintain regular physical activity while taking precautions. *Journal of Sport and Health Science*, 9 (2), 103–104. doi:10.1016/j.jshs.2020.02.001 [in English].

Dakhin, A. N. (2002). Pedagogical modeling: essence, efficiency and uncertainty. *Standards and Monitoring*, 4, 21–26. [in English].

Ding, D., del Pozo Cruz, B., Green, M. A., & Bauman, A. E. (2020). Is the COVID-19 lockdown nudging people to be more active: a big data analysis. *British Journal of Sports Medicine*, 54, 1183–1184. doi:10.1136/bjsports-2020-102575 [in English].

Dominski, F. H., & Brandt, R. (2020). Do the benefits of exercise in indoor and outdoor environments during the COVID-19 pandemic outweigh the risks of infection? *Sport Sciences for Health*, 16, 583–588. doi:10.1007/s11332-020-00673-z [in English].

Filiz, B., & Konukman, F. (2020). Teaching strategies for Physical Education during the COVID-19 pandemic. *Journal of Physical Education Recreation & Dance*, 91 (9). doi:10.1080/07303084.2020.1816099 [in English].

Griban, G., Skoruy, O., Pantieliev, K., Brytan, Y., Tymchyk, M., Kharchenko, N., Skyrda, T., Halimov, A., Shorobura, I., & Mozolev, O. (2020). Influence of Physical Education Classes on the Level of Health and Fitness Competencies of Students. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9 (12), 107–118. doi:10.26655/IJAEP.2020.12.1 [in English].

Griban, G., Nosko, M., Nosko, Yu., Zhlobo, T., Sirenko, R., Semeniv, B., Dikhtiarenko, Z., Zamrozevuch-Shadrina, S., Khatko, A., Rybchych, I., & Mozolev, O. (2021). Female Students' Motor Skills Development by Means of Kangoo Jumps. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (6), 1324–1343. doi:10.13189/saj.2021.090629 [in English].

Huber, B. C., Steffen, J., Schlichtiger, J. et al. (2020). Alteration of physical activity during COVID-19 pandemic lockdown in young adults. *Journal of translation Medicine*, 18, 410. doi:10.1186/s12967-020-02591-7 [in English].

Jiménez-Pavón, D., Carbonell-Baeza, A., & Lavie, C.J. (2020). Physical exercise as therapy to fight against the mental and physical consequences of COVID-19 quarantine: special focus in older people. *Progress in Cardiovascular Diseases*. doi:10.1016/j.pcad.2020.03.009 [in English].

Khmara, M., Mozolev, O., Yashchuk, I., Aliexsieiev, O., Kravchuk, V., Dolynniy, Yu., Tomkiv, S., Binkovskiy, O., & Prontenko, V. (2021). Effectiveness of the Fitness Program «WAY TO A HEALTHY LIFE». *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (5), 833–840. doi:10.13189/saj.2021.090501 [in English].

Korwin-Szymanowska, A. (2017). When the environment has an impact: health awareness and social patterns as factors in physical activity of students. *Forum Pedagogiczne*, 2, 33–48. [in English].

Kozhokar, M., & Slobozhaninov, P. (2020). Means of wellness fitness during online physical education classes in higher education institutions during quarantine restrictions. *Young Scientist*, 11 (87), 231–233. doi:10.32839/2304-5809/2020-11-87-49 [in English].

Mozolev, O. (2018). Pedagogical Projecting of the Model of a Future Specialist. *Pedagogical Discourse*, 24, 82–87. doi:10.31475/ped.dys.2018.24.12 [in English].

Mozolev, O. (2021). Monitoring of the physical health state among 16-17-year-old female students. *Baltic Journal of Health and Physical Activity*, 13 (3), 47–54. doi:10.29359/BJHPA.13.3.06 [in English].

Mozolev, O., Chudyk, A., Miroshnichenko, V., Tushko, K., Kupchyshyna, V., Datskov, A., & Gorbenko, A. (2021). Formation of Physical Readiness of Cadets for Professional Activity under the Conditions of Quarantine. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (5), 973–980. doi:10.13189/saj.2021.090519 [in English].

Mozolev, O., Kravchuk, L., Ostrovska, N., Nahorna, O., Polishchuk, O., & Khmara, M. (2020).

Checking the effectiveness of the method of conducting physical education classes with 17-19-year-old female students of special medical group. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (2), 870–876. doi:10.7752/jpes.2020.02124 [in English].

Mozolev, O., Polishchuk, O., Kravchuk, L., Tatarin, O., Zharovska, O., & Kazymir, V. (2020). Results of monitoring the physical health of female students in the context of the COVID-19 pandemic. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (6), 3280–3287. doi:10.7752/jpes.2020.s6445 [in English].

Mozolev, O., Polishchuk, O., Shorobura, I., Miroshnichenko, V., Tushko, K., Voloshyn, V., Tomkiv, I., & Binkovskiy, O. (2021). Motor Activity and Physical Abilities of Students in the Conditions of Restrictions of COVID-19. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (3), 428–435. doi:10.13189/saj.2021.090306 [in English].

Nyenhuis, S. M., Greiwe, J., Zeiger, J. S., et al. (2020). Exercise and fitness in the age of social distancing during the COVID-19 pandemic. *The Journal of Allergy and Clinical Immunology: in Practice*, 8 (7), 2152–2155. [in English].

O'Brien, W., Adamakis, M., O'Brien, N., Onofre, M., Martins, J., Dania, A., et al. (2020). Implications for European Physical Education Teacher Education during the COVID-19 pandemic: a crossinstitutional SWOT analysis. *European Journal of Teacher Education*, 43, 503–522. [in English].

Osipov, A., Ratmanskaya, T., Zemba, E., Potop, V., Kudryavtsev, M., & Nagovitsyn, R. (2021). The impact of the universities closure on physical activity and academic performance in physical education in university students during the COVID-19 pandemic. *Physical education of students*, 25 (1), 20–27. doi:10.15561/20755279.2021.0103 [in English].

Rasheed, A., Abduljawad, R., Mabrouk, S., Jdaitawi, M., & Abdulmonem, M. (2021). Physical Fitness Training Program Using Electronic Simulation Games to Foster Psychological Health among University Students during COVID-19 Pandemic. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (3), 421–427. doi:10.13189/saj.2021.090305 [in English].

Sfyri, E., Tertipi, N., Kefala, V., Biskanaki, F., Andreou, E., & Rallis, T. (2021). Paradoxical increase in frequency of physical activity behavior during SARS-Cov-2 restriction measures in a Greek university community. *Journal of Physical Education and Sport*, 21 (4), 1814–1821. doi:10.7752/jpes.2021.04229 [in English].

Sharkey, B., & Gaskill, S. (2013). *Fitness & health. Human Kinetics*. [in English].

Singh, V., Acharya, J., & Bhutia, T. (2021). Effect of 6 weeks of online vinyasa training on explosive leg strength of school children during COVID-19 – A pilot study. *Journal of Physical Education and Sport*, 21, 2276–2282. doi:10.7752/jpes.2021.s4304 [in English].

Susilo, Tirto Apriyanto, Hernawan, et al. (2021). Impact of brain breaks to supporting the physical activity during the Covid-19 Pandemic in elementary school. *Journal of Physical Education and Sport*, 21, 2312–2317. doi:10.7752/jpes.2021.s4309 [in English].

Webster, C.A., D'Agostino, E., Urtel, M., McMullen, J., Culp, B., Loiacono, C.A.E., & Killian, C. (2021). Physical Education in the COVID Era: Considerations for Online Program Delivery Using the Comprehensive School Physical Activity Program Framework. *Journal of Teaching in Physical Education*, 40, 327–336. [in English].

Woods, J. A. et al. (2020). The COVID-19 pandemic and physical activity. *Sports, Medicine and Health Science*, 2 (2), 55–64. doi:10.1016/j.smhs.2020.05.006 [in English].

Zhamardiy, V., Shkola, O., Okhrimenko, I., Strelchenko, O., Alosyna, A., Opanasiuk, F., Grihan, G., Yahodzinskiy, V., Mozolev, O., & Prontenko, K. (2020). Checking of the methodical system efficiency of fitness technologies application in students' physical education. *Wiadomości Lekarskie*, 73 (2), 332–341. doi:10.36740/WLek202002125 [in English].

References:

Zemtsova, I. I. (2008). *Fiziolohiia sportu [Sports Physiology]*. Kyiv: Olympic Literature. [in Ukrainian].

Kostenko, M., Dubovyk, R., & Otroshko, O. (2021). Zastosuvannia suchasnykh informatsiynykh tekhnolohii na urokakh fizychnoi kultury dlia uchniv v umovakh pandemii koronavirusu COVID-19. [Application of Modern Information Technologies in Physical Education Classes for Students in the Context of the COVID-19 Coronavirus Pandemic]. *Naukovyi zhurnal Natsionalnoho Pedagogichnoho Universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov*, 81, 120–124. doi:10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.25 [in Ukrainian].

Mozolev, O. M. (2022). Innovatsiini formy fizychnoho vykhovannia studentiv v period dystantsiinoho navchannia [Innovative Forms of Physical Education of Students in the Period of Distance Learning]. *Hraal nauky – Grail of Science*, 12–13, 676–683. doi:10.36074/grail-of-science.29.04.2022.123 [in Ukrainian].

Mozolev, O. M. (2022). *Orhanizatsiia fizychnoho vykhovannia studentiv pedahohichnykh spetsialnosti [Organization of Physical Education of Students of Pedagogical Specialties]*. Khmelnytskyi: FOP Tsiupak A. A. Retrieved from 212.111.198.18:88/jspui/handle/123456789/637 [in Ukrainian].

Serhiienko, V. M. (2014). *Kontrol ta otsinka rukhovnykh zdibnosti uchniv u protsesi fizychnoho vykhovannia [Control and Assessment of Motor Abilities of Students in the Process of Physical Education]*. Sumy: SDU. [in Ukrainian].

Sysoieva, S., & Krystopchuk, T. (2013). *Metodolohiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen. [Methodology of Scientific and Pedagogical Research]*. Rivne: Volyn charms. [in Ukrainian].

Chekhovska, L. A. (2019). *Ozdorovchyi fitnes u suchasnomu suspilstvi [Health Fitness in Modern Society]*. Lviv: LDUFK. [in Ukrainian].

Chyzyk, V., & Dudnyk, O. (2013). *Metody doslidzhennia u fizychnomu vykhovanni [Research Methods in Physical Education]*. Bila Tserkva. [in Ukrainian].

- Aksay, E. (2021). Live online exercise programs during the Covid-19 pandemic – are they useful for elderly adults? *Journal of Physical Education and Sport*, 21 (4), 1650–1658. doi:10.7752/jpes.2021.04209 [in English].
- Backman, E., & Barker, D. M. (2020). Re-thinking pedagogical content knowledge for physical education teachers – implications for physical education teacher education. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 25, 451–463. [in English].
- Chan, W. K., Leung, K. I., Ho, C. C., et al. (2021). Effectiveness of online teaching in physical education during COVID-19 school closures: a survey study of frontline physical education teachers in Hong Kong. *Journal of Physical Education and Sport*, 21, 1622–1627. doi:10.7752/jpes.2021.04205 [in English].
- Cheval, B., Sivaramakrishnan, H., Maltagliati, S., et al. (2021). Relationships between changes in self-reported physical activity and sedentary behaviours and health during the coronavirus (COVID-19) pandemic in France and Switzerland. *Journal of Sports Sciences*, 39 (6), 699–704. [in English].
- Chen, P., Mao, L., Nassis, G. P., Harmer, P., Ainsworth, B. E., & Li, F. (2020). Coronavirus disease (COVID-19): The need to maintain regular physical activity while taking precautions. *Journal of Sport and Health Science*, 9 (2), 103–104. doi:10.1016/j.jshs.2020.02.001 [in English].
- Dakhin, A. N. (2002). Pedagogical modeling: essence, efficiency and uncertainty. *Standards and Monitoring*, 4, 21–26. [in English].
- Ding, D., del Pozo Cruz, B., Green, M. A., & Bauman, A. E. (2020). Is the COVID-19 lockdown nudging people to be more active: a big data analysis. *British Journal of Sports Medicine*, 54, 1183–1184. doi:10.1136/bjsports-2020-102575 [in English].
- Dominski, F. H., & Brandt, R. (2020). Do the benefits of exercise in indoor and outdoor environments during the COVID-19 pandemic outweigh the risks of infection? *Sport Sciences for Health*, 16, 583–588. doi:10.1007/s11332-020-00673-z [in English].
- Filiz, B., & Konukman, F. (2020). Teaching strategies for Physical Education during the COVID-19 pandemic. *Journal of Physical Education Recreation & Dance*, 91 (9). doi:10.1080/07303084.2020.1816099 [in English].
- Griban, G., Skoruy, O., Pantieliev, K., Brytan, Y., Tymchyk, M., Kharchenko, N., Skyrda, T., Halimov, A., Shorobura, I., & Mozolev, O. (2020). Influence of Physical Education Classes on the Level of Health and Fitness Competencies of Students. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9 (12), 107–118. doi:10.26655/IJAEP.2020.12.1 [in English].
- Griban, G., Nosko, M., Nosko, Yu., Zhlobo, T., Sirenko, R., Semeniv, B., Dikhtiarenko, Z., Zamrozevuch-Shadrina, S., Khatko, A., Rybchych, I., & Mozolev, O. (2021). Female Students' Motor Skills Development by Means of Kangoo Jumps. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (6), 1324–1343. doi:10.13189/saj.2021.090629 [in English].
- Huber, B. C., Steffen, J., Schlichtiger, J. et al. (2020). Alteration of physical activity during COVID-19 pandemic lockdown in young adults. *Journal of translation Medicine*, 18, 410. doi:10.1186/s12967-020-02591-7 [in English].
- Jiménez-Pavón, D., Carbonell-Baeza, A., & Lavie, C.J. (2020). Physical exercise as therapy to fight against the mental and physical consequences of COVID-19 quarantine: special focus in older people. *Progress in Cardiovascular Diseases*. doi:10.1016/j.pcad.2020.03.009 [in English].
- Khmara, M., Mozolev, O., Yashchuk, I., Aliexsieiev, O., Kravchuk, V., Dolynniy, Yu., Tomkiv, S., Binkovskiy, O., & Prontenko, V. (2021). Effectiveness of the Fitness Program «WAY TO A HEALTHY LIFE». *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (5), 833–840. doi:10.13189/saj.2021.090501 [in English].
- Korwin-Szymanowska, A. (2017). When the environment has an impact: health awareness and social patterns as factors in physical activity of students. *Forum Pedagogiczne*, 2, 33–48. [in English].
- Kozhokar, M., & Slobozhaninov, P. (2020). Means of wellness fitness during online physical education classes in higher education institutions during quarantine restrictions. *Young Scientist*, 11 (87), 231–233. doi:10.32839/2304-5809/2020-11-87-49 [in English].
- Mozolev, O. (2018). Pedagogical Projecting of the Model of a Future Specialist. *Pedagogical Discourse*, 24, 82–87. doi:10.31475/ped.dvs.2018.24.12 [in English].
- Mozolev, O. (2021). Monitoring of the physical health state among 16-17-year-old female students. *Baltic Journal of Health and Physical Activity*, 13 (3), 47–54. doi:10.29359/BJHPA.13.3.06 [in English].
- Mozolev, O., Chudyk, A., Miroshnichenko, V., Tushko, K., Kupchyshyna, V., Datskov, A., & Gorbenko, A. (2021). Formation of Physical Readiness of Cadets for Professional Activity under the Conditions of Quarantine. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (5), 973–980. doi:10.13189/saj.2021.090519 [in English].
- Mozolev, O., Kravchuk, L., Ostrovska, N., Nahorna, O., Polishchuk, O., & Khmara, M. (2020). Checking the effectiveness of the method of conducting physical education classes with 17-19-year-old female students of special medical group. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (2), 870–876. doi:10.7752/jpes.2020.02124 [in English].
- Mozolev, O., Polishchuk, O., Kravchuk, L., Tatarin, O., Zharovska, O., & Kazymir, V. (2020). Results of monitoring the physical health of female students in the context of the COVID-19 pandemic. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (6), 3280–3287. doi:10.7752/jpes.2020.s6445 [in English].
- Mozolev, O., Polishchuk, O., Shorobura, I., Miroshnichenko, V., Tushko, K., Voloshyn, V., Tomkiv, I., & Binkovskiy, O. (2021). Motor Activity and Physical Abilities of Students in the Conditions of Restrictions of COVID-19. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (3), 428–435. doi:10.13189/saj.2021.090306 [in English].

Nyenhuis, S. M., Greiwe, J., Zeiger, J. S., et al. (2020). Exercise and fitness in the age of social distancing during the COVID-19 pandemic. *The Journal of Allergy and Clinical Immunology: in Practice*, 8 (7), 2152–2155. [in English].

O'Brien, W., Adamakis, M., O'Brien, N., Onofre, M., Martins, J., Dania, A., et al. (2020). Implications for European Physical Education Teacher Education during the COVID-19 pandemic: a crossinstitutional SWOT analysis. *European Journal of Teacher Education*, 43, 503–522. [in English].

Osipov, A., Ratmanskaya, T., Zemba, E., Potop, V., Kudryavtsev, M., & Nagovitsyn, R. (2021). The impact of the universities closure on physical activity and academic performance in physical education in university students during the COVID-19 pandemic. *Physical education of students*, 25 (1), 20–27. doi:10.15561/20755279.2021.0103 [in English].

Rasheed, A., Abduljawad, R., Mabrouk, S., Jdaitawi, M., & Abdulmonem, M. (2021). Physical Fitness Training Program Using Electronic Simulation Games to Foster Psychological Health among University Students during COVID-19 Pandemic. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (3), 421–427. doi:10.13189/saj.2021.090305 [in English].

Sfyri, E., Tertipi, N., Kefala, V., Biskanaki, F., Andreou, E., & Rallis, T. (2021). Paradoxical increase in frequency of physical activity behavior during SARSCov-2 restriction measures in a Greek university community. *Journal of Physical Education and Sport*, 21 (4), 1814–1821. doi:10.7752/jpes.2021.04229 [in English].

Sharkey, B., & Gaskill, S. (2013). *Fitness & health. Human Kinetics*. [in English].

Singh, V., Acharya, J., & Bhutia, T. (2021). Effect of 6 weeks of online vinyasa training on explosive leg strength of school children during COVID-19 – A pilot study. *Journal of Physical Education and Sport*, 21, 2276–2282. doi:10.7752/jpes.2021.s4304 [in English].

Susilo, Tirto Apriyanto, Hernawan, et al. (2021). Impact of brain breaks to supporting the physical activity during the Covid-19 Pandemic in elementary school. *Journal of Physical Education and Sport*, 21, 2312–2317. doi:10.7752/jpes.2021.s4309 [in English].

Webster, C.A., D'Agostino, E., Urtel, M., McMullen, J., Culp, B., Loiacono, C.A.E., & Killian, C. (2021). Physical Education in the COVID Era: Considerations for Online Program Delivery Using the Comprehensive School Physical Activity Program Framework. *Journal of Teaching in Physical Education*, 40, 327–336. [in English].

Woods, J. A. et al. (2020). The COVID-19 pandemic and physical activity. *Sports, Medicine and Health Science*, 2 (2), 55–64. doi:10.1016/j.smhs.2020.05.006 [in English].

Zhamardiy, V., Shkola, O., Okhrimenko, I., Strelchenko, O., Alosyna, A., Opanasiuk, F., Griban, G., Yahodzynski, V., Mozolev, O., & Prontenko, K. (2020). Checking of the methodical system efficiency of fitness technologies application in students' physical education. *Wiadomości Lekarskie*, 73 (2), 332–341. doi:10.36740/WLek202002125 [in English].

Дата надходження статті: «15» лютого 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «05» квітня 2022 р.

Мозолев Олександр – професор кафедри туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор

Mozolev Oleksandr – Professor of the Department of Tourism, Theory and Methods of Physical Culture and Valeology of the Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Цитуйте цю статтю як:

Мозолев, О. (2022). Ефективні способи підтримки фізичної працездатності учнів під час дистанційного навчання. *Педагогічний дискурс*, 32, 45–55. doi:10.31475/ped.dys.2022.32.06.

Cite this article as:

Mozolev, O. (2022). Effective Ways to Maintain the Physical Performance of Students during Distance Learning. *Pedagogical Discourse*, 32, 45–55. doi:10.31475/ped.dys.2022.32.06.

УДК 378.147.15

UDC 378.147.15

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.07](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.07)

НАТАЛІЯ БХІНДЕР,

*доктор педагогічних наук, доцент
(Україна, Одеса, Військова академія (м. Одеса),
вул. Фонтанська дорога, 10)*

NATALIYA BHINDER,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
(Ukraine, Odesa, Odesa Military Academy,
Fontanska Doroha St., 10)*

ORCID: [0000-0002-3047-3015](https://orcid.org/0000-0002-3047-3015)

**Принципи формування іншомовної комунікативної компетентності
майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння**

**Principles of Formation of Foreign Language Communicative Competence
among Future Officers of Rocket and Artillery Armament**

Метою дослідження є окреслити принципи формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців ракетно-артилерійського озброєння та класифікувати їх на основі типових ознак. У процесі дослідження з'ясовано, що принципи навчання означає певні рекомендації, що здійснюють регуляцію педагогічною діяльністю викладача та освітнім процесом, з урахуванням особливостей професійної підготовки майбутніх військових фахівців. Доведено, що процес формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння відбувається з урахуванням певних основоположних принципів, що визначають зміст, організаційні форми та методи освітнього процесу. Здійснено класифікацію принципів та виділено три групи – загально дидактичні, мовно-професійні та принципи методичного спрямування. З'ясовано їх взаємозв'язок та вплив на підвищення рівнів сформованості іншомовної комунікативної компетентності. Детально пояснено шляхи реалізації цих принципів. Доведено необхідність поєднання загально дидактичних, мовно-професійних та принципів методичного спрямування у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців ракетно-артилерійського озброєння.

Ключові слова: офіцери ракетно-артилерійського озброєння, вищий військовий навчальний заклад, іншомовна комунікативна компетентність, загально дидактичні принципи, мовно-професійні принципи, принципи методичного спрямування

The aim of the article is to outline the principles of formation of foreign language competence among future officers of rocket and artillery armament and to classify them on the basis of their typical features. While studying the problem, we have analyzed the process of formation of foreign language competence among future officers of rocket and artillery armament in scientific pedagogical and psychological literature. Also, we have defined the notion of the learning principle and explained the importance of appropriate selection of learning principles while organizing the educational process at the higher military educational establishment. We have found that learning principles means certain recommendations regulating pedagogic activity of instructor at the higher military educational establishment and the whole educational process considering peculiarities of professional training of future military specialists. We have proved that the process of formation of foreign language competence among future officers of rocket and artillery armament occurs according to basic principles that determine its content, organizational forms and teaching methods. Besides, we have classified the principles of formation of foreign language competence among future officers of rocket and artillery armament and we have found that there three groups of these principles – general didactical principles, linguistic and professional principles and methodical principles. We have explained their interrelation and influence upon the enhancement of levels of formation of foreign language competence among future officers of rocket and artillery armament. Also, we have outlined the ways of realization of these principles in the process of language training at the higher military educational establishment.

Keywords: officers of rocket and artillery armament, higher military educational establishment, foreign language communicative competence, general didactical principles, linguistic and professional principles and methodical principles

Вступ / Introduction. В умовах протистояння збройній агресії Російської Федерації, зокрема після початку активної фази повномасштабного російського вторгнення в Україну, значно розширилося військове співробітництво України з іншими країнами. Це насамперед стосується країн-членів НАТО та ЄС. Участь військовослужбовців України в операціях з підтримання миру та безпеки, переорієнтація підготовки військ за стандартами НАТО, розширення міжнародних контактів, використання різних видів озброєння та транспортних засобів, які постачають країни-партнери, вимагають від особового складу Збройних Сил (ЗС) України, у тому числі офіцерів ракетно-артилерійського озброєння, володіти іноземними мовами на належному рівні для виконання своїх службових обов'язків (Основні засади мовної підготовки особового складу в системі Міністерства оборони України, 2019). Тому у системі фахової підготовки військових фахівців важливе значення приділяється вивченню курсантами вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) англійської мови, яка на сьогодні є домінуючою мовою міжнародного спілкування.

Відповідно до «Основних засад мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України» (Основні засади мовної підготовки особового складу в системі Міністерства оборони України, 2019) володіння іноземною мовою є важливим фактором реформування та розвитку ЗС України, впровадження євроатлантичних стандартів та досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн-членів і партнерів Північноатлантичного альянсу, участі у багатонаціональних операціях, навчаннях, інших заходах міжнародного оборонного співробітництва.

Для досягнення відповідності євроатлантичним стандартам та вимогам до вивчення іноземних мов у системі Міністерства оборони України, а також для формування високого рівня іншомовної комунікативної компетентності офіцерів ЗС України, у системі Міністерства оборони України організована та здійснюється мовна підготовка особового складу.

Мета та завдання / Aim and Tasks. Метою статті є окреслити принципи формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців ракетно-артилерійського озброєння та класифікувати їх на основі типових ознак.

Основні завдання:

- вивчити стан дослідженості проблеми;
- дати визначення поняттю принцип навчання та обґрунтувати важливість вибору ефективних принципів у процесі навчання іноземних мов у ВВНЗ;
- класифікувати принципи навчання у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців ракетно-артилерійського озброєння;
- з'ясувати їх взаємозв'язок та вплив на підвищення рівнів сформованості іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців ракетно-артилерійського озброєння.

Методи / Methods. Для досягнення мети статті ми використали теоретичні методи дослідження (аналіз, систематизація й узагальнення наукових джерел на теоретичному та методичному рівні проблеми дослідження, синтез інформації, інтерпретація та уточнення понять, класифікація та порівняння) та методи практичної педагогічної діяльності.

Результати / Results. Значна кількість наукових праць вітчизняних (Л. Захарова, Д. Каменцев, І. Ковальчук, Л. Маслак, Л. Нанівська, Н. Нечипорук, С. Пасічник, Ю. Пащук, Т. Сергієнко, Ю. Супрунчук, С. Тарасенко, П. Черник, О. Щерба, В. Желіско) та зарубіжних (К. Мюллер, Д. Вальдвогель, С. Пеарт, Е. Мустафа, М. Лікай, Е. Солак, Т. Стівіцек, М. Левінска) дослідників присвячена формуванню іншомовної комунікативної компетентності майбутніх військових фахівців.

Так, аналізуючи проблеми навчання англійської мови курсантів ВВНЗ, окремі дослідники стверджують, що мовна підготовка майбутніх офіцерів під час здобуття військової освіти у ВВНЗ передбачає реалізацію комплексу узгоджених між собою планувальних, організаційних, навчально-методичних і наукових заходів, спрямованих на опанування курсантами відповідного цільового рівня володіння іноземними мовами для забезпечення їх ефективного спілкування у військово-професійній сфері (Пащук Ю., Каменцев Д., Пасічник С., & Сергієнко Т., 2020).

Експерти (Коваль М., & Коваль І., 2018) дають визначення загальнодидактичних принципів формування професійної компетентності майбутніх фахівців сектору безпеки. Принцип навчання – це положення, що регулює процес навчання, нормативні вимоги до його організації та проведення. Принципи навчання можуть бути у формі вказівок, правил і норм і впливають з особливостей освітнього процесу. Л. Гребенюк (2019) аналізує педагогічні принципи формування готовності майбутніх офіцерів ЗС України до професійної взаємодії. На думку дослідниці, принцип навчання є основою для формулювання правил навчання, які конкретизують його, підпорядковуються йому і сприяють його реалізації. Ці правила функціонують як практичні вказівки, якими користуються в конкретній навчальній ситуації. Таким чином, в межах нашого дослідження принципи навчання розглядаються в сучасній лінгводидактиці як певні рекомендації, що здійснюють регуляцію

педагогічною діяльністю викладача ВВНЗ та освітнім процесом, з урахуванням особливостей професійної підготовки майбутніх військових фахівців.

Незважаючи на спільну позицію щодо визначення категорії «принцип навчання» та позиції щодо взаємозв'язку і взаємодії всіх принципів навчання у сучасній методиці навчання іноземної мови, вчені не дійшли єдиної згоди щодо класифікації принципів. Так, у науково-педагогічній літературі, що стосується мовної підготовки майбутніх офіцерів (Гребенюк Л., 2019; Коваль М., & Коваль І., 2018; Нанівська Л., 2020), виділяють когнітивні, лінгвістичні, дидактичні, методичні, загальнонаукові, специфічні, педагогічні, психологічні принципи.

Проаналізуємо основні дослідження, які присвячені формуванню іншомовної комунікативної компетентності офіцерів ЗС України. Наприклад, І. Ковальчук детально досліджувала особливості формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у ВВНЗ та здійснила спробу побудови моделі на основі гуманістичного, особистісно-орієнтованого, комунікативно-діяльнісного, культурологічного та професійно-орієнтованого підходів з використанням педагогічних та спеціально-методичних принципів (Ковальчук І., 2017).

Окремі дослідження (Маслак Л., 2010) присвячені особливостям методики поетапного формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів та вибору адекватних цілей, принципів, методів, прийомів для організації мовної підготовки у ВВНЗ. Так, у процесі навчання майбутніх офіцерів радіоінженерних спеціальностей було виділено дві групи принципів – загально дидактичні та специфічні: спрямованості навчання на реалізацію мети, науковості, зв'язку теорії з практикою, доступності та міцності, систематичності і послідовності, інтенсивності, професійної спрямованості, еврилогізації, варіативності та ресурсності.

Водночас окреслено загальнонаукові та специфічні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів інженерних військ (Нанівська Л., 2020). До загально наукових принципів віднесено принцип об'єктивності, принцип детермінізму, принцип діалектичної логіки, принцип істинності, принцип діяльності, принцип конкретності та принцип науковості. Загальнонаукові принципи доповнили специфічними принципами, а саме: принцип інтегративності, принцип професійної мобільності, принцип мотивації, принцип самоорганізації, принцип раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчальної роботи, принцип практичної та прикладної спрямованості навчання.

Таким чином, аналіз наукових джерел дає нам можливість стверджувати, що процес формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння відбувається з урахуванням певних основоположних принципів, що визначають зміст, організаційні форми та методи освітнього процесу у ВВНЗ. Враховуючи специфіку навчання курсантів факультету підготовки спеціалістів ракетно-артилерійського озброєння, окреслимо принципи формування їх іншомовної комунікативної компетентності.

Обговорення / Discussion. Опитування науково-педагогічних працівників кафедри іноземних мов Військової академії (м. Одеса), спостереження за освітнім процесом на факультеті підготовки спеціалістів ракетно-артилерійського озброєння та аналіз педагогічної, психологічної та методичної літератури (Гребенюк Л., 2019; Захарова Л., & Черник П., 2012; Коваль М., & Коваль І., 2018; Ковальчук І., 2017; Маслак Л., 2010; Нечипорук Н., & Супрунчук Ю., 2017; Щерба О., & Желіско В., 2013; Lewińska M., 2015; Likaj M., 2013; Stovicek T., 2022; Waldvogel D., & Peart S., 2017) дають підстави стверджувати, що принципи формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння можна поділити на три групи: загально дидактичні принципи, мовно-професійні принципи та принципи методичного спрямування. Проаналізуємо їх детальніше.

Серед загально дидактичних принципів виділимо принципи науковості, системності, систематичності й послідовності, фундаментальності, міцності знань, наочності, доступності, активності, усвідомленого навчання, створення позитивного ставлення та мотивації до навчання та професійної діяльності, урахування індивідуальних особливостей курсантів, забезпечення єдності в науковій та освітній діяльності курсантів, розвитку логічного й критичного мислення курсантів, спрямованості на постійне самовдосконалення, комплексного розвитку особистості, принцип наступності і перспективності, принцип багатосторонньої комунікації, принцип установки на неперервну освіту.

У ході дослідження з'ясовано шляхи реалізації загально дидактичних принципів формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння (табл. 1).

Шляхи реалізації загально дидактичних принципів

Принцип навчання (назва)	Шляхи реалізації принципу навчання
Принцип науковості	Включення в процес навчання науково перевірених знань, наукове обґрунтування положень, законів термінів
Принцип системності	Чітка структурна організація навчального матеріалу, раціональний поділу його на смислові блоки, послідовність викладу матеріалу, організація логічного переходу від засвоєння попереднього матеріалу до нової теми
Принцип систематичності й послідовності	Визначення внутрішньої логіки навчального матеріалу та пізнавальними можливостями курсантів, усвідомлення набутих знань та навичок як цілісної системи
Принцип фундаментальності	Орієнтація на одержання необхідних фундаментальних базових знань, формування їх в єдину світоглядну наукову систему
Принцип міцності знань	Свідоме, ґрунтовне засвоєння навчального матеріалу, вільне його відтворення та подальше застосування в майбутній професійній діяльності
Принцип наочності	Використання зорових та звукових сприймань, а саме відео- та аудіоматеріалів
Принцип доступності	Врахування особливостей розвитку курсантів, аналіз навчального матеріалу з точки зору їх можливостей і організація навчання за правилами наростаючої складності
Принцип активності	Організація активної ролі здобувача освіти
Принцип усвідомленого навчання	Визнання провідної ролі мислення в процесі навчання, орієнтація та бажане засвоєння навчального матеріалу та усвідомлення ролі іноземної мови для майбутньої професійної діяльності
Принцип створення позитивного ставлення та мотивації до навчання та професійної діяльності	Формування навчально-пізнавального інтересу до мовної підготовки, створення бажання до успішного розв'язання необхідних професійних задач засобами іноземної мови
Принцип урахування індивідуальних особливостей курсантів	<i>Врахування вікових, гендерних та індивідуальних особливостей курсантів</i> при організації мовної підготовки
Принцип забезпечення єдності в науковій та освітній діяльності курсантів	Орієнтація на якісний відбір навчального матеріалу, поєднання навчально-наукової та практичної діяльності
Принцип розвитку логічного й критичного мислення курсантів	Відбір навчальних актуальних та автентичних навчальних матеріалів для розвитку логічного та критичного мислення, формування інформаційної грамотності та медіакомпетентності
Принцип спрямованості на постійне самовдосконалення, комплексного розвитку особистості	Формування особистості майбутнього офіцера, здатного займатися постійним самовдосконаленням, бажання до професійного, психологічного, методичного комплексного розвитку майбутнього командира
Принцип наступності і перспективності	Вивчення систематичного курсу іноземної мови відбувається на основі набутих знань на попередніх курсах та за умови забігання наперед з метою підготовки курсантів до сприймання нового матеріалу
Принцип багатосторонньої комунікації	Курсанти і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу
Принцип установки на неперервну освіту	Переконавання курсантів у необхідності навчання протягом усього життя, вивчення нових лексико-граматичних одиниць після закінчення ВВНЗ, опанування нової термінологічної бази, що стосується зразків нового озброєння чи техніки

До мовно-професійних принципів віднесемо принцип мотиваційного забезпечення, принцип принцип особистісно орієнтованого навчання, формування соціокультурних цінностей, принцип

індивідуалізації, принцип співробітництва між суб'єктами навчання, принцип відкритості до інноваційних процесів, принцип інтеграції та міждисциплінарних зв'язків, принцип зв'язку теорії з практикою, принцип урахування життєвої та професійної перспективи, принцип професійної спрямованості іншомовного спілкування, принцип досягнення мети, принцип проблемності побудови освітнього процесу, принцип автономії, принцип змішаного навчання, принцип особистої відповідальності учасників освітнього процесу за свою діяльність, принцип діагностики та зворотного зв'язку навчання, принцип актуалізації результатів навчання, принцип функціональності, принцип ситуативності, принцип моделювання майбутньої професійної діяльності, принцип усвідомлення потреби опанування іноземною мовою професійного спрямування на високому рівні, термінологічний принцип, орієнтований на засвоєння термінологічної бази іноземною мовою.

Шляхи реалізації мовно-професійних принципів формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Шляхи реалізації мовно-професійних принципів

Принцип навчання (назва)	Шляхи реалізації принципу навчання
Принцип мотиваційного забезпечення	Активізація спонукальних сил курсантів до вивчення іноземної мови та створення сприятливого психологічного клімату на занятті
Принцип особистісно орієнтованого навчання	Розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей кожного курсанта, розвиток його індивідуальних пізнавальних здібностей, допомога йому для самоактуалізації та самореалізації
Принцип формування соціокультурних цінностей	Цілеспрямоване формування ціннісної свідомості курсантів, закріплення в них системи соціально значущих знань, ціннісних переконань, розвиток вольової та емоційно-чуттєвої сфер, сприяння набуття досвіду практичної поведінки, здійснення вчинків
Принцип індивідуалізації навчання	Побудова системи відносин курсанта та викладача, за умови якої враховуються та розвиваються індивідуальні особливості кожного курсанта
Принцип співробітництва між суб'єктами навчання	Створення позитивного навчально середовища для реалізації ефективної комунікації іноземної мови між суб'єктами навчання
Принцип відкритості до інноваційних процесів	Сприяння імплементації інноваційних методів, технологій, прийомів для підвищення ефективності освітнього процесу
Принцип інтеграції та міждисциплінарних зв'язків	Об'єднання знань з різних дисциплін у цілісну систему через методично обґрунтоване використання, охоплення всіх аспектів дисципліни «Іноземна мова» з урахуванням професійної діяльності
Принцип зв'язку теорії з практикою	Під час вибору змісту навчання враховувати тематичні теоретичні положення дисципліни, нагромадженні на практичні аспекти професійної діяльності
Принцип урахування життєвої та професійної перспективи	Підвищувати престиж військової служби, мотивувати до здійснення професійної діяльності
Принцип професійної спрямованості іншомовного спілкування	Орієнтація на виконання професійних завдань засобами іноземної мови
Принцип досягнення мети	Вимога досягнення педагогічної інтенції освітнього процесу – формування іншомовної комунікативної компетентності
Принцип проблемності побудови освітнього процесу	розвиток творчого мислення та творчого підходу до навчальної діяльності, врахування мотивів інтелектуального спонукання, перетворення курсанта на дослідника та творця.
Принцип автономії	Поєднання педагогічного управління та самостійної учбової діяльності курсантів, орієнтація на готовність до подальшого професійного та особистісного розвитку.
Принцип змішаного	Поєднання онлайн та оффлайн технологій навчання.

навчання	
Принцип особистої відповідальності	Культивування ідеї про особисту відповідальність учасників освітнього процесу за результати своєї діяльності
Принцип діагностики та зворотного зв'язку навчання	Здійснення вхідного, поточного та підсумкового контролю та адаптація навчального матеріалу до результатів тестування
Принцип актуалізації результатів навчання	Орієнтація на швидке застосування на практиці набутих курсантом знань, умінь, навичок, якостей
Принцип функціональності	Визначає залежність відбору <i>навчального</i> змісту з іноземної мови від завдань мовного і мовленнєвого розвитку курсантів
Принцип ситуативності	Здійснення навчання говорінню на основі і за допомогою професійних проблемних ситуацій (кейсів)
Принцип моделювання майбутньої професійної діяльності	Впровадження на занятті з іноземної мови ситуацій, що базуються на реальних професійних ситуаціях
Принцип усвідомлення потреби опанування іноземною мовою професійного спрямування	Пояснення курсантам необхідності опанування іноземною мовою професійного спрямування на високому рівні для виконання професійних завдань
Термінологічний принцип	Орієнтація на засвоєння термінологічної бази іноземною мовою для здійснення професійних завдань

З огляду на особливості процесу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння вважаємо за необхідне виділити третю групу принципів – методичних.

Принципи методичного спрямування – основні правила, які окреслюють функціонально-організаційні особливості мовної підготовки майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння. Принципи методичного спрямування спираються на загально дидактичні принципи та мовно-професійні принципи, створюючи комплекс взаємозалежних та взаємопідтримуючих принципів, доповнюючи один одного. До цієї групи відносимо принцип комунікативної спрямованості навчання, принцип зв'язку мови і культури, принцип інтеграції видів мовленнєвої діяльності, принцип інтерактивної діяльності, принцип домінуючої ролі вправ, принцип автентичності, принцип новизни в навчанні, принцип використання професійних проблемних ситуацій, принцип свідомого вивчення мови, принцип подолання комунікативних бар'єрів, принцип створення позитивної міжособистісної комунікативної взаємодії, принцип інтенсивності, принцип поєднання індивідуальних та групових форм роботи, принцип врахування мовленнєвого досвіду курсантів, принцип комунікативної релевантності, принцип превентивності, що означає перехід від корекції помилок до їх профілактики, принцип компенсаторної стратегії. З огляду на рівень підготовки здобувачів освіти пропонуємо використати принцип врахування ролі рідної мови на початковому етапі навчання, а в подальшому поступово перейти до принципу імєрсії або ж занурення в іншомовне середовище.

Використання цілої низки принципів методичного спрямування формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння потребує від викладача ВВНЗ глибокої осмислення концепції мовної підготовки курсантів, визначення ролі іноземної мови у процесі професійної підготовки, орієнтації на постійний пошук удосконалення змісту і форм навчання іноземної мови. У табл. 3 представлено шляхи реалізації принципів методичного спрямування.

Таблиця 3

Шляхи реалізації принципів методичного спрямування

Принцип навчання (назва)	Шляхи реалізації принципу навчання
Принцип комунікативної спрямованості навчання	Організація такого навчального процесу, який моделює процес повсякденного та професійного спілкування
Принцип зв'язку мови і культури	Використання навчальних матеріалів у зв'язку з загальною культурою людини
Принцип інтеграції видів мовленнєвої	Поєднання на занятті чотирьох видів мовленнєвої – говоріння, письмо, читання та аудіювання

діяльності	
Принцип інтерактивної діяльності	Використання інтерактивних методів навчання, під час яких курсанти перестають грати пасивну роль, а активно залучаються до навчального процесу
Принцип домінувальної ролі вправ	Вправляння лексико-граматичної компетентності здійснювати за допомогою вправ
Принцип автентичності	Використання оригінальних автентичних матеріалів англійською мовою
Принцип новизни в навчанні	Враховувати актуальність навчальних матеріалів, використовувати доцільні тексти про сучасні події
Принцип використання професійних проблемних ситуацій	Розробка та використання вправ на основі професійних проблемних ситуацій
Принцип свідомого вивчення мови	Заохочення до усвідомлення важливості вивчення іноземної мови для офіцера ракетно-артилерійського озброєння, демонстрація новітніх зарубіжних зразків озброєння та техніки
Принцип подолання комунікативних бар'єрів	Використання вправ та видів діяльності для подолання мовленнєвих, психологічних, технічних та організаційних бар'єрів іншомовного спілкування
Принцип створення позитивної міжособистісної комунікативної взаємодії	Створення позитивної міжособистісної комунікативної взаємодії для здійснення ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу
Принцип інтенсивності	Концентрована організація процесу вивчення іноземної мови, занурення в іншомовне середовище, перетворення комунікативної мети на реальне спілкування за рахунок швидкого темпу викладання
Принцип поєднання індивідуальних та групових форм роботи	Поєднання вправ з індивідуальними та груповими формами роботи
Принцип врахування мовленнєвого досвіду курсантів	Під час розробки навчального матеріалу враховувати наявний мовленнєвий досвід курсантів та використовувати різнорівневі завдання
Принцип комунікативної релевантності	Заохочувати курсантів максимально наближати лексико-фонетичне оформлення англомовного мовлення до оригіналу, активно використовувати автентичні тексти, а також відео- та аудіоматеріали
Принцип превентивності	Перехід від виправлення лексичних, граматичних, фонетичних, стилістичних, орфографічних помилок до їх профілактики та недопущення під час здійснення професійної діяльності
Принцип компенсаторної стратегії	Навчати курсантів долати лінгвістичні труднощі як спосіб компенсації недостатнього рівня іншомовної комунікативної компетентності
принцип врахування ролі рідної мови (на початковому етапі навчання)	Використання засобів рідної мови, перекладного методу навчання іноземної мови
принципу імерсії	Повне занурення в іншомовне середовище, створення виключно іншомовного середовища в класі, відмова від використання перекладу

Вважаємо, що дотримання трьох груп принципів (загально дидактичних принципів, мовно-професійних принципів та принципів методичного спрямування) забезпечить підвищення рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння за умови їх поєднання та системного використання, оскільки вони тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного.

Висновки / Conclusions. У процесі дослідження з'ясовано, що процес формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння регламентується певними принципами, які забезпечують його ефективність та дієвість в системі професійної підготовки військового фахівця.

Визначено, що принцип навчання – це положення, що регулює процес навчання, нормативні вимоги до його організації та проведення. Стосовно процесу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння, принцип навчання – це основа для формування правил навчання, які конкретизують його, підпорядковуються йому і сприяють його реалізації.

Розглянуто різні підходи до класифікації принципів навчання майбутніх офіцерів та обґрунтовано їхні основні характеристики та особливості реалізації під час професійної підготовки здобувачів освіти у ВВНЗ.

Виявлено, що існує три групи принципів формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння, а саме: загальнодидактичні, мовно-професійні та методичні.

Досліджено особливості кожної групи принципів та пояснено шляхи їх реалізації у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння.

З'ясовано необхідність поєднання трьох груп принципів для підвищення ефективності мовної підготовки курсантів у ВВНЗ.

Список використаних джерел і літератури:

Гребенюк, Л. (2019). Педагогічні принципи формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до професійної взаємодії в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*, 2, 113–119. [in Ukrainian].

Захарова, Л. О., & Черник, П. П. (2012). Структура мотивації до вивчення англійської мови у курсантів вищих військово-навчальних закладів та шляхи її корекції. *Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини*, 31, 350–359. [in Ukrainian].

Коваль, М. С., & Коваль, І. С. (2018). Загально-дидактичні принципи формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. *Молодий вчений*, 12 (64), 95–99. [in Ukrainian].

Ковальчук, І. С. (2017). Модель формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 159, 173–178. [in Ukrainian].

Маслак, Л. П. (2010). *Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх офіцерів радіоінженерних спеціальностей*: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Житомир. [in Ukrainian].

Нанівська, Л. (2020). Структурно-функціональна модель формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів інженерних військ: аналіз результатів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10 (104), 177–188. [in Ukrainian].

Нечипорук, Н. Л., & Супрунчук, Ю. О. (2017). Мотивація як основа формування професійної мовної компетенції майбутніх розвідників ЗСУ. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 3, 116–120. [in Ukrainian].

Основні засади мовної підготовки особового складу в системі Міністерства оборони України. (2019). наказ № 1524/з/84 від 08.08.2019. Взято з <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf> [in Ukrainian].

Пашук, Ю. М., Каменцев, Д. С., Пасічник, С. М., & Сергієнко, Т. М. (2020). Щодо проблем навчання англійської мови курсантів вищих військових навчальних закладів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 78, 173–177. [in Ukrainian].

Щерба, О. В., & Желіско, В. Ю. (2013). Інтенсивний метод вивчення іноземної мови у вищих військових навчальних закладах України: міф чи реальність. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, 60, 326–328. [in Ukrainian].

Lewińska, M. (2015). The Role of Communication in Military Leadership. *Journal of corporate responsibility and leadership*, 2 (1), 37–49. [in English].

Likaj, M. (2013). Lacks and Problems Encountered in a Military English Communication Course. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4 (11), 516–522. [in English].

Müller, K. E. (1981). On the Military Significance of Language Competence. *The Modern Language Journal*, 65 (4), 361–370. [in English].

Mustafa, E. R. (2012). The role of foreign language in the success of global military operations and English as a global Lingua Franca. *International journal of social sciences*, 4 (1), 279–286. [in English].

Solak, E. A. (2012). Study of Needs Analysis at Turkish Gendarmerie in Terms of English for Specific Purposes. *The Journal of Language and Linguistic Studies*, 8 (2), 48–63. [in English].

Stovicek, T. W. (2022). Foreign Language Education As A Component Of PME: History And Impact. *Wild Blue Yonder*. Retrieved from <https://www.airuniversity.af.edu/Wild-Blue-Yonder/Article-Display/Article/2976291/foreign-language-education-as-a-component-of-pme-history-and-impact/> [in English].

Waldvogel, D. A. & Peart, S. M. (2017). Foreign Language Education and National Security: The State of Foreign Language Education in the U.S. Military. *Journal of Culture, Language and International Security*, 3 (2), 5–28. [in English].

References:

- Hrebeniuk, L.** (2019). Pedagogichni pryntsyipy formuvannya hotovnosti maibutnikh ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy do profesiinoi vzaiemodii v mizhnarodnykh operatsiiakh z pidtrymannia myru ta bezpeky [Pedagogical Principles of Formation of Readiness of Future Officers of the Armed Forces of Ukraine to Professional Interaction During International Operations of Peacekeeping]. *Naukovi zapysky Nishynskoho derzhavnoho universytetu im. M. Hoholia. Psyholoho-pedahohichni nauky – Scientific Collection of Nizhyn State University named after M. Hohol. Psychological and Pedagogical Sciences*, 2, 113–119. [in Ukrainian].
- Zakharova, L. O., & Chernyk, P. P.** (2012). Struktura motyvatsii do vyvchennia anhliiskoi movy u kursantiv vyshchyykh viiskovo-navchalnykh zakladiv ta shliahy ikh korektsii [Structure of Motivation to Learning of the English Language among the Cadets of Higher Military Educational Establishments and Ways of Its Correction]. *Visnyk of Lviv Universytet. Seriiia mizhnarodni vidnosyny – Bulletin of Lviv University. Series International Relations*, 31, 350–359. [in Ukrainian].
- Koval, M. S. & Koval, I. S.** (2018). Zahalno-dydaktychni pryntsyipy formuvannya profesiinoi hotovnosti maibutnikh riadvalnykyv do diialnosti v ekstrealnykh umovakh [General Didactic Principles of Formation of Professional Readiness of Future Rescuers to Activities Under Extreme Conditions]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 12 (64), 95–99. [in Ukrainian].
- Kovalchuk, I. S.** (2017). Model formuvannya profesiino-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Model of Formation of Professional Communicative Competence of Future Officers During the Process of Learning of the Humanities]. *Naukovi zapysky. Seriiia: Pedagogichni nauky – Scientific Works. Series: Pedagogical Sciences*, 159, 173–178. [in Ukrainian].
- Maslak, L. P.** (2010). *Formuvannya profesiinoi inshomovnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv radioinzhenernykh spetsialnostei [Formation of Professional Foreign Language Competence among Future Officers of Radio Engineer Specialities]*. Extended Abstract of Candidate's thesis. 13.00.04. Zhytomyr. [in Ukrainian].
- Nanivska, L.** (2020). Strukturno-funktsionalna model formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv inzhenernykh viisk: analiz rezultativ [Structure and Functional Model of Formation of Communicative Competence among Future Officers of Engineering Troops: Analysis of Results]. *Pedahohichni nauky: teorria, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 10 (104), 177–188. [in Ukrainian].
- Nechyporuk, N. L., & Suprunchuk, Yu. O.** (2017). Motyvatsiia yak osnova formuvannya professinoi movnoi kompetetsii maibutnikh rozvidnykyv ZSU [Motivation as a Basis for Formation of Professional Speaking Competence of Future Intelligence Officers of the Armed Forces of Ukraine]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko*, 3, 116–120. [in Ukrainian].
- Osnovni zasady movnoi pidhotovky osobovoho skladu v systemi Ministerstva oborony Ukrainy [Main principles of Language Training of the Personnel within the System of the Ministry of Defense of Ukraine]*. Order № 1524/3/84 from 08.08.2019. Retrieved from <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf> [in Ukrainian].
- Pashchuk, Yu. M., Kamentsev, D. S., Pasichnyk, S. M., & Serhiienko, T. M.** (2020). Shchodo problem navchannia anhliiskoi movy kyrsantiv vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv [On the Problem of Teaching of English to Cadets at the Higher Military Educational Establishments]. *Naukovyi chasopus Natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 05. Pedagogichni nauky: realii ta pespektyvy – Scientific Bulletin of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 05. Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*, 78, 173–177. [in Ukrainian].
- Shcherba, O. V. & Zhelisko, V. Yu.** (2013). Intensyvnyi metod vyvchennia inozemnoi movy u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ukrainy: mif chy realnist [Intensive method of learning of foreign language at the higher military educational establishments of Ukraine: myth or reality]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozhka Akademiia». Seriiia «Filolohichna» - Scientific works of the National University of Ostroh Academy. Series «Philological»*, 60, 326 – 328. [in Ukrainian].
- Lewińska, M.** (2015). The Role of Communication in Military Leadership. *Journal of corporate responsibility and leadership*, 2 (1), 37–49. [in English].
- Likaj, M.** (2013). Lacks and Problems Encountered in a Military English Communication Course. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4 (11), 516–522. [in English].
- Müller, K. E.** (1981). On the Military Significance of Language Competence. *The Modern Language Journal*, 65 (4), 361–370. [in English].
- Mustafa, E. R.** (2012). The role of foreign language in the success of global military operations and English as a global Lingua Franca. *International journal of social sciences*, 4 (1), 279–286. [in English].
- Solak, E. A.** (2012). Study of Needs Analysis at Turkish Gendarmerie in Terms of English for Specific Purposes. *The Journal of Language and Linguistic Studies*, 8 (2), 48–63. [in English].
- Stovicek, T. W.** (2022). Foreign Language Education As A Component Of PME: History And Impact. *Wild Blue Yonder*. Retrieved from <https://www.airuniversity.af.edu/Wild-Blue-Yonder/Article-Display/Article/2976291/foreign-language-education-as-a-component-of-pme-history-and-impact/> [in English].
- Waldvogel, D. A. & Peart, S. M.** (2017). Foreign Language Education and National Security: The State of Foreign Language Education in the U.S. Military. *Journal of Culture, Language and International Security*, 3 (2), 5–28. [in English].

Дата надходження статті: «18» лютого 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «08» квітня 2022 р.

Бхіндер Наталія – завідувач кафедри іноземних мов Військової академії (м. Одеса), доктор педагогічних наук, доцент

Bhinder Nataliya – Head of Department of Foreign Language of Odesa Military Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Цитуйте цю статтю як:

Бхіндер, Н. (2022). Принципи формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння. *Педагогічний дискурс*, 32, 56–65. doi: [10.31475/ped.dys.2022.32.07](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.07).

Cite this article as:

Bhinder, N. (2022). Principles of Formation of Foreign Language Communicative Competence among Future Officers of Rocket and Artillery Armament. *Pedagogical Discourse*, 32, 56–65. doi: [10.31475/ped.dys.2022.32.07](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.07).

УДК 371.13:16.32

UDC 371.13:16.32

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.08](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.08)

SABRINA VIKTORIA BACHER,

Doctor of Philosophy, Senior Lecturer (Post-Doc)
(Austria, Innsbruck, Leopold-Franzens-University Innsbruck,
Fürstenweg, 176)

САБРИНА ВІКТОРІЯ БАХЕР,

доктор філософії, старший викладач (постдок)
(Австрія, Інсбрук, Інсбрукський університет імені Леопольда Франценца,
вул. Фюрстенвег, 176)

ORCID: [0000-0003-4004-6989](https://orcid.org/0000-0003-4004-6989)

KATERYNA BINYTSKA,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskoho Pidpillia St., 139)

КАТЕРИНА БІНИЦЬКА,

доктор педагогічних наук, професор
(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)

ORCID: [0000-0002-2111-5275](https://orcid.org/0000-0002-2111-5275)

CHRISTIAN KRALER,

Habilitated Doctor, Professor
(Austria, Innsbruck, Leopold-Franzens-University Innsbruck,
Fürstenweg, 176)

КРИСТІАН КРАЛЕР,

доктор хабілітований, професор
(Австрія, Інсбрук, Інсбрукський університет імені Леопольда Франценца,
вул. Фюрстенвег, 176)

ORCID: [0000-0001-7333-5002](https://orcid.org/0000-0001-7333-5002)

Glocalization and Teacher Education – Ethical Considerations in Challenging Times

Глокалізація та освіта вчителів – етичні міркування у складні часи

The article emphasizes that global thinking begins at the structural level of educational programs on teacher preparation, and we offer the example of Ukraine, which recently underwent a large-scale reform of its higher education system towards international standardization, which included their educational program on teacher preparation. At the same time, the process of modernization of higher education in Ukraine has a somewhat one-sided focus on the global sphere and neglects some local features, which has led to the emergence of problems.

This article explores the connection between glocalization and teacher education from methodological and ethical perspective. We argue that global competence helps teachers and future generations to develop a multi-perspective view to accurately respond to current and future challenges and understand the world in its complexity. This mindset also enables them to make thoughtful ethical decisions based on well-considered global principles. In addition, we argue that glocalization begins at the structural level, and offer the example of Ukraine, which recently underwent a large-scale reform of its education system, including teacher education. However, the reform focused mainly on the global sphere and neglected some local features, leading to numerous problems and challenges.

To better understand the idea of glocalization in teacher education from the ethical perspective, future scientific researches can be focused on the study of the international teacher education programs, which find a balance between national traditions and international developments in education, so different systems can learn and enrich each other. Of course, the article does not cover all theoretical aspects of the considered problem and provides further scientific discussions about glocalization in teacher education.

Keywords: *glocalization, teacher education, ethics, sustainability, globalization, Ukraine.*

У статті досліджуються зв'язок між глокалізацією та педагогічною освітою з етичної точки зору. Ми стверджуємо, що посилений акцент на концепції глокалізації в освіті вчителів краще підготує майбутні покоління до відповіді на поточні та майбутні виклики. Усвідомлення взаємозв'язку між локальною та глобальною сферами допомагає вчителям і, зрештою, учням зрозуміти світ у його складності. Глокальний спосіб мислення дозволяє їм приймати обдумані етичні рішення, які враховують різні точки зору. Такі рішення базуються на глобальних принципах, таких як соціальна відповідальність, справедливість і стійкість.

У статті акцентовано, що глобальне мислення починається на структурному рівні освітніх програм з підготовки вчителів, і надаємо приклад України, яка нещодавно пройшла широкомасштабну реформу своєї системи вищої освіти в напрямку міжнародної стандартизації, яка включала їхню програму підготовки вчителів. Водночас, процес модернізації вищої освіти в Україні має децю однобічний фокус на глобальній сфері та відбувається нехтування деякими локальними обставинами, що призвело до виникнення проблем. У статті обговорюється зв'язок між глокалізацією та педагогічною освітою з методологічної та етичної точки зору. Ми стверджуємо, що глобальна компетентність допомагає вчителям і майбутнім поколінням розвивати багаторакурсний погляд, щоб точно реагувати на сучасні та майбутні виклики та розуміти світ у його складності. Таке мислення також дає їм змогу приймати обдумані етичні рішення, які ґрунтуються на добре зважених глобальних принципах. Крім того, ми стверджуємо, що глокалізація починається на структурному рівні, і наводимо приклад України, яка нещодавно пройшла широкомасштабну реформу своєї системи освіти, зокрема й педагогічної освіти. Тим не менш, реформа зосередилася в основному на глобальній сфері та знехтувала деякими місцевими обставинами, що призвело до численних проблем і викликів. Щоб краще зрозуміти ідею глокалізації в педагогічній освіті з етичної точки зору, майбутні наукові дослідження можуть зосереджуватись на вивченні міжнародних програм педагогічної освіти, які знаходять баланс між національними традиціями та міжнародними розробками в освіті, щоб різні освітні системи могли вчитися та збагачувати одна одну. Звісно, матеріал статті не вичерпує всіх теоретичних аспектів розглянутої проблеми і передбачає подальші наукові дискусії про глокалізацію в освіті вчителів.

Ключові слова: глокалізація, педагогічна освіта, етика, стійкість, глобалізація, Україна.

1. Introduction. Since at least the turn of the century education and in succession teacher education faced a huge wave of internationalization (Loughran/Hamilton, 2016). This is the logical consequence of the high interdependence of educational systems with global developments in technology, economics and especially society. Formal education is fundamentally intertwined with society and resonates with all its developments (Rosa, 2019). International organizations, experts and stakeholders see formal education as a mandatory activity to face global challenges.

«We urgently need to reimagine our futures together and take action to realize them. Knowledge and learning are the basis for renewal and transformation. [...] «Education – the ways we organize teaching and learning throughout life – has long played a foundational role in the transformation of human societies. Education is how we organize the intergenerational cycle of knowledge transmission and co-creation. It connects us with the world and to others, exposes us to new possibilities, and strengthens our capacities for dialogue and action.» (UNESCO, 2021, p. 7).

And within the sphere of formal education, teachers play the crucial role as a hub.

«Growing evidence demonstrates that – among all educational resources – teachers' abilities are especially crucial contributors to students' learning.» (Darling-Hammond/Bransford, 2005, p. 2).

The next generation needs to acquire competences to manage challenges we already face today. The most important are summarized in the quoted UNESCO report (UNESCO, 2021, p. 8f): social and economic inequality, climate change, biodiversity loss, resource use that exceeds planetary boundaries, health crisis, wars, democratic backsliding, the rise of authoritarianism, populism, and political extremism, disruptive technological automation, accelerated globalization and growing human mobility, together with (forced) migration and the digital transformation of our societies have a fundamental impact on all our lives. Schools and especially teachers can provide a learning environment to tackle these global societal challenges systematically and in a creative way.

What is crucial is the global scale of all these aspects and their high impact on everybody's life, which – in the end – takes place in a geographically local environment (for most of us). Therefore, teachers need to be equipped with appropriate tools and concepts to discuss the problems in classroom. Apart from subject specific means they also need general concepts to frame specific questions in a bigger context, especially to meet the global to local (or vice versa) scale intertwining of the phenomena mentioned above.

The most used concept in this context is *globalization*. First thorough characterizations of globality

and globalization in the so called second modernity – to distinguish it from historical trends of globalization (Beck, 2000, p. 12) – where elaborated and discussed by Robertson (1992) and Beck (2000) since the mid 1980ies. For Robertson (1992, p. 8) globalization refers to «the compression of the world,» characterized by an «accelerated pace of contact among cultures, peoples and civilizations or the sense that the world is shrinking.» For Beck globalization creates «transnational social links and spaces, revalues local cultures and promotes third cultures» (Beck, 2000, p. 12) and «nothing which happens on our planet is only a limited local event; all inventions, victories and catastrophes affect the whole world, and we must reorient and reorganize our lives and actions, our organizations and institutions, along a local-global axis.» (Beck, 2000, p. 12). Both authors discussed the process of globalization very critically and warned against raising uncontrolled growth, neoliberal tendencies, social inequalities and risks, questions of tolerance, universal human rights, increasing world poverty, new wars of religion, intensified ecological disasters (Beck, 2000, p.15). – The challenges we face today were already defined.

Around the same time, in June 1992, at the Earth Summit in Rio de Janeiro, approximately 180 countries adopted the Agenda 21 which eventually led to 2030 Agenda for Sustainable Development with the 17 Sustainable Development Goals (UN, 2015). Thus, *sustainability* on all levels, social, technological, economic and environmental, was shaped to a second fundamental concept for teachers. Fortunately, curricula all around the world start to reflect that.

One of the challenges now is, how to bring global perspectives to the classroom. Digitalization brought the whole world to the classroom but virtual reality can at most partly create resonance and experience in the learners' mind (Rosa, 2019). Learning especially and primarily needs direct experience. The SDG document stresses the responsibility of us all for all the 17 goals, even if we are not directly affected. To connect the global challenges to local realities toward a sustainable future, the concept of *glocalization* can serve as one integrative model for teachers. It tries to map the reality of social life in the 21st century:

«We live in a world partially interconnected and interdependent but where a multitude of different cultural arrangements coexist with each other. Our world [...] consists of fragments or fusions.» (Roudomentof 2016, p. 138)

It is quite natural, that teacher education started to reflect glocalization shortly after the first 10 years in the 21st century because of the co-evolutionary, restorative connectedness of educational and societal developments.

2.Methodological Approach and Research Question.

Based on the aforementioned considerations, this theoretical paper explores the connection between glocalization and teacher education from an ethical perspective based upon latest theories of glocalization. We argue that a heightened emphasis on the concept of glocalization in teacher education has the potential to better prepare future generations to respond to current and future challenges. Realizing the intertwining between the local and the global sphere supports teachers and eventually students to understand the world in its complexity. A glocal mindset enables them to make deliberate ethical decisions that take multiple perspectives into consideration. Such decisions are based on glocal principles, such as social responsibility, justice, and sustainability. We then argue that a glocal mindset begins at the structural level of teacher education programs and provide the example of Ukraine, that recently underwent a large-scale reform of their higher education system towards international standardization that included their teacher education program. However, there was a one-sided focus on internationalization that neglected some of the national circumstances, which lead to several challenges. This example shows that a glocal perspective is not only crucial in everyday school life but also on the structural level.

3.The Concept of Glocalization.

As mentioned above, one of the challenges is how to create local and «direct» experiences of global challenges that do not directly affect a specific geographic region or social group. Local perspectives often differ from the global situation. On the other hand, regional events can have a global effect, as we face for instance with the Russian war of aggression against the Ukraine. Embedding such issues and situations within the concept glocalization (Roudomentof, 2016) gives one contextual frame to make the connections and interrelations more tangible.

Glocalization basically means the simultaneous occurrence of both universalizing and particularizing tendencies in social, political and economic systems. The term is a neologism, obviously constructed by fusing global and local. It quite quickly gained popularity since the 1990ies across a variety of disciplines and fields (Roudomentof, 2016, p. 1ff). As several pioneers of the glocalization-concept point out, it is much more than just another term. One has to understand it as a distinctive concept on its own, especially not opposite to but to be differentiated from globalization or its local aspect. The origin of the term can either be traced back to the Japanese concept of *dochakuka*

(Martin/Woodside, 2008), originally the agricultural principle of adapting farming techniques to local circumstances, or to the Global Change Exhibition in German, Bonn, in 1990, where the installation «Rubik's Cube of Ecology» was attributed glocal, «in order to give a word for the magnitude ranging from micro to meso to macro scales.» (Roudomentof, 2016, p.3).

Independently from the question of origin, glocalization is based upon and connected to the concept of globalization. There are several, sometimes even contradictory definitions of this term. Held et al (1999, p. 16) defined globalization as a «process (or set of processes), which embodies a transformation in the spatial organization of social relations and transactions, that generates transcontinental or interregional flows and networks of activity ad interactions, influencing the exercise of power.»

Numbers are always critical, but if we want to give some evidence, Globalization gained rising popularity since the mid 1980ies with a peak around 2005, as the Ngram-analysis in figure 1 shows.

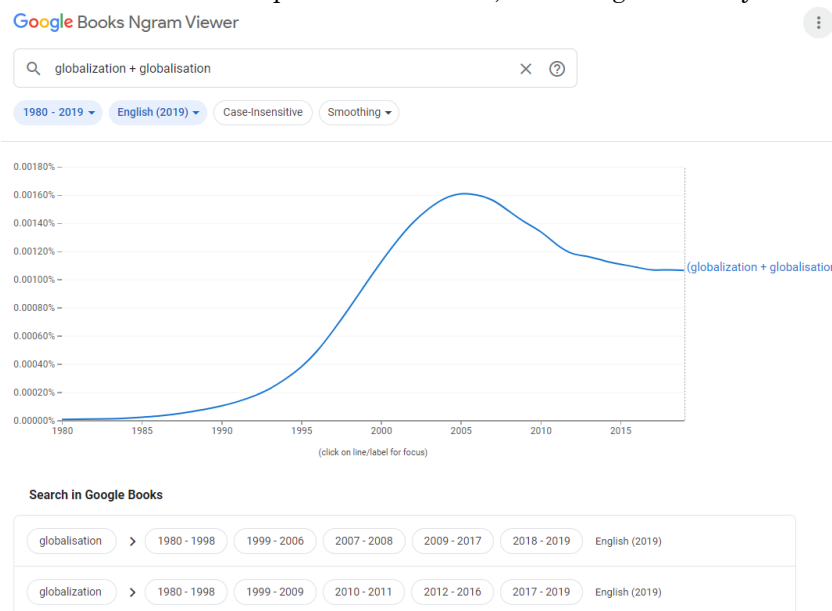

Fig. 1. Ngram analysis of globalization

The term glocalization didn't exist before 1990 (Roudomentof, 2016, p. 3). Robertson (1994) scientifically defined it as a refinement of the concept of globalization. The latter includes the tendency of «global homogenization» and lacks the simultaneously global development of diversification.

«In order to make very explicit the heterogenising aspects of globalization the idea of glocalisation is introduced.» (Robertson, 1994, p. 33)

Until now has gained increasingly popularity since the 1990ies in a variety of disciplines. Compared to the term globalization it has remained more of a niche concept until today only becoming more popular during the last couple of years, as indicated in the Ngram analysis in figure 2.

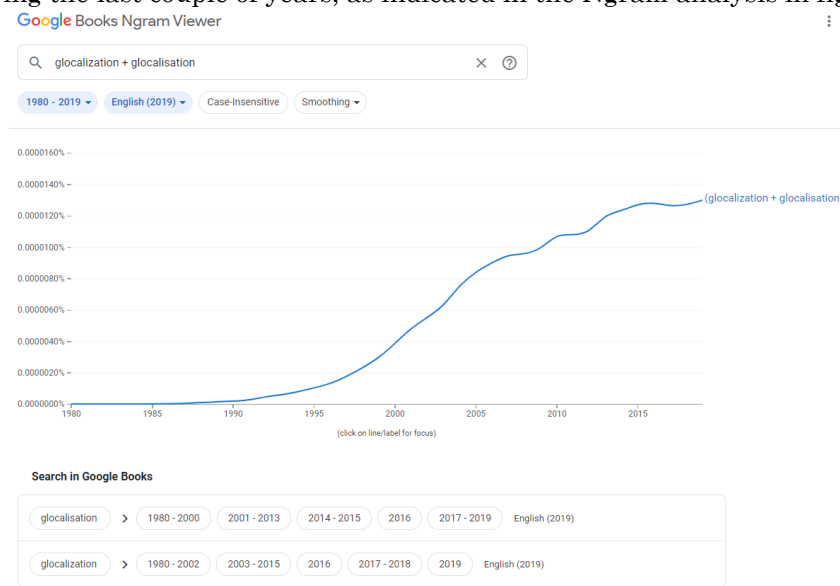

Fig. 2. Ngram analysis of glocalization

The nowadays widely accepted characterization of glocalization can be found in Victor

Roudomentofs critical introduction to this term (2016):

«Glocalization indicates that the growing importance of continental and global levels is occurring together with the increasing salience of local and regional levels. Tendencies towards homogeneity and centralization appear alongside tendencies toward heterogeneity and decentralization. [...] It points to the interconnectedness of global and local levels.» (Roudomentof, 2016, p. 9)

In contrast to other and older definitions, it interprets glocalization as an analytically autonomous concept and, an important factor, also addresses the issue of power by interpreting power relations as the ability to project or resist the waves of globalization in local contexts (Roudomentof 2016, p. 72ff). This makes the concept especially applicable in educational contexts. As the Unesco Report on a new social contract for education (Unesco, 2021) analyses in detail, that questions of power and its misuse in a variety of fields (politics, economy, ...) are the main obstacle for creating social justice, peace and prosperity for everyone.

„All exploration of possible and alternative futures raises profound questions of ethics, equity, and justice – what futures are desirable and for whom?» (UNESCO, 2021, p. 8).

4. Ethical Considerations.

Since Education and society are highly intertwined, education has the potential to profoundly change the world.

«Education is the foundation for the renewal and transformation of our societies. It mobilizes knowledge to help us navigate a transforming and uncertain world. The power of education lies in its capacities to connect us with the world and others, to move us beyond the spaces we already inhabit, and to expose us to new possibilities.» (UNESCO, 2021, p. 10)

Teachers can have an enormous influence on their students and, consequently, on future generations. Therefore, their level of responsibility is high because their values and actions indirectly shape society for the better or the worse. In their everyday professional life, teachers must constantly make decisions that include ethical aspects. Ethical decisions should not be made *ad hoc* but rather deliberately based on underlying ethical principles, otherwise a systematic or critical-rational discussion on moral matters is impossible (Morscher, 2012, p. 7). Nevertheless, this is not often the case because decision-makers are frequently not aware of their own ethical positions and the underlying principles behind their actions. We argue that a glocal mindset can help teachers (and consequently students) assess moral matters from various perspectives and make well-considered ethical decisions based on glocal principles. Patel and Lynch (2013) suggest three pivotal principles for a glocal mindset in education: (1) social responsibility, (2) justice, and (3) sustainability (p. 223). Therefore, teacher training programs that are primarily competition-driven with an overall goal to perform well in international rankings might not only neglect some of the local and even global challenges but are most probably incompatible with the aforementioned principles.

A one-sided focus on either the global or the local sphere can lead to moral dilemmas because from an ethical perspective both the idea of globalization and localization involve advantages and disadvantages. The Cambridge Academic Content Dictionary (2009) defines globalization as «the development of closer economic, cultural, and political relations among all the countries of the world as a result of travel and communication becoming easy». This broad interpretation underlines the positive aspects of globalization by emphasizing that it facilitates the access to information, goods, and services and fosters intercultural as well as international awareness and exchange. Noam Chomsky (2002) points out that «[n]o sane person is opposed to globalization, that is, international integration. Surely not the left and the workers movements, which were founded on the principle of international solidarity—that is, globalization in a form that attends to the rights of people». Nevertheless, globalization in this interpretation has been criticized by right-wing national-conservative political parties (e.g. the French National Front, The Italian Lega Nord, The National Democratic Party of Germany, the Austrian Freedom Party) who argue in favor of the protection of the nation-state as opposed to the promotion thinking outside the box and developing a cosmopolitical worldview.

Yet, at the same time Chomsky (2002) adds that the term ‚globalization’ «has been appropriated by the powerful to refer to a specific form of international economic integration, one based on investor rights, with the interests of people incidental». Such a perspective does not benefit humanity but rather «international private power systems». Most members of the ‘anti-globalization movement’ do not stand up against globalization *per se*, which is, therefore, a misnomer, but primarily against the aforementioned neoliberal interpretation of corporative globalization, so ‘global justice movement’ (Hosseini, 2010) might be a more appropriate term than ‘anti-globalization movement’. Proponents criticize neoliberal globalization for ethical reasons, such as a lack of protection of the environment, labor and human rights, an empowerment of large international companies, and a potential loss of cultural diversity due to mainstream monoculture. For these reasons, in addition to a global mindset a local perspective that takes regional socio-demographic, environmental and cultural characteristics as

well as indigenous traditions into consideration is crucial. The ethical assessment on whether to focus more on the global or the local sphere in a specific situation to a high degree depends on the particular circumstance.

Ethical questions that arise with relation to teacher training programs relate to the structure as well as to the content. On the content level, we advocate for a heightened emphasis on glocal competency in teacher education programs because an understanding of the complexity of societal and educational realities from both a global and a local perspective is essential for prospective teachers. One way of fostering glocal awareness in teacher education is a focus on comparative pedagogy, which compares education systems by taking geographical, demographic, economical, societal, cultural, religious, and political circumstances into consideration (Wolhuter, 2018, p. 33). An insight into both their own and other education systems should encourage future teachers to learn from each other and critically reflect about the status quo they are used to. Therefore, comparative pedagogy can support a fruitful exchange of ideas and mutual understanding, which can eventually lead to positive changes and reforms. Furthermore, teachers with a glocal mindset are more likely to approach their students as glocal citizens instead of stereotyping them. Since violent conflicts often result from a suppression of cultural identity (Fritzsche, 2016, p. 110), a focus on both the local culture and interculturality is pivotal for fostering a peaceful society. Teachers have the potential to create a classroom environment in which students of different backgrounds can learn to appreciate and respect each other in their diversity.

5. Teacher Education and Glocalization (Ch).

We argued that glocalization can be one – of course not the only one - concept in for (prospective) teachers to understand the complexity of societal and educational realities both from a local and a global perspective. In the sphere of higher education, the concept of glocalization refers to the process of interaction between global standards and local education systems, while maintaining the significant contribution of communities in different contexts and cultures (Patel/Lynch 2013).

One of the first articles bringing glocalization into education where published in 2005 (Luk-Fong) and 2011 (Tong/Cheung). An early article addressing questions of teacher education and glocalization was published in 2013 (Patel/Lynch, 2013). The authors interpret glocalization as an empowering paradigm (Patel/Lynch, 2013, p. 228).

«Glocalization dialogue obligates learners and teachers to consider action that will demonstrate a deep understanding and recognition of the benefits, differences, and similarities among diverse cultures. [...] Pedagogical considerations in embedding glocalization across the curriculum should be framed within a learning space that encourages action for change» (Patel/Lynch, 2013, p. 228f)

One of the first broader discussions of glocalization and teacher education was the «Policy Futures in Education» Special Issue «The Glocal Teacher» (Volume 14 Issue 1, November 2015) edited by Tom Are Trippestad and Zhongjing Huang. They demand that

«A part of a necessary international institutionalisation is the development of ‘glocal’ teaching to address problems and possibilities. The relation between the global and local can be described as a ‘glocal’ perspective and is investigated and discussed as a concept [...]» (Trippestad/Huang, 2016, p. 4)

In their volume Trippestad also makes one of the the first attempts to characterize a glocal teacher:

«The individual and the local can be found in the universal. In-between nations and the state, we can find universal or commonly desired political or economic conditions or solutions. And in the global, the particular and the local can be focused on. The glocal teacher, in the light of a bildung tradition and the globalisation era, must teach the students the personal and the local, the polis and the common culture, and the global and the universal, to create a harmonious and balanced education.» (Trippestad 2016, p. 21f)

Teachers, as change makers, have the opportunity to present global and local realities in classrooms. Students and pupils not only need to be taught. We should rather give them the opportunity to see themselves as glocal citizens who are able to change the situation for the better through local and global communities and thus contribute to a peaceful and sustainable future. Interpreting global large scale processes from and within a local perspective and vice versa, estimating the possible importance of small scale local or regional incidents to the global scale can be educationally framed with the concept of glocalization.

6. Teacher Education in the Ukraine – an Example.

Socio-economic and political events of the last decade, including the war in Ukraine in 2022 marked the trend towards disintegration processes. Ukrainian research on glocalization mainly took place in economics, sociology, political science but not in teacher education. The concept of glocalization with respect to teacher education is new in Ukraine.

At the beginning of the 21st century, the process of reforming the Ukrainian higher education system towards European standards significantly influenced the modernization of teacher education.

This led to a rapid transformation of the Ukrainian education system. A one-sided focus on international trends resulted in several problems and contradictions in the development of teacher education in Ukraine.

While the reform led to an implementation of standardized requirements, such as the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS), it dismissed the traditional and long-grown structure of the Ukrainian system of higher education. A glocal perspective might have taken the peculiarities of the Ukrainian pedagogical education into account while adapting progressive ideas of foreign teacher education.

In recent years, the problems inherent in the processes of internationalization of the educational system have been addressed. Until today there are no studies on the introduction of glocalization with regard to teacher education in Ukraine. The following challenges in teacher education in Ukraine could be fruitfully connected to the concept of glocalization.

There is a need to consider the problems facing the system of pedagogical education in Ukraine in detail and to consider finding ways to further develop teacher education, in particular through the use of ideas of glocalization (<https://vnu.edu.ua/uk/articles/profesiyna-pidgotovka-suchasnogo-uchitelya-problemi-i-orientiri>). Approaches to understand the essence of pedagogical education begin to change in Ukraine. The narrow interpretation of preparation of teachers of different levels and degrees is replaced by a growing awareness of pedagogical components of any professional education. Pedagogical professionalization and leadership gain more importance (Ziazun I., 2012, p. 88). Accordingly, the goal of teacher education should be the preparation of highly qualified teachers, who are able to carry out professional activities on the basis of humanism, democracy and the use of technologies.

Ukrainian scholars on the bases of the main provisions of the legal documents of Ukraine and international acts outline the following strategic vectors of development of teacher education, aimed primarily at:

- affirmation of continuity, humanism, democratization, comprehensiveness and variability of pedagogical education and preparation of future teachers;
- ensuring a high level of quality of professional preparation of teaching staff;
- professional development of pedagogical staff capable of working in the conditions of institutional openness of pedagogical educational institutions, with knowledge of foreign languages and orientation on academic mobility;
- expansion of mobility due to mutual recognition of diplomas (Modernization of pedagogical education in the European and Euro-Atlantic educational space, 2011. p. 34-35).

Nowadays Ukrainian teacher education is struggling with models of teacher education, where the main principles should be child-centeredness, humanization, continuity, inclusiveness, integration, science, systematization, combination of national educational traditions and best practice international examples, practice-orientation, predictability, innovation, academic autonomy, creativity (Pedagogical Constitution of Europe). Thus, it is possible to state the need for a multifaceted transformation of teacher education.

There are common factors that affect the formation of higher education in general, and some that relate exclusively to the system of teacher education in Ukraine. This especially concerns aspects including globalization, Europeanization and glocalization, which are relevant to all aspects of political, economic, social, and legal life of the country. General trends in teacher education include the diversification of education, the direction of its promotion, the use of innovative technologies, changing to a personality-oriented anthropological concept.

The integration of the long grown Ukrainian concepts of teacher education with successful international trends in teacher education will be one of the main challenges for educational policy makers and stakeholders in the Ukraine. A glocal view might support finding an appropriate balance between inherited identity and global developments.

7. Conclusions.

This article discussed the connection between glocalization and teacher education from a methodological and an ethical perspective. We argue that glocal competency supports teachers and future generations to develop a multi-perspective view to accurately respond to current and future challenges and understand the world in its complexity. Such a mindset also enables them to make deliberate ethical decisions that arise from well-considered glocal principles. We further argue that glocalization begins at the structural level and provided the example of Ukraine, that recently underwent a large-scale reform of their higher education system, including teacher education. Nevertheless, the reform mainly focused on the global sphere and neglected some of the local circumstances, which lead to numerous problems and challenges.

To better understand the idea of glocalization in teacher education from an ethical perspective, future studies could investigate how other international teacher education programs find a balance

between national traditions and international developments in education, so different systems can learn from each other. This article provided a foundation for conductive thoughts, but the discussion on glocalization in teacher education is just at its beginning.

Список використаних джерел:

- Зязюн, І.** (2012). Педагогічна професія в контексті двох парадоксів. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*, 14, 83–92. [in Ukrainian].
- Авшенюк, Н. М., Кудін, В. О., Огієнко, О. І., & ін.** (2011). *Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроантлантичному освітньому просторі*. Київ: Педагогічна думка. [in Ukrainian].
- Педагогічна Конституція Європи. Часопис «Європейські педагогічні студії»*. Взято з <http://www.arpue.org/index.php/uk/>. [in English].
- Beck, U.** (2000). *What is Globalization*. Polity Press. [in English].
- Cambridge Academic Content Dictionary*. (2009). «Globalization» as cited by. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/globalization>. [in English].
- Chomsky, N.** (2002). *Noam Chomsky Interviewed by Toni Gabric*. The Croatian Feral Tribune. Retrieved from <https://wayback.archive-it.org/all/20070807064137/https://www.zmag.org/content/TerrorWar/chomskygab.cfm> [in English].
- Darling-Hammond, L., & Bransford, J.** (2005). *Preparing Teachers for a Changing World*. Jossey-Bass. [in English].
- Fritzsche, K. P.** (2016). *Menschenrechte*. Ferdinand Schöningh. [in German].
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J.** (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford University Press. [in English].
- Hosseini, S. A. H.** (2010). *Alternative Globalizations. An Integrative Approach to Studying Dissident Knowledge in the Global Justice Movement*. Routledge. [in English].
- Loughran, J., & Hamilton, M. L.** (2016). *International Handbook of Teacher Education. Vol. 1*. Springer. [in English].
- Luk-Fong, P. Y. Y.** (2005). Globalization and localization enmeshed –towards a framework for the development of guidance curriculum in Hong Kong. *Globalization, Societies and Education*, 3 (1), 83–100. [in English].
- Martin, D., & Woodside, A. G.** (2008) Dochakuka. *Journal of Global Marketing*, 21 (1), 19–32. doi:10.1300/J042v21n01_03 [in English].
- Morscher, E.** (2012). *Angewandte Ethik. Grundlagen – Probleme – Teilgebiete*. Academia Verlag. [in English].
- Patel, F., & Lynch, H.** (2013). Glocalization as an Alternative to Internationalization in Higher Education: Embedding Positive Glocal Learning Perspectives. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 25 (2), 223–230. [in English].
- Robertson, R.** (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. Sage. [in English].
- Robertson, R.** (1994). Globalisation or glocalisation?, *The Journal of International Communication*, 1 (1), 33–52. doi:10.1080/13216597.1994.9751780. [in English].
- Rosa, H.** (2019). *Resonance. A Sociology of Our Relationship to the World*. Cambridge: Polity. [in English].
- Roudomentof, V.** (2016). *Glocalization. A Critical Introduction*. New York: Routledge.
- Tong, H. K., & Cheung, L. H.** (2011). Cultural identity and language: a proposed framework for cultural globalization and glocalization. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32 (1), 55–69. [in English].
- Trippstad, T. A., & Huang, Z.** (2016). The Glocal Teacher: Multiple perspectives, national and international contexts. *Policy Futures in Education*, 14 (1), 3–8. [in English].
- Trippstad, T. A., & Huang, Z. (Eds.)**. (2015). *Policy Futures in Education*. Special Issue: The Glocal Teacher, 14(1). [in English].
- UNESCO.** (2021). *Reimagining our Futures Together. A new social contract for education*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. [in English].
- United Nations.** (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda>. [in English].
- Wolhuter, C. C.** (2018). *Leading the Way to Impact-Making Research: The Role of Comparative International Perspectives in Research on Leadership in Education in South Africa*. In C. C. Wolhuter (Ed.) *Raising the Impact of Education Research in Africa*, 21–40. [in English].

References:

- Ziazun, I.** (2012). Pedagogichna profesiia v konteksti dvokh paradoksv [Pedagogical Profession in the Context of Two Paradoxes]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia – Professional Education: Pedagogy and Psychology*, 14, 83–92. [in Ukrainian].
- Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроантлантичному освітньому просторі: монографія / авт. кол. Н.М. Авшенюк, В.О. Кудін, О.І. Огієнко та ін. Київ: Пед. думка. Avsheniuk, N. M., Kudin, V. O., Ohiienko, O. I., & et al. (2011). *Modernizatsiia pedahohichnoi osvity v yevropeiskomu ta yevroantlaktichnomu osvitnomu prostori [Modernization of Pedagogical Education in the European and Euro-Atlantic Educational Space]*. Kyiv: Pedahocichns dumka. [in Ukrainian].
- Pedahohichna Konstytutsiia Yevropy [Pedagogical Constitution of Europe]*. Periodical «European Pedagogical Studies». Retrieved from <http://www.arpue.org/index.php/uk/>. [in English].
- Beck, U.** (2000). *What is Globalization*. Polity Press. [in English].

- Cambridge Academic Content Dictionary. (2009). «Globalization» as cited by. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/globalization>. [in English].
- Chomsky, N. (2002). *Noam Chomsky Interviewed by Toni Gabric*. The Croatian Feral Tribune. Retrieved from <https://wayback.archive-it.org/all/20070807064137/https://www.zmag.org/content/TerrorWar/chomskygab.cfm> [in English].
- Darling-Hammond, L., & Bransford, J. (2005). *Preparing Teachers for a Changing World*. Jossey-Bass. [in English]
- Fritzsche, K. P. (2016). *Menschenrechte*. Ferdinand Schöningh. [in German].
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford University Press. [in English].
- Hosseini, S. A. H. (2010). *Alternative Globalizations. An Integrative Approach to Studying Dissident Knowledge in the Global Justice Movement*. Routledge. [in English]
- Loughran, J., & Hamilton, M. L. (2016). *International Handbook of Teacher Education. Vol. 1*. Springer. [in English].
- Luk-Fong, P. Y. Y. (2005). Globalization and localization enmeshed –towards a framework for the development of guidance curriculum in Hong Kong. *Globalization, Societies and Education*, 3 (1), 83–100. [in English].
- Martin, D., & Woodside, A. G. (2008) Dochakuka. *Journal of Global Marketing*, 21 (1), 19–32. doi:10.1300/J042v21n01_03 [in English].
- Morscher, E. (2012). *Angewandte Ethik. Grundlagen – Probleme – Teilgebiete*. Academia Verlag. [in English].
- Patel, F., & Lynch, H. (2013). Glocalization as an Alternative to Internationalization in Higher Education: Embedding Positive Glocal Learning Perspectives. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 25 (2), 223–230. [in English].
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. Sage. [in English].
- Robertson, R. (1994). Globalisation or glocalisation?, *The Journal of International Communication*, 1 (1), 33–52. doi:10.1080/13216597.1994.9751780. [in English].
- Rosa, H. (2019). *Resonance. A Sociology of Our Relationship to the World*. Cambridge: Polity. [in English].
- Roudomentof, V. (2016). *Glocalization. A Critical Introduction*. New York: Routledge.
- Tong, H. K., & Cheung, L. H. (2011). Cultural identity and language: a proposed framework for cultural globalization and glocalization. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32 (1), 55–69. [in English].
- Trippstad, T. A., & Huang, Z. (2016). The Glocal Teacher: Multiple perspectives, national and international contexts. *Policy Futures in Education*, 14 (1), 3–8. [in English]
- Trippstad, T. A., & Huang, Z. (Eds.). (2015). *Policy Futures in Education*. Special Issue: The Glocal Teacher, 14(1). [in English].
- UNESCO. (2021). *Reimagining our Futures Together. A new social contract for education*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. [in English].
- United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda>. [in English].
- Wolhuter, C. C. (2018). *Leading the Way to Impact-Making Research: The Role of Comparative International Perspectives in Research on Leadership in Education in South Africa*. In C. C. Wolhuter (Ed.) *Raising the Impact of Education Research in Africa*, 21–40. [in English].

Дата надходження статті: «04» квітня 2022 р.
Стаття прийнята до друку: «19» травня 2022 р.

Бахер Сабріна Вікторія – старший викладач (постдок) Інституту педагогічної освіти та шкільних досліджень Інсбрукського університету імені Леопольда Франценца, доктор філософії

Bacher Sabrina Viktoria – Senior Lecturer (Post-Doc) of the Institute for Teacher Training and School Research of Leopold-Franzens-University Innsbruck, Doctor of Philosophy

Біницька Катерина – професор кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор

Binytska Kateryna – Professor of the Department of Pedagogy of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Кралер Крістіан – університетський професор Інституту педагогічної освіти та шкільних досліджень Інсбрукського університету імені Леопольда Франценца, доктор хабілітований, професор

Kraler Christian – University-Professor of Institute for Teacher Education and School Research of Leopold-Franzens-University Innsbruck, Habilitated Doctor, Professor

Цитуйте цю статтю як:

Cite this article as:

Бахер, С., Біницька, К., & Кралер, К. (2022). Глокалізація та освіта вчителів – етичні міркування у складні часи. *Педагогічний дискурс*, 32, 66–74. doi: [10.31475/ped.dvs.2022.32.08](https://doi.org/10.31475/ped.dvs.2022.32.08).

Bakher, S., Binytska, K., & Kraler, Ch. (2022). Glocalization and Teacher Education – Ethical Considerations in Challenging Times. *Pedagogical Discourse*, 32, 66–74. doi: [10.31475/ped.dvs.2022.32.08](https://doi.org/10.31475/ped.dvs.2022.32.08).

УДК 378.016:338.488.2

UDC 378.016:338.488.2

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.09](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.09)

ЮРІЙ ФЕЩУК,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(Україна, Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Степана Бандери, 12)*

YURI FESHCHUK,

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
(Ukraine, Rivne, Rivne State University of Humanities,
Stepan Bandera St., 12)*

ORCID: [0000-0003-4890-0588](https://orcid.org/0000-0003-4890-0588)

Місце навчальної дисципліни «Імітаційне моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу» в процесі підготовки фахівців професійної освіти

The Place of the Educational Discipline «Simulation Modeling in the Work of a Hotel and Restaurant Complex» in the Process of Training Specialists in Professional Education

На підставі теоретико-емпіричних досліджень визначено необхідність впровадження новітніх інформаційних технологій у готельно-ресторанній справі. У статті запропоновано зміст навчальної дисципліни «Імітаційне моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу» у процесі підготовки студентів-бакалаврів спеціальності 015.16 «Професійна освіта (Сфера обслуговування (Готельно-ресторанна справа))». Аргументовано, що зміст запропонованої дисципліни повинен враховувати сучасні тенденції розвитку освіти та вимоги до підготовки компетентного здобувача вищої освіти відповідної кваліфікації (бакалавр з професійної освіти (Сфера обслуговування), педагог професійного навчання, фахівець із готельної та ресторанної справи). Визначено програму навчальної дисципліни, тематику лекційних та практичних занять.

Ключові слова: імітаційне моделювання, професійна освіта, сфера обслуговування, готельно-ресторанний комплекс.

The need for introducing the latest information technologies in the hospitality industry has been determined based on theoretical and empirical studies. The article proposes the content of the educational discipline «Simulation modeling in the work of a hotel-restaurant complex» in the process of training undergraduate students in the specialty 015.16 «Professional education (Services (Hotel and restaurant business))». It is asserted that the content of the proposed discipline should take into account modern trends in the development of education and the requirements for the training of a qualified student of higher education with the appropriate qualification (The Bachelor of Science degree in Vocational Education (Service Field), Hospitality Vocational Instructor and Specialist). The program of the academic discipline, the topics of lectures, and practical classes have been defined. The following topics are offered for courses: FlexSim: general information; library of FlexSim objects; logic building tools in FlexSim; control elements in FlexSim; the process of model simulation in FlexSim. Practical classes have been developed on the following topics: the study of the FlexSim system interface; selection of objects from the FlexSim library for the selected model of the hotel-restaurant complex; survey of tools for building logic in FlexSim; study of control elements in FlexSim; analysis of the simulation process of the hotel-restaurant complex model in FlexSim; study of logic construction tools in FlexSim; study of control elements in FlexSim; survey of the modeling process of the hotel-restaurant complex model in FlexSim. Acquired theoretical knowledge and practical skills from this discipline will be helpful to future professional education specialists during industrial practice; internship at hotel and restaurant business objects; execution of case studies; work on a document conferring a qualification (diploma); participation in academic mobility programs.

Keywords: simulation modeling, professional education, service sector, hotel and restaurant complex.

Вступ / Introduction. На сучасному етапі розвитку сфери обслуговування значно зріс інтерес до готельно-ресторанного господарства, оскільки воно перебуває в стані постійного розвитку. Готельно-ресторанний бізнес як частка сфери гостинності швидкими темпами розвивається і досягає світових рівнів. Фахівці сфери гостинності готуються для організаційно-управлінської, господарської, комерційної, інвестиційної та науково-дослідної діяльності у сфері ресторанного та

готельного господарства (Кашинська О., 2012).

Я.В. Волковська запропонувала таке визначення поняття «готельно-ресторанний комплекс»: це група суб'єктів господарювання, що включає в себе готелі та ресторани, які надають послуги з тимчасового розміщення та організації харчування (Волковська Я., 2015).

Процеси, що відбуваються на вітчизняному ринку готельно-ресторанних послуг, вимагають гнучко реагувати на зміни попиту і прихильності споживачів. Успішне становлення галузі на новий рівень діяльності значною мірою визначається якістю, ступенем підготовки фахівців, готових до професійної діяльності на різних ланках управління в готельно-ресторанному господарстві; наявністю в них практичних професійних навичок і вмінь планувати та вирішувати виробничі завдання та відповідати за якість їхнього виконання з урахуванням галузевої специфіки та особливостей управління праці (Паска М., 2020).

Важливим завданням сьогодення є впровадження сучасних технологій у роботу готельного (ресторанного) комплексу. У зв'язку з вищенаведеним, особливої актуальності набуває пошук напрямів удосконалення підготовки бакалаврів за спеціальністю 015 «Професійна освіта (Сфера обслуговування (Готельно-ресторанна справа))» щодо оволодіння ними сучасними інформаційними технологіями, зокрема технологіями імітаційного моделювання.

Мета та завдання / Aim and Tasks. Метою статті є висвітлення ролі та місця навчальної дисципліни «Імітаційне моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу» у процесі професійної підготовки студентів спеціальності 015 «Професійна освіта (Сфера обслуговування (Готельно-ресторанна справа))».

Основні завдання: охарактеризувати значення дисципліни «Імітаційне моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу» в підготовці студентів-бакалаврів; розкрити зміст лекційних та практичних занять з дисципліни.

Методи / Methods. Для досягнення мети дослідження й вирішення поставлених завдань було використано низку методів наукового пошуку, а саме: теоретичні – аналіз навчально-методичної літератури; вивчення наукових публікацій згідно тематики дослідження; систематизація та узагальнення інформації; вивчення нормативної документації щодо організації освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Результати / Results. На сучасному етапі імітаційне моделювання відноситься до ефективних технологій дослідження багатокомпонентних систем і є доступним методом отримання інформації про поведінку як системи в цілому, так і окремих її компонентів. Імітаційні комп'ютерні моделі дозволяють оптимізувати облік постійних і дискретних елементів, випадкових дій, нелінійних характеристик елементів та інших факторів, які часто ускладнюють процес і створюють труднощі під час аналітичних досліджень.

Оскільки, зараз виробничі системи України переживають складний період падіння продуктивності, то організації потребують удосконалення та оптимізації виробничих процесів. У таких умовах велике значення для України має співробітництво з Європейськими державами, що гарантує проведення спільних проектів, направлених на практичне впровадження сучасних комп'ютерних технологій.

Рівненський державний гуманітарний університет (РДГУ) у співпраці із Фондом «InterMarium» (м. Краків, Польща), згідно Угоди про співпрацю від 01.11.2019 р., бере участь у міжнародному проекті із впровадження у навчальний процес програмного забезпечення «FlexSim Software Products, Inc (США). Згідно грантової програми від польського фонду InterMarium університет отримав безкоштовну освітню ліцензію на програмне забезпечення FlexSim для 20 робочих місць.

FlexSim є потужним програмним продуктом, який призначений для імітаційного моделювання, а також аналізу складних процесів та систем. Він забезпечений потужними засобами візуалізації, 2D і 3D графікою, надає аналітикам виробничих систем практичне середовище для побудови та проведення експериментів над комп'ютерними моделями (FlexSim, 2022).

У сучасних умовах, що вимагають застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки випускників, впровадження такої програмної системи у навчальний процес має велике значення. Педагоги Сумського державного університету, що використовують програму FlexSim у межах своїх навчальних дисциплін, відзначають таке: «З'являється можливість удосконалювати навчальний процес за рахунок використання завдань, що містять практичне спрямування, залучати здобувачів вищої освіти до роботи над реальними задачами, виконувати проекти, які є актуальними для регіональних організацій та досягти головного кінцевого результату – сприяти формуванню у випускників готовності до самостійного вирішення професійних задач різних видів складності» (Чібиряк Я., 2019).

FlexSim можливо використовувати для різних систем, включаючи сферу послуг (надання

послуг розміщення, послуги громадського харчування тощо).

Особливо перспективним наші європейські партнери вважають напрямок використання цієї програми з метою моделювання в індустрії гостинності. Враховуючи цей факт, в оновленій освітньо-професійній програмі для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальності 015.16 «Професійна освіта (Сфера обслуговування (Готельно-ресторанна справа))» РДГУ на IV курсі передбачено вивчення дисципліни «Імітаційне моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу» (Освітньо-професійна програма..., 2022).

Програма дисципліни розрахована на 150 навчальних годин, що передбачає проведення 20 годин лекцій, 30 годин практичних (семінарських) занять та 100 годин самостійної роботи студентів. Вивчення дисципліни завершують складанням екзамену (8-й семестр).

Передумовами для вивчення дисципліни є оволодіння здобувачами вищої освіти фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення таких дисциплін: «Матеріально-технічне оснащення готельно-ресторанних господарств» (4 семестр), «Менеджмент та маркетинг підприємств сфери обслуговування» (4 семестр), «Технології організації готельно-ресторанного обслуговування» (4-6 семестри), «Економіка та організація підприємств сфери обслуговування» (7 семестр) та ін.

Дисципліна передбачає ознайомлення студентів із широким колом питань, які полягають у вирішенні задач імітаційного моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу. Для цього необхідно враховувати характерні особливості функціонування закладів сфери гостинності. Тому, для кожного варіанту організаційно-штатної структури можливе виконання імітації роботи всіх відділів із аналізом дій кожного працівника. В результаті для кожного співробітника можуть бути складені посадові інструкції і регламенти використання робочого часу.

Використовуючи програмний продукт FlexSim, користувачі мають можливість створювати робочі імітаційні моделі об'єктів готельно-ресторанного комплексу та задіювати їх у якості інструменту для підтримки під час прийняття рішень.

Опишемо програму навчальної дисципліни стосовно тематики лекційних та практичних занять.

Тема 1. FlexSim: загальні відомості.

Короткі історичні відомості про розвиток та види імітаційного моделювання. Характеристика та особливості систем імітаційного 3D моделювання: Anylogic, Arena, Bizagi modeler, GPSS. Історія та розвиток та системи FlexSim. Галузі застосування FlexSim: виробництво; обробка матеріалів; логістика і розподіл; транспортування та інше. Можливості FlexSim у роботі підприємств готельно-ресторанного комплексу: визначення пропускних спроможностей; збалансованість виробничих ліній; виявлення вузьких місць виробничих процесів; перевірка нових методів планування роботи; оптимізація виробничих процесів; обґрунтування капіталовкладень.

Практична робота №1. Вивчення інтерфейсу системи FlexSim.

Тема 2. Бібліотека об'єктів FlexSim.

Інтерфейс системи FlexSim. Стандартна бібліотека об'єктів FlexSim. Категорії елементів Flexsim: елементи потоку (Flow Objects), дані (Data), елементи що з'єднують (Connecting Objects), зони відповідальності (Areas of Responsibility), артефакти (Artifacts). Наповнення об'єктів FlexSim: вбудована логіка; виконання завдань для імітації ресурсів, які виявлені в реальних операціях. Класи об'єктів FlexSim: фіксований клас ресурсів; клас виконання завдань; клас вузлів і клас візуальних об'єктів. Об'єктно-орієнтований дизайн FlexSim. Імпортування і експортування даних у системі FlexSim.

Практична робота №2. Підбір об'єктів з бібліотеки FlexSim для вибраної моделі готельно-ресторанного комплексу.

Тема 3. Інструменти побудови логіки в FlexSim.

Побудова логіки для моделі FlexSim з використанням комп'ютерного коду або без нього. Масив списків стандартних об'єктів, що розкриваються. Вікна властивостей і тригерів, які дозволяють налаштувати логіку, необхідну для точної моделі системи. Інструмент потокової діаграми для створення логіки для моделі з використанням попередньо створених блоків дій. Технології створення імітаційних моделей: процесно-орієнтовані (дискретно-дієві), системно-динамічні і агентні, а також будь-яка їх комбінація.

Практична робота №3. Вивчення інструментів для побудови логіки в FlexSim.

Тема 4. Елементи управління в FlexSim.

Побудова моделі через перетягування попередньо заданих тривимірних об'єктів в «уявленні моделі» для створення макету і зв'язків моделі. Зміна параметрів і поведінки об'єктів за допомогою мов програмування FlexScript і C ++. Створення діаграм і графіків для динамічного відображення стану об'єкту моделювання.

Практична робота №4. Вивчення елементів управління в FlexSim.

Тема 5. Процес імітації моделі в FlexSim.

Різні сценарії симуляції моделей. OptQuest – оптимальні сценарії типу «що, якщо». Сучасна технологія оптимізації (вбудована в OptQuest) для пошуку оптимальних рішень складних ділових і інженерних задач. Можливості використання сучасних версій FlexSim у процесі моделювання різних об'єктів готельно-ресторанного комплексу.

Практична робота №5. Вивчення процесу імітації моделі готельно-ресторанного комплексу в FlexSim.

З метою обміну досвідом роботи у програмі FlexSim, Фонд InterMarium регулярно організовує безкоштовні вебінари, онлайн-спілкування як міжнародного, так і всеукраїнського рівня. Також надається необхідне в навчальному процесі дидактичне забезпечення, а саме друківані матеріали, відео-фрагменти тощо.

Набуті теоретичні знання та практичні навички з цієї дисципліни стануть у нагоді майбутнім фахівцям професійної освіти (Сфера обслуговування) під час:

- проходження виробничої практики;
- стажування на об'єктах готельно-ресторанного бізнесу;
- виконання тематичних досліджень;
- роботи над кваліфікаційною (дипломною) роботою;
- участі у програмах академічної мобільності.

Опанування студентами-бакалаврами системи FlexSim дає змогу отримати не тільки певні практичні навички, але й розкрити творчі, інтелектуальні, проектні, технічні, конструкторські здібності, сформувати творчі якості майбутніх фахівців для ефективного вирішення стандартних і нестандартних завдань в професійній діяльності.

Обговорення / Discussion. Проблема якісної професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання постійно досліджується у наукових працях фахівців освітньої галузі. Над різними аспектами професійної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування займалися такі вітчизняні і зарубіжні науковці: Є. Алілуйко, О. Бондаренко, М. Галицька, Н. Горбатюк, І. Гриценко, І. Жоров, І. Зорін, В. Квартальнов, С. Лісова, М. Лобур, П. Лузан, О. Марущак, Л. Сакун, В. Радкевич, В. Федорченко та ін. Розроблене нами науково-методичне забезпечення, щодо навчання студентів імітаційному моделюванню в роботі готельно-ресторанного комплексу, успішно зарекомендувало себе у навчальному процесі. Це особливо важливо, якщо врахувати, що готельно-ресторанне господарство – це сфера обслуговування, яка швидко змінюється, модернізується, вдосконалюється. А випускник, що володіє сучасними комп'ютерними технологіями, який здатен виявити «вузькі місця» у роботі об'єктів готельно-ресторанного бізнесу та пропонувати можливі шляхи вирішення проблем, завжди буде затребуваний як у нашому Рівненському регіоні так і за його межами.

Висновки / Conclusions. Таким чином, дисципліна «Імітаційне моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу» є професійно спрямованою дисципліною в навчальному процесі підготовки фахівців професійної освіти (Сфера обслуговування), охоплює значний об'єм матеріалу. Вивчення цієї дисципліни допомагає студентам краще ознайомитися зі своєю майбутньою спеціальністю, прискорює процес адаптації до специфічних умов професійної діяльності в сфері гостинності, розширює знання про роль, значення та організацію обслуговування клієнтів у готельно-ресторанних комплексах.

Перспективи подальшої роботи полягають у розробці методичних рекомендацій для викладачів і студентів щодо використання системи FlexSim в процесі підготовки бакалаврів за спеціальністю 015 «Професійна освіта (Сфера обслуговування (Готельно-ресторанна справа))».

Список використаних джерел і літератури:

Волковська, Я. В. (2015). Економічна сутність підприємств готельно-ресторанного комплексу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*, 14 (1), 54–58. [in Ukrainian].

Кашинська, О. Є. (2012). Місце навчальної дисципліни «Організація готельного господарства» в процесі підготовки студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа». *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*, 4 (239), ч. II, 147–152. [in Ukrainian].

Освітньо-професійна програма «Професійна освіта (Сфера обслуговування (Готельно-ресторанна справа))» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. (2022). Взято з https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2022/osv_prog_bak_015_po_so_hrs_2022.pdf [in Ukrainian].

Паска, М. З. (2020). *Методичні вказівки для проходження виробничої практики здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» зі спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа»*. Львів. [in Ukrainian].

Чібрияк, Я. І. (2019). *Впровадження програмного забезпечення FlexSim у навчальний процес СумДУ*. Взято з <https://sumdu.edu.ua/uk/academic/academic-resource/flexsim.html/> [in Ukrainian].

FlexSim. Official site. Retrieved from <https://www.flexsim.com/ru/> [in English].

References:

Volkovska, Ya. V. (2015). Ekonomichna sutnist pidpriemstv hotelno-restorannoho kompleksu [The Economic Essence of the Enterprises of the Hotel and Restaurant Complex]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Ser.: Economic Sciences*, 14 (1), 54–58. [in Ukrainian].

Kashynska, O. Ye. (2012). Mistse navchalnoi dystsypliny «Orhanizatsiia hotelnogo hospodarstva» v protsesi pidhotovky studentiv spetsialnosti «Hotelno-restoranna sprava» [The Place of the Educational Discipline «Hotel Management Organization» in the Process of Training Students of the Specialty «Hotel and Restaurant Business»]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu im. T. Shevchenka – Bulletin of the Taras Shevchenko Luhansk National University*, 4 (239), ch. II, 147–152. [in Ukrainian].

Osvitno-profesiina prohrama «Profesiina osvita (Sfera obsluhovuvannya (Hotelno-restoranna sprava)) pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Professional Education (Services (Hotel and Restaurant Business)) of an Undergraduate Academic Degree (Bachelor)]. (2022). Retrieved from https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2022/osv_prog_bak_015_po_so_hrs_2022.pdf [in Ukrainian].

Paska, M. Z. (2020). *Metodychni vkazivky dlia prokhozhenia vyrobnychoi praktyky zdobuvachiv osvitnoho stupenia «bakalavr» zi spetsialnosti 241 «Hotelno-restoranna sprava» [Methodical Guidelines for Practical Training of Bachelors in Specialty 241 «Hotel and Restaurant Business»].* Lviv. [in Ukrainian].

Chibyriak, Ya. I. (2019). *Vprovadzhennia prohramnoho zabezpechennia FlexSim u navchalnyi protses SumDU [Implementation of FlexSim Software in the Educational Process of Sumy State University].* Retrieved from <https://sumdu.edu.ua/uk/academic/academic-resource/flexsim.html/> [in Ukrainian].

FlexSim. Official site. Retrieved from <https://www.flexsim.com/ru/> [in English].

Дата надходження статті: «26» квітня 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «31» травня 2022 р.

Фешук Юрій – доцент кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій Рівненського державного гуманітарного університету, кандидат педагогічних наук, доцент

Feshchuk Yuriy – Associate Professor of the Department of Vocational Education, Labor Training and Technologies of the Rivne State University of Humanities, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Цитуйте цю статтю як:

Фешук, Ю. (2022). Місце навчальної дисципліни «Імітаційне моделювання в роботі готельно-ресторанного комплексу» в процесі підготовки фахівців професійної освіти. *Педагогічний дискурс*, 32, 75–79. doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.09.

Cite this article as:

Feshchuk, Yu. (2022). The Place of the Educational Discipline «Simulation Modeling in the Work of a Hotel and Restaurant Complex» in the Process of Training Specialists in Professional Education. *Pedagogical Discourse*, 32, 75–79. doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.09.

УДК 37.013.3:929

UDC 37.013.3:929

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.10](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.10)

KATERYNA VINYTSKA,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskogo Pidpillia St., 139)*

КАТЕРИНА БІНИЦЬКА,

*доктор педагогічних наук, професор
(Україна, Хмельницький, Хмельницька
гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)*

ORCID: [0000-0002-2111-5275](https://orcid.org/0000-0002-2111-5275)

GALYNA BUCHKIVSKA,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskogo Pidpillia St., 139)*

ORCID: [0000-0002-4836-8280](https://orcid.org/0000-0002-4836-8280)

ГАЛИНА БУЧКІВСЬКА,

*доктор педагогічних наук, професор
(Україна, Хмельницький, Хмельницька
гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)*

YAROSLAV NAHORNYI,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
(Ukraine, Khmelnytskyi, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi
University of Management and Law,
Heroiv Maidanu St., 8)*

НАГОРНИЙ ЯРОСЛАВ,

*кандидат філологічних наук, доцент
(Україна, Хмельницький, Хмельницький університет
управління та права імені Леоніда Юзькова,
вул. Героїв Майдану, 8)*

ORCID: [0000-0003-2381-2194](https://orcid.org/0000-0003-2381-2194)

Pedagogical Biography from the Standpoint of Scientific Research

Педагогічна біографістика з позицій наукового пошуку

Our research analyzed some aspects of the outlined topic, in particular the question of determining the place of biographical data in the system of scientific-pedagogical discourse. It has been found that at the beginning of the XXIst century, a tendency towards biographical revitalization is noted in the pedagogical science of Ukraine, scientists actively interpret the historical-pedagogical experience, evaluate and compare the past with the present through the life path and scientific-pedagogical activity of well-known or little-known pedagogues, educators who, thanks to their scientific-pedagogical successes have become symbols of separate historical periods, which personify the turning points in the progress of the Ukrainian people and the development of education, science, economy, culture, etc.

The article emphasizes that the analysis of the experience of the leading countries of the world is important for the study of pedagogical biography. Therefore, we analyzed the development of the International Association of Pedagogical Biography in the USA.

It is summarized that biographical studies today occupy an important place in the history of pedagogy and make it possible to personify the history of the development of the field of education, to evaluate the contribution of researchers, teachers, educationalists involved in the conduct of scientific-pedagogical researches and the organization of educational practice. It is emphasized that in the context of the use of biography in scientific-pedagogical research, the method of organizing bibliographic information and research tools are of great importance. For pedagogical biography, this is a conceptual apparatus chosen by the researchers themselves.

Keywords: *pedagogical biography, personalities, educational figures, history of pedagogy.*

У нашому дослідженні проаналізовані деякі аспекти окресленої теми, зокрема питання визначення місця біографічних даних у системі науково-педагогічного дискурсу. З'ясовано, що на початку XXI століття у педагогічній науці України відзначається тенденція до біографічного поживлення, науковці активно осмислюють історико-педагогічний досвід, оцінюють, порівнюють минуле з теперішнім крізь життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність відомих або маловідомих педагогів, освітян, які завдяки своїм науково-педагогічним успіхам стали символами окремих історичних періодів, які уособлюють переломні події поступу українського народу і розвиток освіти, науки, економіки, культури тощо.

У статті акцентовано, що важливе значення для вивчення педагогічної біографістики має аналіз досвіду провідних країн світу. Тому нами проаналізовано розвиток Міжнародного товариства педагогічної біографістики у США.

Узагальнено, що біографічні дослідження сьогодні посідають вагоме місце в історії педагогіки та дають змогу персоніфікувати історію розвитку галузі освіти, оцінити внесок дослідників, вчителів, освітніх діячів причетних до проведення науково-педагогічних досліджень та організації освітньої практики. Акцентовано, що в контексті використання біографістики в науково-педагогічному дослідженні важливе значення має спосіб організації бібліографічної інформації та дослідницький інструментарій. Для педагогічної біографістики це понятійний апарат, який обирає сам дослідник.

Ключові слова: педагогічна біографістика, персоналії, діячі освіти, історія педагогіки.

Introduction / Вступ. The progressive development of Ukrainian society is connected with the quality of the system of education. Modern pedagogical theory proclaims the study of methodological problems of pedagogical biography from the standpoint of scientific discourse. Therefore, the analysis of scientific researches in pedagogical biography is important for the realization of the educational aspirations of the development of society in the future. It is obvious that most of the concepts related to pedagogical biography have been scientifically substantiated in both domestic and foreign scientific literature, however, this issue remains relevant, taking into account the socio-political changes and related educational reforms that are constantly taking place in the world.

The topicality of the chosen research is emphasized by the goal of the New Ukrainian School and the principles of pedagogy, which is socialization, addressing and relying on the social experience of a person in the design of a life path, the development of life competence, which are measured in a certain sense in units that are unique in nature – biographies of specific personalities or «generational biographies». In particular, today it is particularly relevant to turn to the study and analysis of the life path of prominent figures of Ukraine, including through the study of specific testimonies of contemporaries of extraordinary historical events in oral or written, narrative forms (Oral history, Life history, Life writing). Turning to these biographies gives the researcher and practicing teacher an effective method and extremely rich, personally motivated and emotionally saturated information of both scientific and educational content (Pavlenko A., 2020, p. 30).

Analysis, selection and inclusion of pedagogically adapted biographical information about the personalities of outstanding national scientists and inventors, or figures of art and culture into the content of educational disciplines of various educational fields, allows to realize an important cultural-historical and educational function not only of humanitarian education, but also of natural-scientific and technical function. For example, in the process of «dialogic» in terms of comparison with other world-renowned scientists and inventors of the corresponding era (Ye. Paton and A. Eiffel) during the story (narrative) in the class, the students' awareness of worldview and cultural generalizations is achieved (Korshak Ye. V., Pavlenko A. I., & Popova T. M. Ye., 2010, p. 13–16). «In historical-pedagogical research, the use of the biographical method makes it possible to reveal the influence of the socio-economic environment on the formation of a personality, his or her life path, the choice of life position, values and ideals, various moments of the life of society in one or another period of time, social contexts, rules and norms» (Samko A. M., 2015, p. 121).

Aim and Tasks / Мета та завдання. Therefore, the aim of our research is to study certain aspects of the methodology, which covers the issue of determining the place of biographical data in the system of scientific-pedagogical discourse in relation to the researched topic and the ways of scientific interpretation of biographical information. In our research, we will try to analyze some aspects of the outlined topic in more detail.

Methods / Методи. In the process of the research, the following methods were used: general scientific (analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction and concretization, idealization and formalization, generalization and comparison). They made it possible to outline the general logic of the cognitive process and the content orientation of our research. Semi-scientific methods such as content analysis, discourse analysis provided the study and development of various aspects of

pedagogical biography from the standpoint of scientific discourse.

Results / Результати. In the modern conditions of digitalization of various spheres of social life and the increase of individual life space, informatization, the prevalence of interactive virtual communication over the real one, the immersion and «dissolution» of a person in a limitless information flow and the compulsion to act according to any given scenario, it is increasingly important to address to the problem of biography as a source and determinant of human development. In order not to turn into «numbers», not to lose one's own identity, to preserve the meaning of existence in the process of integration into a global multicultural community, it is necessary to remember that, despite the introduction of innovation in the pedagogical process, these changes are primarily anthropological in nature and should be directed for its participants to acquire the skills of interpretation, evaluation, and construction of their own biographical route, as it has a general character that permeates all spheres and aspects of every person's life.

At the beginning of the XXIst century, a tendency towards biographical revitalization is noted in the pedagogical science of Ukraine, when the past is understood, evaluated, compared with the present through the lives and activities of well-known or little-known educators who, thanks to their scientific-pedagogical successes, became symbols of certain historical periods, representing turning points of progress of the Ukrainian people and the development of education, science, economy, culture, etc. Taking into account the variety of autobiographical forms that appeared in the XXth century, it is rightly considered the century of biography, and this fully applies to the first decades of the XXIst century (Rozman I. I., 2021, p. 45). Therefore, the relevance of the mentioned topic is determined by the fact that pedagogical biographical studies in recent decades has become more and more important due to the fact that the last century gave an extraordinary variety of biographical and autobiographical forms. The problem of conducting biographical researches is one of the priority directions of research in the world and European scientific and educational spaces, and in some countries it acquires certain significance in the political dimension.

Today, biographical studies occupy an important place in the history of science, in particular pedagogy, and make it possible to personify history, to evaluate the contribution of researchers, teachers, and educational figures involved in the conduct of scientific-pedagogical researches and the organization of educational practice. In the context of the use of bibliography in scientific-pedagogical research, the method of organizing bibliographic information and research tools are of great importance. For pedagogical bibliography, this is a conceptual apparatus chosen by the researchers themselves (Lyashko S. N., 2013, p. 26–27).

Biography is a type of humanitarian knowledge that is based on the tradition of presenting the life path of a person in a specific historical period in the text. Biographies, which record in the historical and cultural memory of the people the activities of outstanding personalities, exist in all cultures and are fixed not only in written, but also in oral folk tradition. Instead, biography (which today is understood as the reconstruction of an individual, life) has distinctly European roots, combining key factors for European culture – rationalism and individualism, without which biography loses its meaning. The tradition of the biographical narrative was started by Plutarch's «βία παράλληλα» («Comparative Biographies»), then continued by the genre of hagiography and living literature of the Middle Ages period, which gradually began to grow with numerous documentary materials and various testimonies of eyewitnesses about the real life path of the subject of the biography. The genre of biography is developing in the direction of understanding the personality as a phenomenon-actor in the general palette of socio-political and cultural processes, in all the complexity and mutual influences that the personality undergoes in the relationships with society, on the one hand, and on the other – in the influence of successful examples of self-realization on the choice of life strategies of successor subjects which, according to this model, realize their individual aspirations. Thus, biographies of famous people indirectly influence real history and indirectly contribute to increasing the weight of a personality in society (Biography.).

A bibliographic method is considered a subtype of biographical studies and an auxiliary method in scientific-pedagogical research, which considers the biography and personality of a teacher or educational figure as factors influencing the scientific and pedagogical views. However, some scientists consider the bibliographic method universal, others consider it auxiliary (Biography).

The biographical method is a number of specific approaches used in various scientific disciplines that involve solving research problems with the involvement of biographical material. Various biographical methods are used in the framework of a wide range of historical studies (intellectual biography, collective biography – prosopography, reference and encyclopedic studies, etc.). The biographical method is also used in interdisciplinary personality studies (Shevchenko studies, French studies, etc.). As S. Sysoieva notes, interdisciplinary approach is becoming more and more important in scientific research, which allows combining different fields of scientific knowledge (natural sciences,

social sciences, humanitarian sciences). In this regard, in order to systematically solve problems in research in the field of pedagogical biography, as a complex and integrated social phenomenon, it is necessary to overcome the limitations of traditional disciplinary thinking and fully use the possibilities of interdisciplinary methodology (Sysoieva S. O., 2017, p. 25–26).

Sources of biographical information in various disciplines are official and personal documents (memoirs, diaries, notes, correspondence, testimonies of contemporaries, photo and video materials), as well as biographical interviews, observations and testing (Biographical method).

«Biographical methods» is a general term for a set of different activities with different names: narrative, life history, autobiography, methods of biographical interpretation, short story, auto/biography, ethnography, reminiscence. These activities tend to work in parallel, often without acknowledging each other's existence; some are characterized by disciplinary purity, while others exhibit deliberate interdisciplinarity. Explaining and presenting such a discrepancy is a difficult intellectual task.

History, pedagogy, psychology, sociology, social policy, anthropology, sometimes even literature and neurobiology – they all play their role in the development of pedagogical biography (Bornat J., 2008, p.343).

O. Sukhomlynska notes that the appeal to pedagogical biography «...helps to present the formalized, general pedagogical process as dialogical, polydialogic, personified and concretized» (Sukhomlynska, O., 2003, p. 37).

Pedagogical biography as an interdisciplinary field between science and art. By analogy with art, pedagogical biography as a method and form makes it possible to create a biographical construct according to the laws of the genre, taking into account compositional multidimensionality. Particular importance is attached to the selection of materials, structural components, elements of biography and their organic combination. The basic background of pedagogical biography is the pedagogue's biography, which contains its inner and outer world (Buriak L.I., 2017, p. 16).

Biographical knowledge is a set of concepts, theoretical constructions, ideas, and facts accumulated by various sciences in the process of understanding a set of problems related to the phenomenon of biography. They include empirical knowledge gained on the basis of experience and experiment, and theoretical knowledge in the form of abstractions, analogies, schemes that reflect the structure and nature of a historical figure. This category indicates already accumulated reflections and means of further research to obtain more complete objective knowledge (Rozman I. I., 2021, p. 45).

Pedagogical biography is understood by us as an integral component of the humanization of the historical-pedagogical process. In our opinion, biographical information about one or another educational figure is a full-fledged component of the source base not only for clarifying certain facts from life and activity, but leads to the characterization of the socio-intellectual portrait of a person, the study of his or her internal mental and psychological image, understanding of value orientations and motives in the implementation of social, educational and scientific progress, etc. The interdisciplinary nature of pedagogical studies determines the wide application of various research methods in related scientific practices. Biographical studies, as one of the areas responsible for the anthropological dimension of pedagogical studies, are actively used by historians of pedagogy. The interdisciplinary plane of socio-humanitarian knowledge determines the application of the biographical approach, in particular in the pedagogical discourse, precisely taking into account the need to humanize the historical process. Unfortunately during the years of Soviet power (1918-1991), a system of dominance of scientific approaches of class and macro-economic content was established. As a result of such an ideological doctrine, not only the national factor, which was denied in every way, disappeared from the history of pedagogy, but also a personalized approach to the study of the individual contribution of one or another personality to the creation of the educational process (Nahaiko T., 2016, p. 191).

The analysis of the experience of the leading countries of the world is of great importance in the study of pedagogical biography. Thus, in the autumn of 1982, the International Society of Pedagogical Biography began its work in the USA. In the autumn of the same year, the publication of the newsletter «*Vitae Scholasticae: The Bulletin of Educational Biography*» (Vol. 1, No. 1, 1982) was started, which was sent to persons interested in educational biography. The need for organization and publication was explained as follows: «Educators have long been interested in biography. The practice of highlighting pedagogical thought and practice by including biographical accounts of important theorists and practitioners dates back to 1847, when Carl von Raumer published his influential «*Gesciichte der Padagogik vom Wiederaufbluhen klassisclier Studium jego auf unsere Zeit*». Over the past two decades, many education professionals have neglected the historical foundations of pedagogical theory, perhaps because contemporary issues are so acute. However, even in a period when researchers of the humanistic and cultural foundations of education have tended to ignore anything that arose before 1830 as too remote to merit attention, issues continue to revolve around particular individuals. And many

pedagogues still believe that students can benefit from knowledge about Socrates, J.Zh. Rousseau, M. Montessori and J. Dewey. Some specialists in anthropology and literature began to pay more attention to biography as a method of research and as a field of specialization (Chronicle of Higher Education, March 24, 1982). Indeed, the field of pedagogical biography in the United States is currently represented by two journals, a research center, and an institute. Although they are of potential interest to educational researchers, their focus distances them from the central issues of pedagogical research. «*Biography*», published by the Center for Biographical Studies of the University of Hawaii (founded in 1978), is a scientific journal with a literary focus. *The Institute of Contemporary Biography*, at Griffith University, Brisbane, specializes in outstanding Australian educators (International Society for Educational Biography).

In the 1970-s and 1980s «Biographical boom» covered the European cultural space. At the beginning of the XXIst century this trend is characteristic of the humanitarian space of Ukraine. This was manifested in the process of returning from oblivion many names of more or less famous teachers, scientific and public-pedagogical figures who made a real contribution to the development of national education and pedagogical thought. As a result, historical-pedagogical science has accumulated a significant layer of studies about their life activities. Against this background, the need for further development of the methodological foundations of pedagogical biography became relevant (Rozman I., 2021, p.16).

Conclusions / Висновки. Pedagogical biography has a significant interdisciplinary expansion of the method's subject consideration over the last period in a number of scientific disciplines. Against the background of the modern transformation of the scientific space, science and scientific studies, biography is gaining intensive development in the social sciences and humanities, in particular in pedagogy. This determines the recognition of the need for proper methodological awareness of the role and expansion of the use of the biographical method as an actual way of building theoretical and practical pedagogical activity. Today, the biographical method should be recognized as an important component of the methodological arsenal of the entire system of pedagogical sciences. Biography is an important methodological tool for the «humanization» of scientific knowledge in the conditions of the transition to the modern humanistic educational paradigm, a means of implementing the principle of humanization and humanization of education. Pedagogical bibliography has great potential in the field of training, upbringing and education of the individual and unique opportunities for its development. Further explorations in the direction of research can be the determination of the development of pedagogical biography of the leading countries of the world.

Список використаних джерел і літератури:

- Біографістика*. Взято з https://esu.com.ua/search_articles.php?id=35287. [in Ukrainian].
- Біографічний метод*. Взято з https://vue.gov.ua/Біографічний_метод. [in Ukrainian].
- Буряк, Л. І.** (2017). Інсталяція як біографічний конструкт: Гнат Павлович Житецький. *Українська біографістика*, 15, 13–42. doi:10.15407/ub.15.013 [in Ukrainian].
- Коршак, Є. В., Павленко, А. І., & Попова, Т. М.** (2009). Є. О. Патон і А. Г. Ейфель: метод оповідання на занятті. *Фізика і астрономія в школі*, 4, 13–16. [in Ukrainian].
- Ляшко, С. М.** (2013). Поняття «наукова біографія» у теорії та практиці історико-біографічних досліджень. *Українська біографістика*, 10, 25–47. [in Ukrainian].
- Нагайко, Т.** (2016). Біографічні відомості про діячів українського громадського руху: методологічна та джерельна візії. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*, 13, 189–204. [in Ukrainian].
- Павленко, А. І.** (2020). Роль і місце біографічного методу в методології педагогіки. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота*, 1 (2), 30–39. [in Ukrainian].
- Розман, І.** (2021). Науково-методологічні підходи дослідження педагогічної персоналії. *Університети і лідерство*, 1 (11), 16–24. [in English].
- Розман, І. І.** (2021). *Розвиток педагогічної біографістики в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття*. (Дис. д-ра пед. наук). Тернопіль. [in Ukrainian].
- Самко, А. М.** (2015). Передумови становлення та перспективи розвитку біографічного методу в історії педагогіки. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 1, 115–123. [in Ukrainian].
- Сисоева, С. О.** (2017). Міждисциплінарні дослідження в галузі педагогіки: освітологічний контекст. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*. (с. 23–28). Київ. [in Ukrainian].
- Сухомлинська, О.** (2003). *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем*. Київ: А.П.Н. [in Ukrainian].
- Vornat, J.** (2008). Biographical methods. In: *Alasuutari, Pertti; Bickman, Leonard and Brannen, Julia eds. The Sage Handbook of Social Research Methods*. (pp. 343–356). London: Sage. [in English].
- International Society for Educational Biography*. Retrieved from <https://isebio.com/history/history.html>. [in English].

References:

- Biohrafistyka [Biography]*. Retrieved from https://esu.com.ua/search_articles.php?id=35287. [in Ukrainian].
- Biohrafichnyi metod [Biographical Method]*. Retrieved from https://vue.gov.ua//Біографічний_метод. [in Ukrainian].
- Buriak, L. I.** (2017). Instaliatsiia yak biohrafichnyi konstrukt: Hnat Pavlovych Zhytetskyi [Installation as a Biographical Construct: Hnat Pavlovych Zhytetskyi]. *Ukrainska biohrafistyka – Ukrainian Biography*, 15, 13–42. <https://doi.org/10.15407/ub.15.013>. [in Ukrainian].
- Korshak, Ye. V., Pavlenko, A. I., & Popova, T. M. (2009). Ye. O. Paton i A. H. Eiffel: metod opovidannia na zaniatti [Ye. O. Paton and A.G. Eiffel: the Method of Storytelling in the Classroom. *Fizyka ta astronomiia v shkoli – Physics and Astronomy in School*, 4, 13–16. [in Ukrainian].
- Liashko, S. M.** (2013). Poniattia «naukova biohrafii» u teorii ta praktysi istoriko-biohrafichnykh doslidzhen [The Notion of «Scientific Biography» in the Theory and Practice of Historical and Biographical Research]. *Ukrainska biohrafistyka – Ukrainian Biography*, 10, 25–47. [in Ukrainian].
- Nahaiko, T.** (2016). Biohrafichni vidomosti pro diiachiv ukrainskoho hromadivskoho rukhu: metodolohichna ta dzherelna vizii [Biographical Information about the Figures of the Ukrainian Community Movement: Methodological and Source Visions]. *Ukrainian biography = Biographistica Ukrainica*, 13, 189–204. [in Ukrainian].
- Pavlenko, A. I.** (2020). Rol i mistse biohrafichnogo metodu v metodolohii pedahohichky [Importance and Place of Biographical Method in Pedagogical Methodology]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific Journal of Khortytsia National Academy*, 1 (2), 30–39. [in Ukrainian].
- Rozman, I.** (2021). Naukovo-metodolohichni pidkhody doslidzhennia pedahohichnoi personalii [Scientific and Methodological Approaches to the Study of Pedagogical Personality]. *Universytety ta Liderstvo – Universities and Leadership*, 1 (11), 16–24. [in English].
- Rozman, I. I.** (2021). *Rozvytok pedahohichnoi biohrafistyky v Ukraini u druhii polovyni KhKh – na pochatku KhKhI stolittia [Development of Pedagogical Biographical Studies in Ukraine in the Second Half of the XX – Beginning of the XXI Century]*. Doctor's thesis. Ternopil. [in Ukrainian].
- Samko, A. M.** (2015). Peredumovy stanovlennia ta perspektyvy rozvytku biohrafichnogo metodu v istorii pedahohiky [Prerequisites of Formation and Development Prospects of the Biographical Method in the History of Pedagogy]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult Education: theory, Experience, Perspectives*, 1, 115–123. [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O.** (2017). Mizhdystyplinarni doslidzhennia v haluzi pedahohiky: osvitolohichni kontekst [Interdisciplinary Research in the Field of Pedagogy: Educational Context]. *Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-richchia NAPN Ukrainy) – Scientific Support for the Development of Education in Ukraine: Topical Problems of Theory and Practice (to the 25th Anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. (pp. 23–28). Kyiv: Publishing house «Sam». [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O.** (2003). *Istorko-pedahohichnyi protses: novi pidkhody do zahalnykh problem [Historical-Pedagogical Process: New Approaches to General Problems]*. Kyiv: A.P.N. [in Ukrainian].
- Bornat, J.** (2008). Biographical methods. In: *Alasuutari, Pertti; Bickman, Leonard and Brannen, Julia eds. The Sage Handbook of Social Research Methods*. (pp. 343–356). London: Sage. [in English].
- International Society for Educational Biography*. Retrieved from <https://isebio.com/history/history.html>. [in English].

Дата надходження статті: «29» квітня 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «03» червня 2022 р.

Біницька Катерина – професор кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор

Binytska Kateryna – Professor of the Department of Pedagogy of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Бучківська Галина – декан гуманітарного факультету Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор

Buchkivska Galyna – Dean of Faculty of Humanities of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Нагорний Ярослав – доцент кафедри іноземної філології Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат філологічних наук, доцент

Nahornyi Yaroslav – Assistant Professor of the Department of Foreign Philology of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Цитуйте цю статтю як:

Cite this article as:

Біницька, К., Бучківська, Г., & Нагорний, Я. (2022). Педагогічна біографістика з позицій наукового пошуку. *Педагогічний дискурс*, 32, 80–85. [doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.10](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.10).

Binytska, K., Buchkivska, G., & Nahornyi, Ya . (2022). Pedagogical Biography from the Standpoint of Scientific Research. *Pedagogical Discourse*, 32, 80–85. [doi: 10.31475/ped.dys.2022.32.10](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.10).

АВТОРИ ВИПУСКУ

Бахер Сабріна Вікторія – старший викладач (постдок) Інституту педагогічної освіти та шкільних досліджень Інсбрукського університету імені Леопольда Франценца, доктор філософії

Біницька Катерина – професор кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор

Бучківська Галина – декан гуманітарного факультету Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор

Бхіндер Наталія – завідувач кафедри іноземних мов Військової академії (м. Одеса), доктор педагогічних наук, доцент

Гордієнко Юлія – викладач Університету Коменського у Батиславі

Ищук Тетяна – старший викладач кафедри психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Кралер Крістіан – університетський професор Інституту педагогічної освіти та шкільних досліджень Інсбрукського університету імені Леопольда Франценца, доктор хабілітований, професор

Мазуренок Надія – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Мозолев Олександр – професор кафедри туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор

Нагорний Ярослав – доцент кафедри іноземної філології Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат філологічних наук, доцент

Степанишена Олена – викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Ткачук Ганна – доцент кафедри хімії та хімічної інженерії Хмельницького національного університету, кандидат технічних наук, доцент

Фещук Юрій – доцент кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій Рівненського державного гуманітарного університету, кандидат педагогічних наук, доцент

Шкріба Сабіна – аспірант Мукачівського державного університету

AUTHORS OF THE ISSUE

Bacher Sabrina Viktoria – Senior Lecturer (Post-Doc) of the Institute for Teacher Training and School Research of Leopold-Franzens-University Innsbruck, Doctor of Philosophy

Bhinder Nataliya – Head of Department of Foreign Language of Odesa Military Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Binytska Kateryna – Professor of the Department of Pedagogy of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Buchkivska Galyna – Dean of Faculty of Humanities of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Feshchuk Yurii – Associate Professor of the Department of Vocational Education, Labor Training and Technologies of the Rivne State University of Humanities, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Gordiienko Yulia – Lecturer of Comenius University in Bratislava

Ishchuk Tetiana – Senior Lecturer of Psychology Department of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Kraler Christian – University-Professor of Institute for Teacher Education and School Research of Leopold-Franzens-University Innsbruck, Habilitated Doctor, Professor

Mazurenok Nadiia – Senior Lecturer of Foreign Languages Department of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Mozolev Oleksandr – Professor of the Department of Tourism, Theory and Methods of Physical Culture and Valeology of the Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Nahornyi Yaroslav – Assistant Professor of the Department of Foreign Philology of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Shkriba Sabina – Postgraduate Student of Mukachevo State University

Stepanyshena Olena – Lecturer of the Department of Socio-Economic Disciplines of Municipal Institution of Higher Education «Bar Humanitarian and Pedagogical College named after Mykhailo Hrushevsky»

Tkachuk Hanna – Assistant Professor of Department of Chemistry and Chemical Engineering of Khmelnytskyi National University, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Педагогічний дискурс

Збірник наукових праць

Випуск 32
Видається двічі на рік
Засновано в 2007 році

Педагогічний дискурс: зб. наук. праць. Хмельницький, 2022. Вип. 32. 87 с.

ISSN 2309-9127 (Друкована версія)
ISSN 2313-8769 (Online)

Комп'ютерний набір та упорядкування: Кришук Б.
Літературні редактори: Нікітова І., Нагорний Я. (англійська мова)
Художнє оформлення: Ільїнський С.

*За достовірність фактів, назв, дат, посилань на літературні джерела тощо
відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

Підписано до друку 13.07.2022 р. Здано до друку 13.07.2022 р.
Формат 60 x 84/8. Гарнітура Century Schoolbook. Умовн.друк.арк. 9,27.
Друк офсетний. Тираж 100 прим. Зам.№ 13/07-2.

Адреса редколегії:

29013 м.Хмельницький, вул. Проскурівського підпілля, 139,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, науковий відділ.
тел. (0382) 79-59-45
e-mail: kgpa_nauka@ukr.net

Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

SCIENTIFIC EDITION

Pedagogical Discourse

Collection of Scientific Papers

Issue 32
Published semi-yearly
Founded in 2007

Pedagogical Discourse: Collection of Scientific Papers. Khmelnytskyi, 2022.
Issue 32. 87 p.

ISSN 2309-9127 (Print)
ISSN 2313-8769 (Online)

Typesetting services and formation: *Kryshchuk B.*
Literary editors: *Nikitova I., Nahorny Ya. (English)*
Artistic finish: *Ilinskyi S.*

The authors are responsible for reliability of facts, names, dates, references on literary sources etc. Editorial board doesn't always share their views.

Passed for printing 13.07.2022. Submitted for publication 13.07.2022.
Format 60 x 84/8. Typeface Century Schoolbook. Conventional printed sheet 9,27
Offset printing. Circulation 100 numbers. Order № 13/07-2.

Adress of the editorial board:
29013 Khmelnytskyi, Proskurivskoho Pidpillia St., 139,
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, scientific department.
tel. (0382) 79-59-45
e-mail: kgpa_nauka@ukr.net

Scientific and publishing department of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
tel: (0382) 79-58-96